

Laf



ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Α.Σ.Ο. & Ε.Ε.

αριθμ.: 290

Αριθ.

καθ' ἑλτην: ΑΞ



ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Α.Σ.Ο.Σ.Ε.Ε.

αριθμ. 290

Τμήμα

αριθμ. ΑΞ





ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Γ. ΧΑΡΙΤΑΚΗ

ΓΕΝΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ ΚΕΝΤΡ. ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΟΣ

Η ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΣ

ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΜΕΤΑ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

ΤΗΣ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΟΣ

Γεν. Κατάλ.  
Αριθ. 31.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ  
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ "ΕΣΤΙΑ"

1921





Όταν πρό τινων μηνῶν ἤρχισεν ἡ διεξαγωγή στρατιωτικῶν ἐπὶ τοῦ Μικρασιατικοῦ μετώπου ἀγῶνων, ἡ Ἐκτελεστικὴ τῆς Ἐκατονταετηρίδος Ἐπιτροπὴ ἐθεώρησεν ἄκαιρον τὴν ὑπὸ τοιοῦτους ὅρους διεξαγωγὴν ἑορτασμῶν καὶ ἀπεφάσισε τὴν ἀναβολὴν τούτων δι' εὐθετωτέραν ἐποχὴν, ἡ δὲ ἀπόφασις αὐτὴ ἦτο τότε τοσοῦτον μᾶλλον δικαιολογημένη, καθόσον καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ σύγκλησις τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς, τῆς ὁποίας πλεῖστα μέλη ἀπουσίαζον τῶν Ἀθηνῶν, ἦτο δύσκολος, παντὸς δὲ Ἑλληγος ἡ προσοχὴ ἦτο ἐστραμμένη πρὸς τὰ πεδία, τὰ ὁποῖα νικηφόρος διέτρεχεν ἡ στρατευθεῖσα ἑλληνικὴ νεολαία.

Ἦδη ὅμως, ὅτε αἱ μὲν πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις ἐπερατώθησαν εὐτυχῶς, ἐλπίζεται δὲ ἡ μόνιμος ἐξασφάλισις τῶν δικαίων καρπῶν τῆς νίκης, ἡ Ἐκτελεστικὴ Ἐπιτροπὴ ἐνόμισε σκόπιμον νὰ ἐπιστεύσῃ τὴν προεργασίαν πρὸς ἐκπόνησιν σχεδίου περὶ τοῦ καταλληλοτέρου τρόπου καθ' ὃν δύναται νὰ ἑορτασθῇ ἡ Ἐκατονταετηρίς, τὸ ὁποῖον νὰ ὑποβληθῇ τὸ ταχύτερον εἰς τὴν ἔγκρισιν τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς.

Ὁ μεγαλοπρεπὴς ἑορτασμὸς τῆς Ἐκατονταετηρίδος θὰ ἀπαιτήσῃ χρόνον ἱκανὸν μελέτης καὶ προπαρασκευῆς, ἐπειδὴ δὲ τὰ γεγονότα κατέστησαν τοῦτο ἀδύνατον διὰ τὸ ἔτος 1921, ἡ μὲν Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ Ἐκατονταετηρίδος ἀπεφάσισεν<sup>1</sup> ὅπως «ἐκτὸς τοῦ ἔτους 1921 καθορισθῇ καὶ ἕτερον ἔτος ὡς ἑορτάσιμον συμπίπτον πρὸς τὸ πέρασ τῆς Ἐπαναστάσεως, κατὰ τὸ μεταξύ δὲ διάστημα, καθὼς καὶ κατόπιν, ἐκτελεσθῇ τὸ ἔργον τοῦ ἀξιοπρεποῦς ἀναμνηστικοῦ πανηγυρισμοῦ τῆς Ἐπαναστάσεως», ἡ δὲ Ἐκτελεστικὴ Ἐπιτροπὴ ἀπεφάσισεν<sup>2</sup>, ὅπως προτείνῃ εἰς τὴν Κεντρικὴν Ἐπιτροπὴν καὶ τὴν

<sup>1</sup> Κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 11 Μαρτίου 1921.

<sup>2</sup> Κατὰ τὴν Ε' συνεδρίασιν τῆς 5 Ἀπριλίου 1921.



Κυβέρνησιν νὰ θεωρηθῆ ὡς δεύτερον ἑορτάσιμον ἔτος, πλὴν τοῦ 1921 καὶ τὸ ἔτος 1930, ἐπέτειον τῆς ἀναγνώρισεως τῆς Ἑλλάδος ὡς ἀνεξαρτήτου Κράτους. Τοιοῦτοτρόπως ἀναβαλλομένου τοῦ πραγματικοῦ ἑορτασμοῦ μετὰ τινὰ ἔτη, παρέχεται ὁ ἀπαιτούμενος διὰ τὰς προετοιμασίας χρόνος.

Ἡ Ἐπιτροπὴ ἐμπράκτως ἀρχομένη τῆς προεργασίας πρὸς καταρτισμὸν τοῦ ἑορταστικοῦ προγράμματος, ἀνέβηκεν εἰς τὸν Γενικὸν Γραμματέα τῆς τὴν ἐκπόνησιν σχετικῆς ἐκθέσεως καὶ προβαίνει ἤδη εἰς τὴν ἐκδοσιν ταύτης. Ἡ ἐκθεσις αὐτὴ ἐκφράζει τὰς προσωπικὰς τοῦ συγγραφέως τῆς γνώμας, παραδίδεται δὲ ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς εἰς εὐρείαν κυκλοφορίαν, ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς ἀφετηρία γενικωτέρας συζητήσεως. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἐπιτροπὴ θεωρεῖ ὅτι ὁ ἑορτασμὸς τῆς Ἑκατονταετηρίδος πρέπει νὰ εἶνε προῖὸν πανελληνίου συνεργασίας, παρακαλεῖ πάντα ἐνδιαφερόμενον διὰ τὸ ἐθνικὸν τοῦτο ἔργον νὰ διατυπώσῃ σαφῶς τὴν γνώμην του ἐπὶ τοῦ ἑορτασμοῦ, εἴτε ἐπικρίνων ὠρισμένα σημεῖα τῆς παρούσης ἐκθέσεως, εἴτε ἐκφράζων ἰδικὰς του ἰδέας. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου τὸ μέλλον νὰ καθορισθῆ πρόγραμμα τοῦ ἐπετείου τούτου πανηγυρισμοῦ θὰ δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς πράγματι ἀπορρέον ἐκ τῆς γνώμης τοῦ ἔθνους.

*Ἐν Ἀθήναις, τῇ 10 Ὀκτωβρίου 1921.*

#### Ἡ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΑΔΟΣ

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ

ΤΑ ΜΕΛΗ

ΑΝΑΣΤ. ΜΕΤΑΞΑΣ

Γ. ΠΕΣΜΑΤΖΟΓΛΟΥ

Λ. ΡΟΥΦΟΣ

ΜΕΝ. ΣΟΥΛΤΑΝΗΣ

Γ. ΤΣΟΧΑΣ

Γ. ΧΑΡΙΤΑΚΗΣ



ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ Α. Υ. ΤΟΝ ΠΡΙΓΚΙΠΑ

# ΝΙΚΟΛΑΟΝ

ΠΡΟΕΔΡΟΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΟΣ



## ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

**A. Προεισαγωγικοί στοχασμοί.** Οί λόγοι οί όποιοί ύπηγόρευσαν τήν σύνταξιν τής παρούσης έκθέσεως, ό σκοπός τής . . . σελ. 1

**B. Γνώμαι περι τοῦ έορτασμοῦ.** Αί περι τοῦ έορτασμοῦ διατυπωθεΐσαι γνώμαι έν περιλήψει: α') Έκθέσεις έκ τοῦ άρχείου τής προκατόχου Έπιτροπής 1) ή περι μνημείων έπί ιστορικῶν τόπων έκθεσις τοῦ κ. Σ. Κουγέα, 2) ή περι μουσικῶν έργων και μουσικῶν έκτελέσεων έκθεσις, 3) ή περι έθνικοῦ θεάτρου έκθεσις, 4) έκθεσις τοῦ μηχανικοῦ κ. Β. Τσαγγρῆ περι τοῦ έξωραΐσμοῦ τής πόλεως Ἀθηνῶν, 5) έπιστολή τοῦ κ. Ρ. Πυῶ.—β') Αί έν τῷ ήμερησίῳ τύπῳ διατυπωθεΐσαι γνώμαι. Αί γνώμαι τῶν κυρίων 1) Δ. Σ. Μπαλάνου, 2) Δ. Ι. Κ[αλογεροπούλου], 3) Κ. Ἀμάντου, 4) Ἀμλέτου, 5) Φρουροῦ, [Κ. Παπαντωνάκη], 6) Φ. Π[ολίτου], 7) Ἀριελ [Δ. Κοκκίνου], 8) Γ. Δημητριάδου Ἀθηναίου, 9) Μακκαθαίου [Δ. Κοκκίνου], 10) Ἐσπέρου [Σωτ. Σκίπη], 11) Συμπολίτου [Δ. Χατζοπούλου], 12) Φιγκαρώ, 13) Νικολ. Σπ. Μαυροματάτη, 14) Ζαχ. Παπαντωνίου.—γ) Ἡ γνώμη τοῦ κ. Ἰ. Βλαχογιάννη περι δημοσιευμάτων . . . . . σελ. 3

**Γ. Ὁ Ἐορτασμός.** Ὁ διπλοῦς σκοπός τοῦ έορτασμοῦ — νά τέρψη αλλά και νά δημιουργήση άναμνηστικά μνημεΐα — Τριπλή έπομένως ή μορφή νοῦ έορτασμοῦ α') έορταί, β') μνημεΐα και γ') δημοσιεύματα.—Ἡ δυσκολία όργανώσεως τερπνῆς και μεγαλοπρεποῦς έντός μεγαλουπόλεως έορτῆς.—Ὁ καλλίτερος έορτασμός θά εΐνε ή διά τό έτος 1930 όργάνωσις Έκθέσεως πανελληνίου — Εΐς τήν έκθεσιν αὐτήν πρέπει νά κληθοῦν νά συμμετάσχουν τά γείτονα και δμοῖα κράτη—Ποία άκριβῶς γεγονότα πρέπει νά έορτασθοῦν — άδύνατος ό έκ τῶν προτέρων καθορισμός ένιαίου κριτηρίου περι τούτων — Ἡ έκτέλεσις τῶν έργων, οί διαγωνισμοί—Αί είδικαί Έπιτροπαί—Γενικόν πρόγραμμα έορτασμοῦ . . . . . σελ. 17

• **Δ. Ἡ έκθεσις τοῦ 1930.** Ἡ περι έκθέσεων νομοθεσία, πῶς θά έπρεπε νά συσταθῆ ή όργανωτική έπιτροπή τής έκθέσεως—Ἡ έκθεσις θά περιλαμβάνη όλους τοὺς πλουτοπαραγωγικοὺς κλάδους τής έθνικῆς ζωῆς καθῶς και τήν πνευματικήν, καλλιτεχνικήν και κοινωνικήν κίνησιν.—Θά εΐνε και άναδρομική.—Ποία γείτονα κράτη θά συμμετάσχουν εΐς αὐτήν—Τρόπος έξαφαλίσεως δαπανῶν — Ὅμοῦ με τήν προετοιμασίαν τής έκθέσεως πρέπει νά γίνη και ή προετοιμασία α') διά τήν μελέτην τοῦ έξωτερικοῦ και έσωτερικοῦ διακόσμου τής έκθέσεως και τής πόλεως, β') διά τήν



συγγραφῆν μουσικῶν καὶ θεατρικῶν ἔργων, γ') τὴν ἐκτύπωσιν μεταλλίων καὶ γραμματοσήμων— Συμμετοχὴ σχολείων— Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες . . . . . σελ. 24

**Ε. Μνημεῖα.** Τὸ ἐν Ἀθήναις Ἡρῶν— Αἱ μεγάλαι δυσκολίαι τοῦ ἔργου τούτου— Νὰ προκηρυχθῆ διαγωνισμὸς πρὸς διατύπωσιν γνωμῶν περὶ αὐτοῦ— Θριαμβευτικὴ ἀψὶς εἰς τὸ πεδίον τοῦ Ἄρεως— Τὰ κατὰ τὸπους μνημεῖα, νὰ ἀνεγερθοῦν τοιαῦτα εἰς τὰς πρωτεύουσας τῶν νομῶν καθὼς καὶ ἀναμνηστικαὶ στῆλαι καὶ πλάκες . . . . . σελ. 28

**Ζ. Τὰ δημοσιεύματα.** Ἀνάγκη ἀκριβεστέρας γνώσεως τῶν κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν— Ἀτελής ὁ ἔορτασμὸς ἐὰν δὲν συνεπληροῦτο καὶ διὰ ἀνασκοπήσεως τῶν μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν ἐπιτελεσθέντων— Ἡ σπουδαιότης τῆς μελέτης τῆς συγχρόνου ἱστορίας— Ἡ σήμασία τῶν δημοσιευμάτων . . . . . σελ. 30

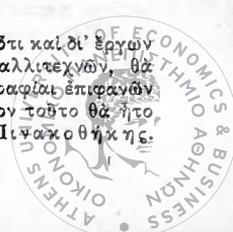
**Η. Τὰ δημοσιεύματα** (συνέχεια). — 1) Αἱ πηγαι — Σύνταξις λεπτομερῶν εὑρετηρίων τῶν ἐγγράφων καὶ δημοσίευσίς τῶν σπουδαιότερων ἐκ τῶν ἐγγράφων — Νὰ συνταχθοῦν κατάλογοι τῶν εἰς τὰ ξένα ἀρχεῖα περὶ Ἑλλάδος πηγῶν — Μετάφρασις σπουδαίων ἀλλογλώσων συγγραμμάτων καὶ ἀναδημοσίευσίς σπουδαίων πηγῶν — 2) Ἡ βιβλιογραφία — Σύνταξις βιβλιογραφίας σχετικῆς πρὸς τὸ ἔργον τῆς Ἐπιτροπῆς — Αἱ δυσκολίαι τοῦ τοιοῦτου ἔργου τὸ ὅποῖον πρέπει νὰ ἀναληφθῆ ὑπὸ εἰδικῆς κρατικῆς ὑπηρεσίας — 3) Τὰ μουσικὰ μέλη — Περισυλλογὴ καὶ δημοσίευσίς μουσικῶν μελῶν — 4) Τὰ λευκώματα — Δημοσίευσίς τριῶν λευκωμάτων α') προσωπογραφιῶν, β') ἱστορικῶν τοπειῶν καὶ γ') σκηνῶν τοῦ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ βίου — 5) Αἱ ἱστορικαὶ ἐπισημοσύναι — Ἡ χρησιμότης των — Πῶς θὰ γίνῃ ἡ ἐκλογὴ τῶν συγγραφέων — Τὸ περιεχόμενον των — Ἡ μέθοδος τῆς συγγραφῆς των — Ἡ ἐν τέλει κριτικὴ βιβλιογραφία — Ποία ἡ ἐφαρμοστέα ἱστορικὴ μέθοδος . . . . . σελ. 37

**Θ. Σχέδιον ὑποδιαιρέσεως τῆς ὕλης τῶν ἱστορικῶν ἐπισημοσυνῶν** . . . . . σελ. 53

**Ι. Μέσα ἐκτελέσεως τοῦ προγράμματος** — Νομοθετικὰ μέτρα — Αἱ τρεῖς μεγάλαι εἰδικαὶ ἐπιτροπαὶ καὶ αἱ μικρότεραι βοηθητικαὶ καὶ ἐπιτροπαὶ . . . . . σελ. 60

ΠΡΟΣΘΗΚΗ

Εἰς τὸ περὶ Μνημείων κεφάλαιον παρέλειψα νὰ μνημονεύσω διὰ καὶ δι' ἔργων ζωγραφικῆς, ἐκτελουμένων ἀποκλειστικῶς ὑπὸ Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν, θὰ ἔπρεπε νὰ διακρινεσθῶν σκηναὶ τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ προσωπογραφίαι ἐπιφανῶν ἀνδρῶν. Τὰ ἔργα ταῦτα θὰ ἐφυλάσσοντο ἢ εἰς τὸ Ἡρῶν, ἐφόσον ταῦτο θὰ ἦτο κατάλληλον, ἢ εἰς ἰδιαιτέραν αἰθουσαν τῆς Ἰδρυθησομένης Ἐθν. Πανακροθῆκης.



## A.

### ΠΡΟΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟΙ ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ

Εἰς τὴν προκειμένην πραγματείαν προτίθεμαι νὰ ἐξετάσω γενικῶς μὲν τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον νομίζω ὅτι δύναται νὰ διεξαχθῇ ὁ ἑορτασμός τῆς ἑκατοστῆς ἐπετείου τῆς ἔθνικῆς μας παλιγγενεσίας, εἰδικώτερον δὲ νὰ ἐκθέσω τὴν μέθοδον καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν πραγματειῶν καὶ ἐκδόσεων, αἱ ὁποῖαι, τῇ ἐπιμελείᾳ καὶ πρωτοβουλίᾳ τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς θὰ ἔπρεπε, χάριν τοῦ ἑορτασμοῦ τούτου, νὰ δημοσιευθοῦν. Ἐκτενέστερος δὲ καὶ λεπτομερέστερος λόγος θὰ γίνῃ περὶ ἐκείνων ἐκ τῶν δημοσιευμάτων, τὰ ὁποῖα ὑπὸ μορφήν ἱστορικῶν κατὰ κλάδους πραγματειῶν θὰ παρουσιάσουν πλήρη εἰκόνα τῆς ἔθνικῆς μας δράσεως ἀπὸ τοῦ 1800 περίπου. Κατ' ἀρχὰς ἐσκόπευα νὰ περιορισθῶ εἰς τὰ δημοσιεύματα καὶ νὰ προτείνω ὅσα περὶ αὐτῶν ἐθεώρουν ὀρθά, ἀλλ' ἐγκαίρως παρετήρησα ὅτι δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀποφανθῇ τις περὶ τῶν προτάσεών μου αὐτῶν, ἐὰν δὲν ἐγένετο λόγος καὶ περὶ τοῦ συνόλου εἰς τὸ ὁποῖον τὰ δημοσιεύματα ἀνήκουν, ἐὰν δηλαδὴ δὲν ἐπραγματευόμην προηγουμένως πῶς ἐφантаζόμην ὅτι ὁ ἑορτασμός τῆς ἑκατονταετηρίδος ἔπρεπε γενικῶς νὰ διεξαχθῇ, διὰ νὰ ἐκτιμηθῇ ἀκριβέστερον ἢ θέσις τὴν ὁποῖαν τὰ δημοσιεύματα κατέχουν εἰς τὸν ἑορτασμόν, ἢ σημασία των ἐν σχέσει πρὸς αὐτὸν καὶ ὁ προσρισμός των. Τοιοῦτοτρόπως κατέληξα εἰς τὴν σύνταξιν τῆς παρούσης ἐκτενεστέρως πραγματείας, διὰ τῆς ὁποίας προσπαθῶ νὰ συνεισφέρω τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὸ ἔργον τῆς Ἐπιτροπῆς, τῆς ὁποίας ἔχω τὴν τιμὴν νὰ εἶμαι μέλος.

Τὰ κατωτέρω ἐκτιθέμενα ἀντιπροσωπεύουν τὴν προσωπικὴν τοῦ γράφοντος γνώμην, τὸ τμήμα ὅμως τὸ ἀφορῶν εἰδικώτερον τὰ δημοσιεύματα ἀνεκοινώθη εἰς τὴν Ἐκτελεστικὴν Ἐπιτροπὴν κατὰ τὴν συνεδρίασιν αὐτῆς τῆς 4<sup>ης</sup> Μαΐου 1921 καὶ ἐνεκρίθησαν ὑπ' αὐτῆς αἱ γενικαὶ αὐτοῦ γραμμαί, ἤδη δὲ δημοσιεύεται ἀναλλοίωτον μὲν κατὰ τὰς γενικὰς ταύτας γραμμάς, ἀλλὰ λεπτομερέστερον ἐπεξεργασμένον. Ὅσα δὲ ἐνταῦθα λέγονται, προτείνονται ὡς προσχέδιον, διὰ ν' ἀποτελέσουν βάσιν καὶ ἀφετηρίαν τῶν ἀποφάσεων τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς, νὰ δώσουν ἀφορμὴν εἰς τὴν διατύπωσιν γνωμῶν ἐκ μέρους



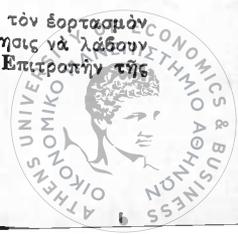
τῶν εἰδικῶν καὶ διὰ νὰ προκαλέσουν τὴν προσοχὴν τῶν πολιτευομένων καὶ ἀντιπροσώπων τοῦ ἔθνους, οἱ ὁποῖοι θὰ ἔχουν καὶ τὴν τελικὴν ἐπ' αὐτῶν γνώμην, προκειμένου νὰ λάβουν ἀπόφασιν περὶ τῆς διαθέσεως ἐτησίων ποσῶν ὑπὲρ τοῦ ἔργου τοῦ ἑορτασμοῦ. Παραδίδω δὲ τὸ παρὸν πονημάτιον εἰς τὴν δημοσιότητα μὲ πολλὴν ἐπιφύλαξιν, γνωρίζων τὰς δυσκολίας τοῦ ἔργου τὸ ὁποῖον ἐπιχειρῶ καὶ ἔχων τὴν πεποίθησιν ὅτι μόνον ἐκ τῆς συνεργασίας πολλῶν καὶ εἰδικῶν θὰ καταρτισθῇ τὸ τελειωτικὸν πρόγραμμα. Ἐπρεπεν ὁμῶς νὰ γίνῃ μία ἀρχή.

Ἡδύνατο νὰ γίνῃ σκέψις ὅπως πρὸ τοῦ διατυπώσω τὰς ἀπόφεις μου, ζητηθοῦν γινῶμαι δι' ἐγκυκλίου ἀποτετινομένης πρὸς ἐπιστημονικὰ σωματεῖα καὶ ἰδιώτας, ἀλλὰ δεύτεραι σκέψεις μὲ ἔπεισαν ὅτι προτιμότερον θὰ ἦτο νὰ διατυπωθοῦν κατὰ πρῶτον ὠρισμέναι ἀπόφεις καὶ νὰ ἐπακολουθήσῃ ἐπ' αὐτῶν εὐρύτερα συζήτησις καὶ οὕτω ἀπεφάσισα μὲν νὰ υποβάλω εἰς τὴν κρίσιν τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τοῦ κοινοῦ τὰς σκέψεις μου, ἠρκέσθην δὲ νὰ προτάξω τούτων περιληπτικῶς ὄλην τὴν προεργασίαν, τὴν ὁποίαν εὔρον εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς προκατόχου Ἐπιτροπῆς, νὰ καταχωρήσω δὲ συντόμως πάσας τὰς ἐν τῇ τύπῳ διατυπωθείσας καὶ εἰς ἐμὲ γνωστὰς γνώμας<sup>1</sup>.

Αἱ γινῶμαι μου, καὶ πᾶσα ἄλλη ἢ ὁποία θὰ ὑποβληθῇ ἐγκαίρως, θὰ εἰσαχθοῦν, ὑποθέτω, πρὸς συζήτησιν ἐνώπιον τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς, ἢ ὁποία θὰ λάβῃ βεβαίως ὑπ' ὄψιν καὶ πᾶν ἄλλο σχετικὸν δημοσίευμα. Ἐπειδὴ δὲ τὸ θέμα εἶνε ἀρκετὰ πολὺπλοκον, δὲν φαντάζομαι ὅτι θὰ καταστῇ δυνατὸν νὰ ληφθῇ κατόπιν μιᾶς καὶ μόνης συζητήσεως ἀπόφασις, θὰ χρειασθῇ δὲ ἀσφαλῶς νὰ γίνῃ νέα ἐργασία ἐπὶ τῇ βάσει τῆς γενομένης συζητήσεως. Προτίθεμαι λοιπὸν νὰ προτείνω πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν ὅπως ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὄσων θὰ δημοσιευθοῦν καὶ ὄσων θὰ λεχθοῦν ἐν τῇ Ἐπιτροπῇ, ἀποφασίσῃ τὴν ἐκπόνησιν νέας ἐκθέσεως, ἢ ὁποία νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βάσις νέας τελειωτικῆς πλέον συζητήσεως τοῦ ὀριστικοῦ προγράμματος.

Εἰς ὠρισμένα σημεῖα τῆς παρουσίας ἐπεξετάθην ὀλίγον, ἐφόσον ἐνόμισα ὅτι ταῦτα ἀπῆτουν ἐκτενεστέραν δικαιολογίαν. Ἐπίσης καὶ ὡς πρὸς ὠρισμένα ἐπιστημονικὰ ζητήματα παρέθεσα καὶ τὰς πηγὰς ἐφ' ὧν ἐβασίσθην, ὅπως διευκολυνθῇ ὁ ἔλεγχος τῶν ὑπ' ἐμοῦ προτεινομένων.

<sup>1</sup> Ἀπευθύνεται πρὸς πάντας ὅσοι δημοσιεύσουν τι σχετικὸν μὲ τὸν ἑορτασμὸν τῆς Ἐκατονταετηρίδος ἢ καὶ μὲ τὴν παρούσαν ἐκθεσιν ἢ παράκλησις νὰ λάβουν τὸν κόπον νὰ ἀποστέλουν ἀντίτυπα καὶ πρὸς τὴν Κεντρικὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Ἐκατονταετηρίδος (Ἀθήνας. Ὁδὸς Νίκης 10).



## B.

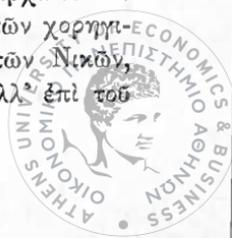
## ΓΝΩΜΑΙ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΟΡΤΑΣΜΟΥ

Διὰ τὴν ἐκτιμῆσιν ὁ ἀναγνώστης τὸ ὑπ' ἐμοῦ διατυπούμενον κατωτέρω πρόγραμμα ἑορτασμοῦ, ἐνόμισα ὅτι θὰ ἦτο χρήσιμον νὰ παραθέσω περιλήψιν τῶν ἐν σχέσει πρὸς αὐτὸν ἤδη διατυπωθεισῶν γνώμων. Τοιοῦτοτρόπως θὰ καταστῇ δυνατὸν νὰ ἐκτιμηθῇ ἀφ' ἐνὸς μὲν κατὰ πόσον τὰ ὑπ' ἐμοῦ προτεινόμενα ἀνταποκρίνονται καὶ πρὸς τὰς γνώμας ἄλλων, ἀφ' ἑτέρου κατὰ πόσον παρέλειψα σημεῖον τι ἄξιον προσοχῆς.

## α. Ἐκθέσεις ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς προκατόχου Ἐπιτροπῆς.

Καὶ κατὰ πρῶτον καταχωρίζω περιλήψεις τῶν ἐκθέσεων, αἱ ὁποῖαι εὐρέθησαν εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς Ἐπιτροπῆς, τὸ ὁποῖον μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ προκατόχου Γενικοῦ Γραμματέως αὐτῆς κ. Ἰω. Δαμβέργη.

1) Ἐκθεσις τοῦ κ. **Σ. Β. Κουγέα**, Εἰσηγητοῦ τῆς Εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Μνημείων ἐπὶ ἱστορικῶν τόπων, ἀπὸ 30 Ὀκτωβρίου 1918, ἐξ 24 σελίδων μεγάλου σχήματος, περὶ τῆς ἀνεγέρσεως ἀναμνηστικῶν μνημείων ἐπὶ ἱστορικῶν τόπων «ἐπὶ παντὸς δηλονότι τόπου τῆς Ἑλλάδος, ἔνθα ἐγένετο ἀξιομνημόνευτον συμβᾶν τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως». Ἐπειδὴ δὲ θὰ ἦτο, λέγει ὁ κ. Κουγέας, ἀφ' ἐνὸς μὲν δυσχερῆς καὶ ἀφ' ἑτέρου ἄσκοπος ἀπὸ φρονηματοστικῆς ἀπόψεως ἢ κατὰ κανόνα ἀνέγερσις τῶν μνημείων «κατὰ χώραν, τοῦτέστιν ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ τόπου ἔνθα τὰ ἐκάστοτε ἱστορικὰ γεγονότα διεδραματίσθησαν», προτείνει ὅπως τὰ μνημεῖα «ἰδρυθοῦν εἰς τὰ κέντρα τῶν κατὰ τόπους περιφερειῶν, ὡς τοιαῦτα δὲ κέντρα πρέπει νὰ θεωρηθοῦν αἱ πρωτεύουσαι πόλεις τῶν νομῶν, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ τῶν ἐπαρχιῶν». «Τὰ μνημεῖα ταῦτα ἐν ἐσχάτῃ τῶν πραγμάτων ἀνάγκῃ δὲν θὰ ἀπεκλείετο νὰ λάβουν τὸν αὐτὸν τύπον, ἀφοῦ καὶ οἱ καλαισθητικώτατοι καὶ καλλιτεχνικώτατοι ἀρχαῖοι δὲν ἀπέφευγον τὴν ἴδρυσιν ὁμοιοτύπων μνημείων, ὡς π. χ. τῶν χορηγικῶν ἐν Ἀθήναις. Παράβαλε πρὸς τούτοις τὰ ἀγάλματα τῶν Νικῶν, τοὺς Λέοντας τῶν Θερμοπυλῶν, τῆς Χαιρωνείας κλπ. Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ

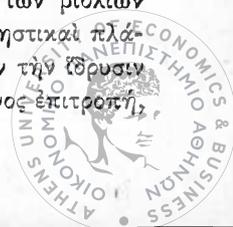


προκειμένου αναμφισβητήτως εἶνε καλλίτερον καὶ προτιμότερον τὰ ἱδρυθησόμενα μνημεῖα νὰ λάβουν διάφορον τύπον καὶ ρυθμὸν καὶ διὰ τὴν ποικιλίαν καὶ διὰ τὴν ἀμιλλαν ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ συνθέσει».

«Τὸ μνημεῖον τὸ ὁποῖον μέλλει νὰ ἱδρυθῆ εἰς τὴν πρωτεύουσαν μᾶς μεγαλειτέρας ἢ μικροτέρας τοπικῆς περιφερείας, πλὴν τῆς κεντρικῆς καὶ κυριώδους παραστάσεως, ἥτις εἶτε διὰ συμβόλου εἶτε διὰ τεχνικοῦ ἤρωος θὰ ἀποκορυφώνη αὐτό, θὰ ἔπρεπε νὰ ἐνθυμίζῃ τὰ σπουδαιότερα συμβάντα τοῦ ἀγῶνος τῆς οἰκείας περιφερείας, εἶτε δι' ἀναγλύφων εἰκονικῶν παραστάσεων, εἶτε ἐφ' ὅσον τοῦτο θὰ ἦτο δυσεπίτευκτον, καὶ δι' ἀπλῆς ἐπιγραμματικῆς μνείας, θὰ ἀπέμενον δὲ οὕτω ὀλίγοι ἱστορικοὶ τόποι, καὶ δὴ οἱ συνδεόμενοι πρὸς τὰ σπουδαιότερα γεγονότα τῆς ἐπαναστάσεως τ' ἀσκήσαντα μεγάλην καὶ ἀναμφισβήτητον ῥοπήν ἐπὶ τὸν ὅλον ἀγῶνα, οἵτινες θὰ ἔπρεπε νὰ τιμηθοῦν δι' ἰδίων καὶ ἐντελῶς ξεχωριστῶν μνημείων, ἱδρυσμένων ἐπὶ τόπου, ἐφ' ὅσον τοῦτο θὰ ἦτο διὰ τεχνικοὺς λόγους δυνατόν».

Ἐν τῇ ἐκθέσει τοῦ κ. Κουγέα περιέχεται λεπτομερῆς ἀναγραφή, κατὰ τὰς γεωγραφικὰς τῆς χώρας ὑποδιαιρέσεις κατατεταγμένη, τῶν ἱστορικῶν γεγονότων τὰ ὁποῖα ἐν ἐκάστη γεωγραφικῇ ὑποδιαιρέσει (π. χ. Ἀττικῇ, Βοιωτίᾳ, Φθιώτις, Ἄμφισσα, Ἀκαρνανία κτλ.) ἔλαβον χώραν κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν καὶ τὰ ὁποῖα θὰ ἔπρεπε νὰ τιμηθοῦν διὰ τῶν ἀνεγερθησομένων μνημείων.

Ἐν τέλει δὲ προτείνει ὅτι «καλόν, συγχρόνως δὲ καὶ ὀλιγοδάπανον θὰ ἦτο νὰ καθιερωθῶσιν οὕτως εἰπεῖν καὶ τὰ ὁποῦδήποτε τῆς Ἑλλάδος σωζόμενα ἀκίρνα λεῖψανα τῆς ἐπαναστάσεως. Οὕτω π. χ. εἰς τὰ κάστρα τῆς Μεθώνης, τῆς Κορώνης, τῆς Μονεμβασίας, τοῦ Ναυπλίου, τοῦ Ἀχροκορίνθου κτλ. εἰς τὰ διάφορα ἱστορικά κτίρια ὅπως τὸ ἐπονομαζόμενον Βουλευτικὸν ἐν Ναυπλίῳ καὶ τὸ Κυβερνεῖον τοῦ Καποδίστρια ἐν Αἰγίνῃ, τὸ ἐπονομαζόμενον κοινῶς Παλάτι τοῦ Μπαρμπαγιάννη, εἰς τοὺς πυριτιδομύλους τῆς Δημητσάνης, εἰς οἴκους ἑκτακτικῶν ὅπως τὸ ἐν Κιτριᾷ Παλάτι τοῦ Μπέη τῆς Μάνης, καὶ ἢ ἐν Δημητσάνῃ οἰκία Ἀντωνοπούλου, ὅπου ὁ Παπαφλέσσας ἐμύησε τοὺς Δημητσανίτας, εἰς ὁποιοῦνδήποτε τέλος ὁ χρόνος ἔχει φεισθῆ ἐκ τῶν τοιοῦτων κτιρίων, μία ἀπλῆ ἐνεπίγραφος πλᾶξ ἐντεχιζομένη εἰς αὐτά, θὰ ἐδίδασκε καὶ ὀλίγην Ἱστορίαν εἰς τοὺς Ἕλληνας, τοὺς συνειθισμένους νὰ διδάσκωνται αὐτὴν ἀπὸ μόνων τῶν βιβλίων καὶ ταύτην ἀτελέστατα καὶ κάκιστα. Ἀληθῶς αἱ ἀναμνηστικαὶ πλάκες, αἱ στήλαι καὶ τὰ καλλιτεχνικὰ μνημεῖα, τῶν ὁποίων τὴν ἱδρυσιν μελετᾷ ἢ πρὸς ἔορτασμὸν τῆς ἑκατονταετηρίδος τοῦ ἀγῶνος ἐπιτροπὴ



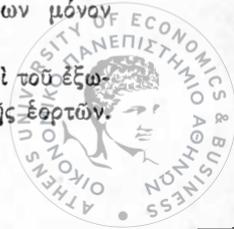
δὲν θ' ἀποτελοῦν μόνον τὸν ὀφειλόμενον φόρον τῆς τιμῆς καὶ τῆς εὐλαβείας πρὸς τοὺς ἄνδρας τοῦ 1821, ἀλλὰ θὰ χρησιμεύουν ὡς μέσα φρονηματοσμοῦ καὶ διδασκαλίας τῶν ἐπιγιγνομένων, εἰς οὓς θὰ καταστῶσι τὰ μεγάλα ἔργα τῶν προγόνων ὄχι μόνον ἀκουστά, ἀλλὰ καὶ ὄρατά. Οὕτω δὲ ζωντανὰ παρουσιαζόμενα ταῦτα θὰ εἰσδύωσιν εἰς τὰ μυχαιάτα τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς, ἣτις ἐξ αὐτῶν πρὸ πάντων θὰ ἐμπνέηται τὸν ζῆλον πρὸς τὰ μεγάλα καὶ ὑψηλὰ ἔργα».

2) Ἐκθεσις τῆς Εἰδικῆς ἐπὶ τῶν Μουσικῶν Ἔργων καὶ ἐκτελέσεων Ἐπιτροπῆς, εἰς τὴν ὁποίαν προτείνονται τὰ ἀκόλουθα: α) Ἐκθεσις τοπικῶν ἑλληνικῶν ὀργάνων, β) χρησιμοποίησις καὶ τελειοποίησις τῶν ἑλλ. ὀργάνων καὶ καταρτισμὸς ὀρχήστρας ἐξ αὐτῶν, γ) ἴδρυσις ἔθνικοῦ μελοδράματος καὶ μελοδραματικῆς σχολῆς, δ) σύνθεσις ἱστορικοῦ μελοδράματος ὑπὸ τοῦ κ. Μ. Καλομοίρη, λυρικοῦ μελοδράματος ὑπὸ τοῦ κ. Δ. Λαυράγκα καὶ χοροδράματος ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Λαμπελέτ, ε) σύνθεσις ἔργου συμφωνικοῦ ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Λαμπελέτ, ζ) προκήρυξις διαγωνισμῶν πρὸς σύνθεσιν δύο ὕμνων (Ἀπολυτρώσεως καὶ Ἐθνικοῦ) καὶ διαφόρων ἄσμάτων, η) ἐκτέλεσις διαφόρων ἔργων Ἑλλήνων συνθετῶν ἰδίᾳ δὲ τῶν τοῦ Μαντζάρου, θ) συναγωγὴ λαϊκῶν σκοπῶν καὶ χορῶν, τῇ βοηθείᾳ φωνογράφου καὶ κινηματογράφου, ι) καθορισμὸς κοινῆς «διὰ πασῶν» ἐν Ἑλλάδι, κ) σχηματισμὸς μεγάλης Ἀθηναϊκῆς χορωδίας, λ) συγκέντρωσις καὶ χρησιμοποίησις τῶν στρατιωτικῶν μουσικῶν, ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ ἀρμοδίου ὑπουργείου, μ) μελέτη τοῦ ζητήματος περὶ καθιέρωσεως Θ. Λειτουργίας διὰ Βυζαντινῆς Μουσικῆς.

3) Ἐκθεσις τῆς Εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς Πανελληνίων Ἐκθέσεων, εἰς τὴν ὁποίαν προτείνεται ἢ κατὰ τὸ ἔτος 1821 ὀργάνωσις τῶν ἐξῆς ἐκθέσεων α) ἐν Ἀθήναις 1) γενικῆς ἐκθέσεως γεωργίας, βιομηχανίας, ἐμπορίου, ἐλευθέρων τεχνῶν, 2) εἰδικῶν ἐκθέσεων αα) ἀναδρομικῆς, ββ) καλλιτεχνικῆς, γγ) πολεμικῆς, δδ) ἀνθοκομικῆς, β) ἐν Λαρίσση κτηνοτροφικῆς, γ) ἐν Ναυπλίῳ κτηνοτροφικῆς.

4) Ἐκθεσις τῆς Εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου, προτείνουσα τὴν ἴδρυσιν ἔθνικοῦ θεάτρου καὶ ἐν τῷ μεταξύ τὴν διοργάνωσιν παραστάσεων ἐν τῷ Βασιλικῷ Θεάτρῳ καταλλήλως πλουτιζομένην. Τὰ ἔργα τὰ ὅποια θὰ ἀναβιβασθοῦν ἐπὶ σκηνῆς θὰ εἶνε κατ' ἀρχὴν ἑλληνικῆς παραγωγῆς, ἐκ δὲ τῶν ξένων μόνον τὰ κλασικά.

5) Ἐκθεσις τοῦ μηχανικοῦ κ. **Β. Τσαγγρῆ** ἐκ σελ. 10 περὶ τοῦ ἐξωραϊσμοῦ τῆς πόλεως Ἀθηνῶν ἐν γένει, χάριν τῆς διεξαγωγῆς ἐθρῶν.



6) Ἐπιστολὴ τοῦ κ. *P. Πινώ*, προτείνοντος τὴν ἐκτύπωσιν ἀναμνηστικῶν γραμματοσήμων.

### β. Αἱ ἐν τῷ ἡμερησίῳ τύπῳ γινώμαι.

Πολλοὶ ἐκ τῶν λογίων καὶ δημοσιογράφων μας διετύπωσαν ἐν τῷ ἡμερησίῳ τύπῳ γνώμας λίαν ἐνδιαφερούσας περὶ τοῦ τρόπου τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς Ἐκατονταετηρίδος, ἐνόμισα δὲ χρήσιμον καὶ πρέπον νὰ παραθέσω περιληπτικῶς τὰς εἰς ἐμὲ γνωστάς, ἵνα ὁ ἀναγνώστης ἔχει πλήρη τὴν ἐποπτείαν τῆς μέχρι τοῦδε διεξαχθείσης συζητήσεως. Ἐἶνε δὲ αὐταὶ αἱ ἐξῆς:

1) *Δημ. Σιμ. Μπαλαῖνος*<sup>1</sup>, ἔφημ. «Πρωτεύουσα» 2 Φεβρουαρίου 1921. Προτείνει: α') Τὴν συγγραφὴν βιβλιογραφικοῦ δελετίου ἀφ' ἐνὸς μὲν τῶν ἔργων, ἑλληνικῶν καὶ ἀλλογλώσσων, τῶν ἀφορώντων εἰς τὴν ἐπανάστασιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ πάντων τῶν ἑλληνικῶν ἔργων, κατὰ κλάδους, τῶν συγγραφέντων κατὰ τὸν πρῶτον μετὰ τὴν παλιγγενεσίαν αἰῶνα (1821-1920), ὡς καὶ τῶν ἀλλογλώσσων ἔργων, τῶν ἀναφερομένων ὀπωσδήποτε εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα, κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ ἐποχὴν συγγραφέντων... β') Ἐπειδὴ τὸ ἔργον τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῶν κατ' αὐτὴν δρασάντων ἀνδρῶν δὲν εἶνε ἐπαρκῶς γνωστὸν ἐν ταῖς λεπτομερείαις του οὔτε εἰς τὸν λαόν, οὔτε εἰς τοὺς λογίους, θεωρεῖ ἀπαραίτητον, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἑκατονταετηρίδος, σύλλογός τις, ὡς ὁ «Παρνασσός», νὰ ἀναλάβῃ τὴν διεξαγωγὴν σειρᾶς διαλέξεων, παρ' ἀνδρῶν εἰδικῶν μὲ εἰδικὰ θέματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἐπανάστασιν. Ἀντικείμενα διαλέξεων θὰ ἡδύνατο λ.χ. νὰ χρησιμεύουσι τὰ ἐξῆς θέματα: Αἱ παραμοναὶ καὶ ἡ ἔκρηξις τῆς ἑλληνικῆς ἐπανάστασεως. Ἡ κατάστασις τῆς Τουρκικῆς αὐτοκρατορίας κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν. Ἡ κοινὴ γνώμη τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς ἀπέναντι τῆς ἐπαναστάσεως καὶ οἱ μεγάλοι φιλέλληνες. Ἡ ἐπίσημος Εὐρωπαϊκὴ διπλωματία ἀπέναντι τῆς ἐπαναστάσεως. Αἱ μεγάλα στρατιωτικὰ μορφαὶ τῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ Ἕλληνες πολιτικοὶ καὶ διπλωμάται κατὰ τὴν ἐπανάστασιν. Ἡ στρατιωτικὴ τέχνη καὶ αἱ πολεμικὰ μέθοδοι κατὰ τὴν ἐπανάστασιν. Ἡ ναυτικὴ τέχνη καὶ αἱ ναυτικὰ μέθοδοι κατὰ τὴν ἐπανάστασιν.

<sup>1</sup> Αἱ γινώμαι παρατίθενται κατὰ τὴν χρονολογικὴν τῆς δημοσιεύσεώς τῶν σειρᾶν. Προτάσσεται τὸ ὄνομα τοῦ γράφαντος, ἔπονται ἡ παραπομπὴ εἰς τὸ φύλλον ἐνθα εἶδε τὸ φῶς τὸ δημοσίευμα καὶ ἐν συντομίᾳ τὸ περιεχόμενον τοῦτοῦ, τήρουμένης κατὰ τὸ δυνατόν τῆς φρασσεολογίας τοῦ πρωτοτύπου.



‘Ο έμπορικὸς στόλος. ‘Ο κοινωνικὸς βίος καὶ τὰ ἤθη κατὰ τὴν ἐπανάστασιν. ‘Η ἐκκλησία καὶ ὁ κληρὸς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν. ‘Η ἐσωτερικὴ διοίκησις καὶ ἡ νομοθεσία. Τὰ οἰκονομικὰ καὶ ἡ δημοσιογραφία. ‘Η ἐκπαίδευσις. ‘Η γλῶσσα καὶ ἡ λογογραφία, καὶ ἰδίως περὶ Ἀδαμαντίου Κοραΐ. ‘Η ἐφημεριδογραφία κατὰ τὴν ἐπανάστασιν. ‘Η δημῶδης ποίησις τῆς ἐπαναστάσεως. Αἱ Ἀθηναὶ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν. Θὰ ἠδύναντο δ’ αἱ διαλέξεις αὐταί, ἐπεξεργαζόμεναι καὶ συμπληρούμεναι ὑπὸ τῶν ὀμιλητῶν ἐπὶ τὸ τελειότερον καὶ ἐπιστημονικώτερον, μετὰ σημειώσεων ἀναφερουσῶν τὰς πηγὰς, νὰ ἐξεδίδοντο πᾶσαι κατὰ σειράν, ὑπὸ συλλόγου ἢ ὑπὸ ἐκδότου, καὶ οὕτω νὰ παρείχεται πλήρης εἰκὼν τῶν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, μνημείων ἐς αἰεὶ αὐτῆς».

2) Δ. Ι. Κ[αλογερόπουλος], ἐφημ. «Χρόνος» 2 Φεβρ. 1921. Προτείνονται τὰ ἐξῆς: α) προκήρυξις διαγωνισμοῦ μετὰ γενναῖα ἐπαθλα πρὸς συγγραφὴν ἐντὸς ἐξαετίας ἱστορικῶν μονογραφιῶν περὶ τοῦ κλήρου, τῆς ἐκπαίδευσως... κτλ. β) συγγραφὴ Βιβλιογραφικῶν Δελτίου πάντων τῶν ἐκδοθέντων κατὰ τὸ ἀπὸ τῆς ἐθνεγερασίας διάστημα ἑλλην. συγγραμμάτων καὶ ἐν γένει ἐντύπων καὶ εἰκονογραφιῶν ὑπὸ Ἑλλήνων ἐν οἰαδήποτε γλώσσῃ καὶ τῶν ἀλλογλωσσῶν ἔργων περὶ Ἑλλάδος. γ) Διαγωνισμοὶ νὰ προκηρυχθοῦν 1) πρὸς συγγραφὴν πλήρους ἱστορίας τῆς Ἑλλην. ἐπαναστάσεως ἐπὶ τῇ βᾶσει νεωτέρων ἐρευνῶν, 2) πρὸς συγγραφὴν ἔπους ἢ δράματος ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλην. ἐπαναστάσεως, 3) βραβεῖον λογοτεχνικὸν πρὸς συγγραφὴν ἔργου ἐμπνευσμένου ἐκ τοῦ συγχρόνου ἑλλην. βίου. δ) Ἰδρυσις μεγαλοπρεποῦς πολεμικοῦ Ἡρώου συμβολίζοντος τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνας τῆς Ἑλλην. ἐπαναστάσεως, τῶν Κρητικῶν ἐπαναστάσεων, τῶν Βαλκανικῶν πολέμων, τῶν πολέμων Θράκης καὶ Μ. Ἀσίας, ε) Ἰδρυσις ἀναμνηστικῶν μνημείων εἰς τὰ μέρη ὅπου συνεκροτήθησαν αἱ ἡρωϊκώτεραι μάχαι, ς) διοργανῶσις ἐθνικῆς καλλιτεχνικῆς ἐκθέσεως εἰς ἣν θὰ ἐκτεθῶσι συγκεντρούμενα τὰ σπουδαιότερα ἔργα τῆς νεωτέρας ἑλλην. ζωγραφικῆς, γλυπτικῆς, διακοσμητικῆς καὶ ἀρχιτεκτονικῆς, ζ) μεγάλη μουσικὴ συναυλία πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν κυριωτέρων πρωτοτύπων μουσικῶν συνθέσεων, η) Ἰδρυσις ἀναμνηστικῶν μεταλλίων καὶ ἔκδοσις ἀναμνηστικῶν γραμματοσήμων, θ) πανελληνίως ἐκθεσις βιολογικῆ, ι) ἱστορικὸν καὶ ἐθνολογικὸν συνέδριον πρὸς συζήτησιν ἐθνικῶν ζητημάτων. Τὰ πέντε τελευταῖα δύνανται λέγει ὁ κ. Κ. νὰ γίνουσι ἐντὸς τοῦ 1921.

3) Κωνστ. Ἀμαντος, ἐφημ. «Πολιτεία» 11 Μαρτίου 1921.



« Ἡ εὐκαιρία τῶν ἑορτῶν πρέπει νὰ γίνῃ ἀφετηρία πνευματικῆς τινὸς καλλιτεχνικῆς κινήσεως καὶ καταντήση σταθμὸς τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ὁποῖος θὰ συμπληρωθῇ ἢ θὰ δημιουργηθῇ ἀμέσως μετὰ τὴν εἰρήνευσιν τῆς Ἀνατολῆς. . . . Ἐν πρώτοις πρέπει νὰ γραφῇ ἡ ἱστορία τῶν ἀγῶνων τοῦ 1821, τῆς Ἐπτανήσου, τῆς Κρήτης, ἡ ἱστορία τοῦ πολιτικοῦ βίου τῆς χώρας ἀφοῦ ἐκδοθῶν, κατ' ἐκλογὴν τοῦλάχιστον, τὰ πολῦτιμα ἀνέκδοτα σχετικὰ ἔγγραφα. . . . Ἐπειτα πρέπει νὰ γνωρίσωμεν τοὺς μεγάλους νεκροὺς τῆς Ἐκατονταετηρίδος ἀκριβέστερον, τὸν Καποδίστριαν, τὸν Τρικούπη, τὸν Κουμουνδοῦρον, τὸν Κανάρην, τὸν Βότσαρην καὶ πλείστους ἄλλους μεγάλους Ἕλληνας διὰ νὰ τοὺς γνωρίσωμεν ἔπειτα καὶ εἰς τοὺς ξένους. . . . Ἐπειτα δὲν πρέπει νὰ ἀποκτήσωμεν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἑκατονταετηρίδος μίαν ἱστορίαν τῶν νεοελληνικῶν γραμμῶν, πρὸ πάντων τῆς ποιήσεως καὶ λοιπῆς λογοτεχνίας; . . . Καὶ ἄλλα ἀκόμη. Ἐκατοντάδας ἑκατομμυρίων ἐξώδευσεν ὁ μέχρι χθὲς καὶ σήμερον ἀλύτρωτος Ἕλληνισμὸς διὰ τὴν ἰδρυσιν καὶ συντήρησιν τῶν σχολείων του. Τὸ μέγα τοῦτο ἔργον θὰ ἔκαμνε κατὰ πληξιν εἰς τοὺς ξένους, ἂν ἐγένετο λεπτομερῶς εἰς αὐτοὺς γνωστόν. Τὸ αὐτὸ δύναται νὰ λεχθῇ περὶ τῆς ἰδρύσεως νοσοκομείων, φιλανθρωπικῶν ἔργων κτλ. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον πρέπει νὰ γνωσθῇ καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἐργασία τῆς ἑκατονταετηρίδος εἰς τὰς ἐπισημαίνας, εἰς τὸ ἐμπόριον, εἰς τὴν ναυτιλίαν κτλ. Ὡς βᾶσις καὶ κορυφωμα συγχρόνως τῆς δλης αὐτοῦ ἐργασίας πρέπει νὰ γίνῃ, ὡς ἔγραψε καὶ ὁ κ. Δ. Μπαλάνος, ἡ ἀπογραφὴ τῆς πνευματικῆς ἐργασίας τῆς ἑκατονταετηρίδος, ἡ βιβλιογραφία αὐτῆς. . . . Ἀλλὰ ποῖοι θὰ τὰ κάμουν αὐτὰ καὶ ποῦ χρήματα; Νομίζω» λέγει ὁ κ. Α. «ὅτι μία κατανομή τῆς ἐργασίας καὶ τοὺς ἀνθρώπους θὰ εὔρη καὶ τὰ χρήματα. Ὅταν γίνῃ ἀντιληπτὴ ἡ ἀξία τοῦ ἔργου, θὰ βοηθήσουν οἱ φιλοπάτριδες Ἕλληνες. Διὰ τ.π.χ. νὰ μὴ φροντίσῃ ἐκάστη ἐπαρχία νὰ γράψῃ τὴν ἱστορίαν τῆς ἑκατονταετηρίδος τῆς; 5-10 χιλιάδας δραχμῶν θὰ ἡδύνατο νὰ ἐξοδεύσῃ βέβαια εἰς 3-4 ἔτη! Τὸ Πανεπιστήμιον ἔπειτα, ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα, τὰ Ὑπουργεῖα θὰ ἐφρόντιζον διὰ τὴν ἰδικὴν των ἱστορίαν. Ἐν γλωσσικὸν σημεῖον ἀνυπολογίστου ἐθνικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς σημασίας, τὸ Λεξικὸν τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης, δύναται νὰ ἀρχίσῃ νὰ ἐκδίδηται. Ἄλλα, γενικωτέρας φύσεως ἔργα, καλλιτεχνικὰ κλπ. δύναται ν' ἀναλάβῃ ἡ Ἐπιτροπὴ. Διὰ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ ἔργου, ἂν ἡ ἐπιτροπὴ δὲν θεωρεῖ ἑαυτὴν ἀρμοδίαν, ἄς ἰδρυθῇ ἐπὶ τέλους, μίᾶ εἰδικὴ Ἐπιτροπὴ».



4) **Ἀμλέτος**, «Ἐφημ. Κορομηλά» 11, 13 καὶ 15 Μαρτ. 1921. Ἐκφράζει τὴν γνώμην ὅτι «θα ἦτο ὁ ὠραιότερος πανηγυρισμὸς τῆς ἑκατονταετηρίδος, ἂν ἡ Ἑλλάς εὐρίσκετο σήμερον εἰς θέσιν διὰ μεγάλης πανελληνίου ἐκθέσεως ὄλων τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ διαρρέουστος ἔκτοτε αἰῶνος νὰ ἐπιδείξῃ σήμερον τὰς προόδους τῆς...» καὶ ἀναφερόμενος εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Στράτου λεχθέντα ἐν τῇ πρώτῃ συνεδριάσει λέγει ὅτι «πρέπει νὰ γίνον ἀναμνηστικαὶ ἀναπαραστάσεις καὶ πανηγυρισμοὶ τῶν μεγάλων γεγονότων κατὰ τὰς ἐπετείουσ των καὶ νὰ ἐπιδειχθῇ εἰς ἐκθέσεις μεγάλας καὶ εἰδικευόμενας εἰς πᾶσαν ἐκδήλωσιν ἢ πρόσδος ὄλων τῶν κλάδων καὶ ὄλων τῶν μορφῶν τῆς δρώσης ζωῆς ἢ ἐπιδειχθεῖσα κατὰ τὸν πρῶτον νεοελληνικὸν αἰῶνα». Ἡ ἐκτέλεισις τῶν διαφόρων ἔργων δὲν πρέπει ν' ἀνατεθῇ εἰς καλλιτέχνας, γλύπτας, ἀρχιτέκτονας, ζωγράφους, παρὰ μετὰ τὴν διενέργειαν διαγωνισμῶν. Νὰ προσληφθοῦν εἰδικοί εἰς τὰς ἐπιτροπὰς καὶ νὰ καταβληθῇ εἰς τὸ ὄλοθ ἔργον ἡ δέουσα ἐπιμέλεια ἀνευ οὐθαιρεισῶν καὶ προσωπικῆς ἐπιβολῆς ἀτόμων.

5) **Φρουρὸς [Κοραῆς Παπαντωνάκης]**, ἔφημ. «Σημεία» (Πειραιῶς) 12 Μαρτίου 1921. Ἀποδέχεται τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Ἀμάντου προτεινόμενα καὶ ζητεῖ τὴν ἴδρυσιν εἰδικῶν ἐπιτροπῶν.

6) **Φ. Π[ολίτης]**, ἔφημ. «Πολιτεία» 12, 14 καὶ 28 Μαρτ. 1921. Ἐκφράζει τὴν γνώμην ὅτι ἡ μελέτη καὶ ἔκφρασις τῆς ἑκατονταετοῦς ἐθνικῆς μας ζωῆς δὲν πρέπει νὰ ἔχη ὡς κύριόν τῆς ἐλατήριον τὴν ἔξω τῆς Ἑλλάδος διαφήμισιν τῶν ἔργων μας, τὴν εὐπρόσωπον ἀπέναντι τῶν ξένων ἐμφάνισίν μας. Λέγει ὅτι πρέπει νὰ ἐκφράσωμεν τὴν ἐθνικὴν μας ζωὴν χάριν ἡμῶν τῶν ἰδίων καὶ νὰ τὴν ἐκφράσωμεν διὰ μνημειωδῶν ἔργων, διατυπώνει δὲ ἀμφιβολίαν περὶ τῆς ἱκανότητος ἡμῶν πρὸς δημιουργίαν τοιούτων ἔργων.

«Προφανῶς ὁμως», λέγει, «ἀποβλέπομεν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, ὄχι διὰ τὰ ἐξωτερικὰ τῆς γεγονότα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ πνεῦμα ποῦ τὰ περιέβαλλε καὶ τὰ ἐπροκάλει. Ἀποβλέπομεν πρὸς αὐτήν, διὰ τὴν ἀναμφισβήτητον ἐμφάνισιν ἐνὸς μεγίστου, ἀρχικοῦ, ἐσωτερικοῦ γεγονότος, τῆς διαπλάσεως τῆς ἰδέας τῆς ἐλευθερίας μέσα εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀγωνιστῶν. Ἡ ἐξωτερικὴ τῆς ἐλευθερίας κατάκτησις εἶνε πρᾶγμα δευτερευόν, τὸ ὅποσον ἡμπορεῖ νὰ ἐνδιαφέρῃ μόνον ἐκφυλισμένους ἀπογόνους, διὰ τὰ ὕλικά ὠφελήματα ποῦ τοὺς ἐξησφάλισε καὶ τὰ ὅποια θὰ ἠδυνάτουσαν νὰ ἀποκτήσουν μόνον των. Ὁ ἀγωνιστὴς ὁμως τοῦ 1821 εἶχε γίνε ἐλεύθερος καὶ πρὶν ἢ ἀποκτήσῃ ἀκόμη τὴν πολιτικὴν τῆς ἀνεξαρτησίας του ἀναγνώρισιν καὶ ἀσχέτως πρὸς τὴν



αναγνώρισιν ταύτην. Ἐπομένως κάθε ἐξωτερικὸν γεγονός τῆς ἐπαναστάσεως, μένει ἀκατανόητον ἢ χάνει τὴν ἐξαιρετικότητά του, ὅταν ἐξετασθῇ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀγωνιστοῦ. Ὁ ἀγωνιστὴς εἶνε ὁ ἰδεώδης τύπος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ μέσα εἰς τὴν ψυχὴν του ἐμπεριέχεται ὀλόκληρον τὸ ἀπελευθερωτικὸν μας κίνημα. Δὲν εἶνε δυνατόν λοιπὸν νὰ γραφῇ ἱστορία τῆς ἐπαναστάσεως, χωρὶς ν' ἀναπλάσῃ ὁ συγγραφεὺς τὴν φυσιογνωμίαν τοῦ ἀγωνιστοῦ. Ἄλλ' ἀκριβῶς, ἐπειδὴ τοῦτο δὲν κατορθώθη ἀκόμη, αἰσθανόμεθα, ὅτι μᾶς λείπει ὁ ἱστορικός, καὶ λέγομεν, ὅτι χρειάζεται νὰ συγγραφῇ ἡ Ἱστορία τοῦ ἀγῶνος. Ἡ ἑκατονταετηρὶς ἔπρεπεν εἰς ἓν κυρίως νὰ φέρῃ τὴν προσοχὴν μας εἰς τὸ τεράστιον ἔργον ποῦ προβάλλει ἐνώπιόν μας, ἐνώπιον τῆς ἰδίας ἐκάστου ἡμῶν συνειδήσεως, εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀνακτῆσεως καὶ προαγωγῆς τῆς ἠθικῆς κληρονομίας τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων. Ἄλλὰ διὰ νὰ κατορθωθῇ τοῦτο, πρέπει νὰ στρέψωμεν προηγουμένως τὰ βλέμματα πρὸς τὸν ἰδεώδη τύπον τοῦ ἀγωνιστοῦ, μὲ ἓνα κοινὸν δι' ὅλους πόνον, νὰ τὸν ἐνοήσωμεν.

7) **Ἄριελ [Διον. Κόκκινος]**, ἔφημ. «Καθημερινή» 14 Μαρτίου 1921. Ἐγκρίνων τὴν ἀπόφασιν νὰ ἑορτασθῇ ἡ ἑκατονταετηρὶς εἰς τὴν ἐπέτειον τοῦ τέλους τοῦ ἀγῶνος, τονίζει ὅτι ὁ ἑορτασμός ἀποτελεῖ συνάμα καὶ λογοδοσίαν.

8) **Γ. Δημητριάδης**, Ἀθηναῖος, γλύπτης, ἔφ. «Καθημερινή» 14 Μαρτίου 1921. Προκειμένου νὰ στηθῇ μνημειώδης ἡρώων προτείνει τὸ ἀκόλουθον σύστημα πρὸς ἐπιτυχεστέραν ἐκλογὴν τοῦ σχεδίου καὶ ἐκτέλεσιν 1) νὰ γίνῃ πνευματικὸς διαγωνισμός, εἰς δὴ νὰ συμμετάσχῃ πᾶς τις, πρὸς ὑποβολὴν ὑπομνημάτων ἐν οἷς οἱ διαγωνισθησόμενοι «νὰ ἐκθέτωσι γνώμην ἐπὶ τῆς ἀνεγέρσεως μνημειώδους ἔργου καὶ περιγραφῆν ἐπιδεικτικὴν πάντως ἐνοσαρκώσεως κατόπιν ὑπὸ τῶν γλυπτῶν καὶ ἀρχιτεκτόνων», 2) νὰ βραβευθῇ μία σειρὰ τῶν ὑπομνημάτων τούτων, ἐξ ὧν τὸ ἐκλεγhestόμενον πρῶτον νὰ ἐκτεθῇ εἰς διαγωνισμόν, εἰς τὸ ὁποῖον νὰ συμμετάσχωσιν οἱ γλύπται καὶ οἱ ἀρχιτέκτονες. . . . . 3) «Νὰ ἐπακολουθήσῃ δευτέρα κατὰ σειρὰν βράβευσις τούτων, ἐξ ὧν πάλιν τὸ ἐκλεγhestόμενον πρῶτον νὰ χωρισθῇ εἰς τὸ γλυπτικὸν καὶ ἀρχιτεκτονικὸν μέρος τοῦ ἔργου, καὶ τὰς μὲν γλυπτὰς παραστάσεις νὰ ἐκθέσωσιν εἰς διαγωνισμόν γλυπτῶν, τὸ δὲ ἀρχιτεκτονικὸν ἐπίσης νὰ ἐκτεθῇ εἰς μειοδοτικὴν δημοπρασίαν ἐργολάβων οἱτινες, τῇ ἐπιδίδῃ τοῦ βραβευθησομένου γλύπτου ἢ ἀρχιτέκτονος θ' ἀναλάβωσι τὴν κατασκευὴν του».

9) **Μακκαβαῖος [Διονύσιος Κόκκινος]**, ἔφ. «Πρωτεύουσα»



14 και 19 Μαρτίου 1921. «Μεταξύ τῶν ἄλλων μὲ τὰ ὁποῖα θὰ ἀσχοληθῆ ἡ Ἐπιτροπὴ τῆς Ἐκκονταετηρίδος πρέπει νὰ εἶνε καὶ ἡ ὀργάνωσις μεγάλου μουσείου τῆς Ἐπαναστάσεως... Ἐννοοῦμεν ἓνα μουσεῖον διὰ τὸν πλουτισμὸν τοῦ ὁποῖου καὶ πολύτιμα ἱστορικὰ ἀντικείμενα νὰ προσφέρουν ὅλοι, ὅσοι κατέχουν τοιαῦτα ὡς ἰδιοκτησίαν των... Ὅπλα τῶν ἀρχηγῶν, ἔγγραφα, χειρόγραφα ἀνέκδοτα, φυλασσόμενα ζηλοτύπως εἰς τὰ συρτάρια οἰκογενειῶν, ἐνδύματα, σημαῖαι, λάφυρα τῶν φευγόντων Τούρκων, εἰκόνες τῶν ἐπαναστατῶν, ἀντικείμενα ἱστορικῶν οἰκιῶν... Ὅλ' αὐτὰ τὰ κειμήλια θὰ ἐπιστραφοῦν εἰς τοὺς κατόχους των. Μόνον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ εἶνε δυνατὸν νὰ γίνῃ ὁ ἑορτασμὸς τῆς Ἐκκονταετηρίδος ὡς πρὸς τὸ ἀναμνηστικὸν τῆς μέρους. Δι' ἐκθέσεως τόσης ἐκτάσεως καὶ διὰ τῆς συμμετοχῆς ὅλων τῶν Ἑλλήνων...»

10) **Ἔσπερος [Σωτήρης Σκίπης]**, ἔφημ. «Ἐσπερινή» 24 καὶ 25 Μαρτίου 1921. Ἐξάγει τὴν ἀνάγκην καὶ σημασίαν τῆς διὰ μνημείων ἀναπαραστάσεως μορφῶν καὶ γεγονότων τοῦ Ἀγῶνος. «Αἱ Ἀθηναὶ θὰ εἶχαν γίνῃ ἓνα ἀπέραντον σχολεῖον ἡρωϊκῆς διδασκαλίας καὶ ἀνατροφῆς, ἐὰν αἱ σημαντικώτεραι πράξεις τοῦ ἔθνικοῦ μας Ἀγῶνος εἶχαν ἤδη ἀναπαρασταθῆ διὰ μαρμάρου.» Ἡ ἑορτὴ πρέπει νὰ ἔχη λαϊκὸν χαρακτῆρα, συμμετέχοντος εἰς αὐτὴν ἐνεργῶς καὶ τοῦ λαοῦ. «Τὰ ἱερὰ ὀστᾶ τῶν μεγάλων μας ἀγωνιστῶν θὰ ἔτριζαν ἀπὸ ἀγαλλίασιν καὶ εὐφροσύνην εἰς τοὺς τάφους των, ἐὰν ἔβλεπαν τοὺς ἀπογόνους των, διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν ὁποίων ἔχυσαν τὸ αἷμά των, νὰ χορεύουν χαρούμενοι εἰς τὸν ἀνοιχτὸν ὀρίζοντα, εἰς τὸ δροσερὸν ὑπαιθρον χωρὶς ἐτικέττα, χωρὶς στενοχωρίαν, τοὺς χοροὺς ποὺ ἐχόρευσαν καὶ αὐτοὶ εἰς τὰ λαγγάδια, τὰ δάση καὶ τὰ βουνά, μὲ τὸν ρυθμὸν τοῦ θροῖσματος τῶν δένδρων καὶ τοῦ μουρμουρητοῦ τῶν ρυακιῶν.»

11) **Συμπολίτης [Δημ. Χατζόπουλος]**, ἔφημερίς «Πολιτεία» 25 καὶ 30 Μαρτίου 1921. Ὅμιλεῖ περὶ Κεντρικοῦ Μνημείου, κατὰ τόπους μνημείων, τοπικῶν μουσείων καὶ λευκώματος. «Δι' ἐνὸς γενικοῦ ἡρώου, τὸ ὁποῖον θὰ κοσμήσῃ γωνίαν τινὰ τῶν Ἀθηνῶν, θὰ ἐκφρασθῆ τὸ μεγαλεῖον τῶν στρατιωτικῶν, πατριωτικῶν ἀρετῶν εἰς συνέχειαν παραστάσεων, ἀποτελουσῶν ἐπιβλητικὸν σύνολον. Εἰς τὸ μάρμαρον θὰ βιογραφηθῆ ἡ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος εἰς ἓνα αἰῶνα. Ἀπὸ τοὺς πρῶτους συντελεστὰς τοῦ ἔθνικοῦ ἔργου, ἕως τοὺς τελευταίους. Μεγάλοι, κλοσσοὶ καὶ ὑπέροχοι ἦσαν οἱ πρῶτοι ἐργάται τῆς ἔθνικῆς ἰσχύος, ἀλλὰ ἀντάξει ἐκεῖνων ἀπόγονοι ὑπῆρξαν καὶ οἱ συνεχισταὶ ταύτης. Ἐμπνευσμένος τεχνίτης μπορεῖ νὰ μᾶς δώσῃ τὴν ὁλό-



τητα τῆς ἐθνικῆς δράσεως εἰς θαυμαστὴν ἔκφρασιν. Μία ἄλλη ὁμοῦ ἐργασία ἔπρεπε νὰ εἶχε γίνῃ καὶ ἀδικαιολόγητος εἶνε ἢ παράλειψις τῆς. Θέλω νὰ πῶ διὰ τὴν Ἴδρυσιν μαρμαρίνων στηλῶν εἰς τὰ πεδία τῶν σπουδαιότερων μαχῶν τῆς Ἐπαναστάσεως. Ὑπάρχουν μερικαὶ εἰς τινὰς τόπους. Δὲν ἔπρεπε νὰ λείπουν ἀπὸ κανένα. Οἱ Δῆμοι μὲ τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ Κράτους ἔπρεπε νὰ στήσουν εἰς τὰ μέρη τῶν μεγάλων μαχῶν ἀναμνηστικὸν μάρμαρον, περιφραγμένον μὲ κιγκλίδας. Σύσκια δένδρα νὰ περιέβαλλον τὴν μαρμαρίνην στήλην. Μήπως ὁμοῦ δὲν λείπουν ἀπὸ πολλὰς ἑλληνικὰς πόλεις μικρὰ τοπικὰ μουσεῖα, ἀναφερόμενα εἰς τὸν Ἀγῶνα; Δῆμοι καὶ Κοινοτήτες δύνανται νὰ συλλέξουν καὶ νὰ τοποθετήσουν εἰς αὐτὰ τὰς καλλιτέρας ἀναμνήσεις γεγονότων καὶ προσώπων τοῦ Ἀγῶνος... Διὰ κάθε πόλιν θὰ ἀπετέλει ἀληθὲς κόσμημα, τιμὴν, δόξαν ἢ συλλογὴ τῶν ἀντικειμένων τοῦ Ἀγῶνος ἐπιμελῶς κατατεθημένη εἰς τοπικὸν μουσεῖον... Δὲν ἔχομεν δὲ καὶ ἓνα μέγα λεύκιωμα τῶν διαπρεπῶν τοῦ Ἀγῶνος. Αἱ εἰκόνες των συνήθως εἶναι κακοτυπωμένοι καὶ ἔχουν ἐλαχίστην σχέσιν πρὸς τὰ σωζόμενα πρότυπα. Παρόμοιον μέγαλο εἰδικὸν λεύκιωμα ἠδύνατο νὰ περιλάβῃ εἰς τὰς σελίδας του πλὴν τῶν εἰκόνων στρατηγῶν, ναυάρχων, καπετανέων, πολεμιστῶν καὶ τὰς φωτογραφίας ἱστορικῶν μερῶν, φρουρίων, πόλεων, χωρίων, οἰκημάτων, ὄπλων, σφραγίδων, παντὸς τέλους ἀντικειμένου συνδεομένου μὲ τὸν ἐπταετῆ πόλεμον ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς πατρίδος. Θὰ ἦτο τεκμήριον ὄχι μόνον ἐθνικῆς, ἀλλὰ καὶ ἱστορικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς σημασίας».

Ἐξαίρει δὲ ὁ Σ. τὴν φιλοπατρίαν τοῦ ἐξ Ὑδρας ἐφοπλιστοῦ κ. Γκίκια Κουλούρη, ὁ ὁποῖος «ἐδαπάνησεν ἐξ ἰδίων του πρὸς Ἴδρυσιν τοῦ Ἀρχείου-Μουσείου καὶ συμπλήρωσιν αὐτοῦ περὶ τὰς 15,000 δραχ., ἔφερε τὸν ἀναγκαιοῦντα χάρτην πρὸς ἐκτύπωσιν τῶν σχετικῶν πρὸς τὸν Ἀγῶνα ἐγγράφων καὶ λευκώματος τῶν ναυάρχων, καπετανέων καὶ πολεμιστῶν, ἤρξατο δὲ ἡ πρὸς ἐκτύπωσιν ἐργασία καὶ γίνεται πᾶσα ἐνέργεια ἵνα συγκεντρωθῶσιν ἐν τῷ Ἀρχεῖῳ ἐκ τοῦ Ἐθνολογικοῦ Μουσείου καὶ ἐξ ἄλλων πηγῶν τὰ σχετικὰ πρὸς τὸν ἀγῶνα τῆς Ὑδρας ἔγγραφα, ὄπλα, ἐνδύματα καὶ διάφορα ἄλλα εἶδη.»

12) **Φιγκαρώ**, ἐφημ. «Πατρις» 25 Μαρτίου 1921. Συνιστᾷ τὴν διὰ τῆς φωτογραφίας ὑπὸ ἰδιωτῶν ἐπιχειρηματιῶν ἐκλαίκευσιν τῶν προσωπογραφῶν τοῦ Ἀγῶνος.

13) **Νικόλ. Σπ. Μαυρομαμάτης**, ἐφ. «Νέα Ἡμέρα» 28 Μαΐου 1921. Προτείνει τὴν ἀνέγερσιν ἀναμνηστικῆς τῆς πρώτης Κυβερνή-



σεως τοῦ Ἀγώνος στήλης ἐν Καλιτεζαῖς, ἣ ἐν Στεμνίτση τῆς Γόρτυνος, ὅπου ἦτο καὶ ἡ πρώτη τῆς ἔδρα.

14) **Ζαχαρίας Παπαντωνίου**, ἔφημ. »Ἐστία» 2 Ἰουνίου 1921. «Ἐφ' ὅσον ὁ ἑορτασμός τῆς ἐθνικῆς Ἐκατονταετηρίδος μᾶς δίδει τὴν εὐκαιρίαν νὰ καλλιεργήσωμεν ἐντὸς τῆς δεκαετίας αὐτῆς μερικὰ πράγματα, ποῦ δὲν ἐγνώρισε καθόλου ἡ ἑκατονταετία, εἶνε, νομίζω, καιρὸς νὰ γίνῃ τὸ ἀπαραίτητον. Νὰ εἰσαχθῇ ἡ μουσικὴ εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Ἑλλάδος, τῆς Δημοτικῆς καὶ τῆς Μέσης, μὲ τόσον αὐστηρὰν καὶ σκόπιμον ὀργάνωσιν, ὥστε κάθε Γυμνάσιον νὰ ἔχῃ μίαν καλὴν χορωδίαν. Θεωρῶ» λέγει «τὴν χορωδίαν αὐτὴν ὡς τὸ λαϊκὸν Ὠδεῖον τῆς Ἑλλάδος, τὸ ὁποῖον θὰ φέρῃ τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν ἀπὸ τὴν ἀδιέξοδον μονωδίαν, ὅπου τῶρα ἀνατολικώτατα τυραννεῖται, εἰς μίαν ἀνωτέραν μουσικὴν κατάστασιν... Οἱ Βαλκανικοὶ λαοὶ μᾶς ἄφησαν πίσω εἰς αὐτό. Πρὸ δέκα ἐτῶν, ποῦ ἦλθαν ἐδῶ οἱ Βούλγαροι, ἦλθαν μὲ τὰς λαμπρὰς χορωδίας των. Ἀπὸ τριάντα ἐτῶν ἔχουν εἰσαγάγει τὴν χορωδίαν εἰς τὰ γυμνάσια των. Ἀλλὰ καὶ οἱ Σέρβοι, ἀπέναντί μας, εἶνε λαὸς χορωδιακός. Εἰς τὴν Ἑλλάδα, καθὼς εἶπα, δὲν ἀκούεται πλέον μία διφωνία, ἐὰν δὲν εἶνε συμπλοκὴ δύο ἀνθρώπων. Πρὸ δέκα ἐτῶν ἐσώζοντο ἀκόμη χορωδίαὶ εἰς τὰς Ἀθήνας, προχείρως κατηρησμένοι ἀπὸ τὰ ἐπαγγέλματα. Ἐξέλιπον. Τὸ ὄνειρον μᾶς μεγάλης Ἀθηναϊκῆς χορωδίας — καὶ τί θὰ ἤμποροῦσε νὰ γίνῃ σήμερον ὅπου τὰ λαϊκὰ σωματεία εἶνε ὀργανωμένα καὶ αἱ συναθροίσεις ἑτοιμοὶ! — ἀφοῦ τὸ ἐκυνήγησαν ματαίως τὰ μουσικά μας ἰδρύματα, ἐξητήσθη.» Ἐν συμπεράσματι προτείνει τὴν εἰσαγωγὴν τῆς μουσικῆς εἰς τὴν κατωτέραν καὶ μέσῃν ἐκπαίδευσιν, ὅπως ἀσφαλῶς σχηματισθῇ ἐν Ἑλλάδι μουσικὸν αἶσθημα. Αἱ μέλλουσαι οὕτω νὰ σχηματισθοῦν χορωδίαὶ εἰς τὰ Γυμνάσια τῆς Ἑλλάδος θὰ εἶνε ἐν Λαϊκὸν Ὠδεῖον μονίμως καὶ διαρκῶς δρῶν εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις. Θὰ δυνάμεθα οὕτω ἐντὸς δεκαετίας νὰ ξεκολλήσωμεν τὸν ἑλληνικὸν λαὸν ἀπὸ τὴν κατάστασιν τοῦ ἀραβικοῦ ἀμανέ, εἰς τὴν ὁποίαν σήμερον δυστυχῶς ἐπιμένει, καὶ νὰ προσφέρωμεν εἰς τὴν μουσικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ τόπου σπουδαιότατην συμβολήν.

#### γ. Ἡ γνώμη τοῦ κ. Βλαχογιάννη περὶ δημοσιευμάτων.

Προκειμένου δὲ εἰς τὰ δημοσιεύματα νὰ συμπεριληφθῇ καὶ ἡ δημοσίευσίς πηγῶν τῆς ἱστορίας, ἀρχαίου καὶ δηλαδὴ ὕλικου, ἐθεωρήσαμε λυσιτελεῖς νὰ ζητήσω τὴν γνώμην τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Γενικοῦ Ἀρχείου



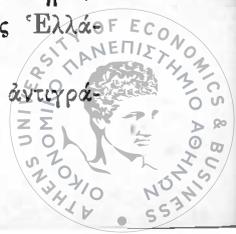
τοῦ Κράτους κ. **Ἰωάννου Βλαχογιάννη**, ὅστις λίαν εὐγενῶς μοι ἀνεκοίνωσε τὴν κατωτέρω καταχωριζομένην ἀπὸ 1 Σεπτεμβρίου ἐ. ἔ. περὶ τῶν δημοσιευμάτων γνώμην του.

«Ἀπαντῶ συντόμως εἰς τὸ ἀπὸ 25 παρελθόντος γράμμα σας. Ἡ φυσικὴ διαίρεσις τῆς ἱστορικῆς ὕλης τῆς ἀναφερομένης εἰς τὸν ἱερὸν ἡμῶν ἀγῶνα, καὶ περὶ τὴν δημοσίευσιν τῆς ὁποίας πρόκειται ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Ἐκατονταετηρίδος νὰ ἀσχοληθῇ, εἶνε καὶ κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην ἡ ἑξῆς: α) ἔγγραφα καὶ χειρόγραφα δημόσια ἢ ἰδιωτικά, β) μελέται συγγραφησόμεναι ὑπὸ ἐιδικῶν, γ) μετὰφρασις συγγραμμάτων ὑπὸ ξένων ἐκδοθέντων, μάλιστα δὲ αὐτοπτῶν, δ) τεύχη, λευκώματα καὶ ἐν γένει βιβλία πανηγυρικὰ ἢ ἐκλαϊκευτικά.

«Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἀ' κεφάλαιον παρεσκευάσα ἤδη ἐργασθεὶς ἐπὶ μακρὰ ἔτη ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἱστορικῆς μου συλλογῆς ἢ δι' ἰδιαιτέρων ἐρευνῶν, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἑλληνικὴ Πολιτεία, ἦτοι συλλογὴ ἐγγράφων ἀναφερομένων εἰς τὴν σύστασιν, ὀργάνωσιν καὶ ἐξέλιξιν τῶν δημοσίων τοῦ Κράτους ὑπηρεσιῶν ἀπὸ τοῦ 1821 ἕως τοῦ 1862» ἔργον τὸ ὅποσον, ἐνῶ εἶνε συμπλήρωμα τῆς συλλογῆς Μάμουκα καὶ τῶν «Ἀρχείων τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας», εἶνε πολλαπλασίως ὀγκωδέστερον λόγῳ τοῦ ὑπάρχοντος ἀνεκδότου ὕλικου. Ὑπολογίζω εἰς τριάκοντα τοὺς ἐκδοθησομένους τόμους, οἱ ὅποιοι θὰ περιέχωσι δημόσια καὶ ἰδιωτικά κείμενα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν πρώτων Ἐθνικῶν Συνελεύσεων, Γερουσιῶν, Ἐκτελεστικοῦ, Βουλευτικοῦ, Διοικητικῆς Ἐπιτροπῆς, Ἀντικυβερνητικῆς Ἐπιτροπῆς, Ὑπουργείων, οἰκονομικῶν ὑπηρεσιῶν κτλ. Ἴνα ἐννοηθῇ τὸ ποσὸν καὶ τὸ ποιὸν τῶν δημοσιευθησομένων ἐγγράφων ἀρκεῖ νὰ εἶπω ὅτι τρεῖς τοῦλάχιστον τόμους θὰ περιλάβῃ ἡ νομισματικὴ ἱστορία τοῦ Κράτους ἀπὸ τοῦ 1821 - 1862, τέσσαρας ἡ ἱστορία τοῦ τακτικοῦ καὶ τοῦ ἀτάκτου στρατοῦ, δύο τόμους ἡ ἱστορία τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἓνα ἡ ἱστορία τῆς τυπογραφίας, δύο ἡ ἱστορία τῶν ταχυδρομείων κτλ.»

«Ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων δύναται νὰ ἐξαχθῇ ἀμέτρητος πλῆθος ἰδιαιτέρων μελετῶν, ὅλον ἡ ἱστορία τοῦ δημοσίου δικαίου ἐν Ἑλλάδι, ἀρχαὶ καὶ πρῶτα στοιχεῖα τῆς νομικῆς ἐπιστήμης παρ' ἡμῖν, ἱστορία τῆς ἀδελφοποιΐας (κεφάλαιον σημαντικὸν τῆς στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς ἱστορίας τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος), τῆς ἐθνικῆς γῆς, τῆς γεωργίας κλπ.»

«Τὴν συλλογὴν ταύτην, ἐτοίμην οὖσαν πρὸς ἐκδοσιν ἐν ἀντιγρά-



φοις παραβεβλημένοις, συνοδευομένην και ὑπὸ πλουσιωτάτης βιβλιογραφίας, εἶμαι πρόθυμος, καλούμενος, νὰ παρουσιάσω πρὸς τὸν Κεντρικὴν Ἐπιτροπὴν, κρίνω δὲ αὐτὴν πρωτίστως δημοσιευτέαν. Ἐκάστου κεφαλαίου αὐτῆς ἢ ἀτόμου θὰ προταχθῆ μακρὰ εἰσαγωγὴ, ἀναδρομικὴ καὶ εἰς τὰ πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, ἐπὶ τῆ βάσει ἀνεκδότων ἢ πρωτοτύπων πηγῶν».

«Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἔγγραφα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν καθαρῶς πολεμικὴν καὶ πολιτικὴν ἱστορίαν τοῦ Κράτους ἀπειρον εἶνε τὸ παρ' ἐμοὶ ὑπάρχον ἀνεκδοτον καὶ πρόχειρον πρὸς ἔκδοσιν ὑλικόν. Σημεῖω μόνον ἐνταῦθα τὰ ἐξῆς ὡς ἐξόχως ἐνδιαφέροντα ἔργα, οἱ δύο ἀνεκδοτοὶ τόμοι Δ' καὶ Ε' τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ Ν. Σπηλιάδου, αὐτόγραφον τοῦ συγγραφέως ὀγκῶδες χειρόγραφον σωζόμενον παρ' ἐμοί. Ἡ ἀλληλογραφία τῆς Φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου μετὰ τῆς Κυβερνήσεως. Ἐκατοντάδες ἐπιστολῶν τοῦ Θεοδ. Κολοκοτρώνη. Συλλογὴ Καποδιστριακῆ. Συλλογὴ Ἀθηναϊκῆ. Πολιτικαὶ ἐπιστολαὶ Ἰωάννου Κωλέττη. κλπ.»

«Παρὰ τῆ Ἐθνικῆ Βιβλιοθήκῃ, τῆ Ἱστορικῆ καὶ Ἐθνολογικῆ Ἐταιρείᾳ ὑπάρχουσιν ἐπίσης σπουδαῖα χειρόγραφα καὶ ἔγγραφα δημοσιευτέα. Περὶ τούτων ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ δύναται ἀπ' εὐθείας ἢ παρ' ἐμοῦ νὰ πληροφορηθῆ ἐν λεπτομερείᾳ».

«Ὅσον ἀφορᾷ τὸ β' κεφ., τὰς μελέτας εἰδικῶν, νομίζω ὅτι ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ πρέπει ν' ἀποφύγῃ τὴν προκλήρουξιν διαγωνισμῶν πρὸς συγγραφὴν π. χ. Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ἢ μονογραφιῶν ἐπὶ ὀρισμένων θεμάτων, ἀλλὰ νὰ καλέσῃ πάντα λόγιον ἔχοντα συγγεγραμμένην ἢ θέλοντα νὰ συγγράψῃ μελέτην πρωτότυπον ἐπὶ τῆ βάσει ἀνεκδότων καὶ πρωτοτύπων πηγῶν νὰ παρουσιάσῃ εἰς τὴν κρίσιν τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τὴν ὕλην ἢ τὸ ἔργον αὐτοῦ. Ἄλλως ἐπειδὴ τὰ δημοσιευθέντα μέχρι τοῦδε γραπτὰ μνημεῖα τῆς νεωτέρας ἑθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας εἶνε ἐλάχιστα συγκρινόμενα πρὸς τὸν ὄγκον τῶν ἀνεκδότων, πᾶσα πρὸς διαγωνισμοὺς δαπάνη θ' ἀποβῆ ματαία. Οἱ δεξιώτεροι σχετικῶς θὰ κερδίσωσι τὸ βραβεῖον, ἀλλ' ἡ ἑθνικὴ ἱστορία ἐλάχιστα θὰ ὠφεληθῆ».

«Ὅσον ἀφορᾷ τὸ κεφ. γ' μεταφράσεις συγγραμμάτων ὑπὸ ξένων ἐκδοθέντων, παρέχω πρὸς τὴν Κεντρικὴν Ἐπιτροπὴν ἐτοιμούς πρὸς ἔκδοσιν τὰς ὑπὸ τοῦ μακαρίτου λογίου Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη, δεινοῦ μεταφραστοῦ, γενομένας (κατ' ἐντολὴν μου, ζῶντος), σωζόμενας δὲ παρ' ἐμοὶ αὐτογράφους μεταφράσεις εἰς τέσσαρας ἐν ὄλῳ τόμους τῶν διτόμων ἱστοριῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως



Θωμά Γόρδωνος και Γεωργίου Φίνλαιϊ, ἦτοι τῶν σπουδαιοτάτων ἔργων τῶν συγγραφεύτων ὑπὸ ξένων αὐτοπτῶν τοῦ ἀγῶνος. Ὑπάρχουσιν ὁμοῦ καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ πολύτιμα ἔργα ξένων καὶ ἡμετέρων πρὸς μετάφρασιν (ὡς αἱ ἱστορίαι Ρίζου Νερουλοῦ καὶ Ἀλεξάνδρου Σούτσου). Ἐκλογὴν τῶν ἔργων τούτων δύναται ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ εὐκόλως νὰ καταρτίσῃ τῇ συμβουλῇ εἰδικῶν, ν' ἀναθέσῃ δ' ἔπειτα τὴν μετάφρασιν αὐτῶν καὶ εἰς λογίους διακεκριμένους, οὐχὶ εἰδικούς, τῶν ὁποίων τὰ χειρόγραφα νὰ ἐπεξεργασθῇ εἰδικὴ ἐπιτροπὴ. Ἀλλὰ καὶ ἀνατυπώσεις ἑλληνικῶν ἔργων πρέπει νὰ γίνωσιν, οἷον τοῦ σπανιωτάτου λιθογράφου ἔργου τοῦ Φωτεινοῦ περὶ τοῦ ἐν Βλαχίᾳ ἀγῶνος κλπ.»

«Ἐπίσης ἀνάγκη νὰ δημοσιευθῇ συλλογὴ τῶν εἰς παλαιὰς ἐφημερίδας δημοσιευθειῶν κατὰ καιροὺς ἱστορικῶν διατριβῶν, ἀναμνήσεων κλπ. περὶ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος ὑπὸ ἀγωνιστῶν αὐτοπτῶν. Κατάλογον αὐτῶν εἶμαι πρόθυμος νὰ παράσχω.»

«Τεύχη (κεφ. δ') πανηγυρικὰ ἢ ἐκλαϊκευτικὰ (μὴ ἀποκλειομένης ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ τῆς καθαρᾶς ἱστορικῆς ἀληθείας καὶ ἀκριβείας). Πρὸς τὴν Κεντρικὴν Ἐπιτροπὴν προσφέρω τὰ ἐξῆς θέματα περὶ τῶν ὁποίων δύναμαι νὰ συγγράψω· 1) χαρακτηριστῆρες ἐπισημῶν ἀνδρῶν τοῦ ἀγῶνος, 2) ἀγνωστοὶ ἥρωες, 3) συλλογὴ αὐθεντικῶν ἀνεκδότων (μετὰ τῶν παραπομπῶν), 4) τὰ περίεργα τοῦ ἀγῶνος, 5) σκηναὶ τῆς ἐθνικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς, (περιγραφαὶ οἰκιῶν, καφενεῖα, χοροί, ἑορταί, γάμοι, ἔθιμα στρατιωτικὰ κλπ.).

«Ἐν τέλει προσθέτω τὰς ἐξῆς γενικὰς παρατηρήσεις. Τὰ δημοσιευθησόμενα χειρόγραφα καὶ ἔγγραφα, δημόσια ἢ ἰδιωτικά, πρέπει νὰ καταχωρίζωνται ἀ κ έ ρ α ι α ἄ ν ε υ ἀ π ο κ ο π ῶ ν. Δυστυχῶς ἔκαστοι ἱστορικοὶ οἰκογένειαι, δημοσιεύσασαι τὰς ἰδίας συλλογὰς, ἀπέκοψαν σκοπίμως ὅσα χωρὶα ἐνόμισαν δυσάρεστα, καὶ κατέστησαν τὰ ἔργα αὐτῶν οὕτως ἀχρηστα. Δυνατὸν βεβαίως δημοσίου τινὸς ἢ ἰδιωτικοῦ ἐγγράφου νὰ δημοσιευθῇ π ε ρ ι κ ο π ῆ, ἄνευ ὁμοῦ ἀποκοπῶν καὶ ἀποσιωπητικῶν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κειμένου. Τὰ δημόσια ἰδία ἔγγραφα τῆς δευτερευούσης σημασίας ἐξ ἀνάγκης δύνανται νὰ δημοσιεῶνται ἐν περιλήψει συντόμῳ. Τὸν κανόνα τοῦτον ἠκολούθησα εἰς τὰ ἐμὰ ἀρχεὶακὰ δημοσιεύματα.»

«Ἐν τῶν σπουδαιοτάτων ἔργων τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς ἔσται ἡ σύνταξις καὶ δημοσίευσις τῆς βιβλιογραφίας τῶν ἀπὸ τοῦ 1821 καὶ κατωτέρων χρόνων (μετ' ἀναδρομικῆς ἐρεύνης πρὸς τὰ ὀπίσω). Ἡδὴ ἐν τῷ ἐμῷ ἀνθρωπίνῳ μέτρῳ



παρεσκευάσα ἐκατόν καὶ πλέον χιλιάδας δελτίων ἐξηγμένων ἐκ βιβλίων, φυλλαδίων καὶ ἐφημερίδων μάλιστα. Τμήμα σπουδαῖον τοῦ ἔργου τούτου θὰ εἶνε τὰ ὑπὸ τῶν ξένων ἐν ξέναις γλώσσαις γραφέντα, πρὸς καταρτισμὸν ὅμως αὐτοῦ ἀνάγκη θὰ ἦτο ν' ἀποσταλῆ εἰδικὸς εἰς Εὐρώπην βιβλιογράφος ἐπὶ δύο τοῦλάχιστον ἔτη».

«Ἡ ἱστορικὴ ὕλη ἀφθονεῖ καὶ ἐπείγουσα εἶνε ἡ δημοσίευσις τοῦ κυριωτέρου μέρους αὐτῆς. Ἀποστέλλω σημεῖωμα ἐντυπον τῆς παρ' ἐμοὶ ἀποκειμένης Συλλογῆς. Πολύτιμον ἐπίσης ἱστορικὸν ὕλικὸν εὕρισκεται ἐν τοῖς Γεν. Ἀρχείοις, τῇ Ἐθν. Βιβλιοθήκῃ καὶ τῇ Ἱστορικῇ καὶ Ἐθνικῇ Ἐταιρείᾳ».

## Γ.

### Ο ΕΟΡΤΑΣΜΟΣ

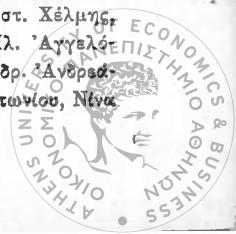
Ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 1821 ἀποτελοῦσα περιφανῆ ὄντως σελίδα τῆς ἱστορίας μας καὶ ἡρώϊκὴν ἐκδήλωσιν τῆς Ἑλληνικῆς ζωτικότητος, δυναμένην νὰ παραβληθῆ πρὸς τὰς μεγάλας δημιουργικὰς στιγμὰς τῆς ἀρχαιότητος καὶ τοῦ Βυζαντίου, δικαιουται νὰ τύχῃ τοῦ ἀναλόγου ἑορτασμοῦ, τοῦτο δὲ τότε μόνον θὰ κατορθωθῆ, ἐὰν ὁ ἑορτασμὸς οὗτος ἀφ' ἑνὸς μὲν δώσῃ ἀφορμὴν εἰς παλλαϊκὴν πράγματι ἀγαλλίασιν καὶ χαράν, ἀφ' ἑτέρου δὲ δημιουργήσῃ ἀντάξια τῆς ἑορταζομένης ἐπετείου ἀναμνηστικὰ μνημεῖα. Πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου πρέπει ἐξ ἀρχῆς τὸ πρόγραμμα τῆς ἑορτῆς νὰ καθορισθῆ μεγαλοπρεπὲς καὶ τολμηρόν, παρέχον εὐκαιρίαν ὄχι μόνον εἰς ἐπιμνημόσυνον θαυμασμὸν τῆς ἔθνικῆς παλιγγενεσίας, ἀλλὰ καὶ εἰς ὑπερήφανον ἀναμέτρησιν καὶ ἐπίδειξιν τῶν ἔκτοτε ἐπιτελεσθέντων εἰς τοὺς διαφόρους κλάδους τῆς ἔθνικῆς ζωῆς. Ἀναχωρῶν ἐκ τοιαύτης βάσεως διέγραψα εὐρέα τὰ ὄρια τοῦ κατωτέρω ἐκτιθεμένου προγράμματος, ἐλπίζων μὲν ὅτι κατ' ἀρχὴν θὰ εἶνε δυνατὴ ἡ πραγματοποιήσις του, ἀναλογιζόμενος δὲ ὅτι ἐὰν ὠρισμένα σημεῖα τούτου ἀποδειχθοῦν ἀνώτερα τῆς δυνάμεώς μας, θὰ εἶνε πάντοτε ἡ Ἐπιτροπὴ εἰς καιρὸν νὰ τὰ περιορίσῃ ἀναλόγως<sup>1</sup>.

<sup>1</sup> Παραλαμβάνων ἐκ τῆς «Πανακοθήκης» (ἔτος ΙΗ' ἀρ. 210-211 Αὔγ.-Σεπ. 1918 σελ. 63-64) ἀναδημοσιεύω ἐνταῦθα τὸ γενικὸν περὶ τοῦ ἑορτασμοῦ πρόγραμμα τῆς προκατόχου Ἐπιτροπῆς, καθὼς καὶ τὰ δνόματα τῶν ὑπ' αὐτῆς καταρ-



Δύο κύρια στοιχεία πρέπει νὰ περιέχῃ ἐν ἑαυτῷ τὸ πρόγραμμα τοῦ ἑορτασμοῦ, ἀφ' ἑνὸς τὴν ὀργάνωσιν ἑορτῶν καὶ πανηγυρισμῶν μὲ λαϊκὸν χαρακτῆρα, ἀφ' ἑτέρου τὴν ἰδρυσιν μονίμων ἀναμνηστικῶν μνημείων. Καὶ εἰς μὲν τὰς πανηγύρεις περιλαμβάνεται καὶ πᾶσα ἄλλη ἐκδήλωσις ἔχουσα παροδικώτερον χαρακτῆρα, ἀνήκουσα δὲ ὡς ἐκ τῆς φύσεώς της εἰς τοῦτο τὸ μέρος τοῦ προγράμματος, ὡς π. χ. ἡ ἐκτέλεσις μουσικῶν καὶ θεατρικῶν ἔργων. Εἰς δὲ τὰ μόνιμα ἔργα περιλαμβάνονται ἡ ἀνέγερσις καλλιτεχνικῶν ἔργων (ἀρχιτεκτονικῶν, γλυπτῶν ἢ ζωγραφικῆς) καὶ ἡ συγγραφή πραγματειῶν σχετικῶν πρὸς τὴν ἐθνικὴν μας παλιγγενεσίαν. Ἔχομεν λοιπὸν

τιθεσίων ἐδικῶν Ἐπιτροπῶν. Εἶχε δὲ τότε ἀποφασισθῆ ἡ ἰδρυσις μεγάλου ἀναμνηστικοῦ μνημείου, πιθανῶς τοῦ ὑπὸ τῶν Ἐθνοσυνελεύσεων ψηφισθέντος ἱεροῦ ναοῦ τοῦ Σωτήρος ἢ «τῆς Ἑπεμάρχου Στρατηγοῦ», ἠρφίου ἢ πολυανδρίου ἐπὶ τοῦ λόφου Ἀρδητητοῦ, τοπικῶν μνημείων εἰς ἱστορικοὺς τόπους, κοινωφελῶν ἰδρυμάτων, ἤτοι Μουσείων, Φρδείου, Ἐθνικοῦ Θεάτρου. Ἡ ὀργάνωσις Συνεδρίων, πνευματικῶν ἀγωνισμάτων, καλλιτεχνικῶν ἔργων, ἀναπαραστάσεων τῶν διαφόρων ἐποχῶν τοῦ ἐθνικοῦ βίου, λαϊκῶν πανηγύρεων καὶ ἑορτῶν, ἐξωραϊσμοῦ Ἀθηναίων, ἐκδόσεων, πανελληνίων καὶ τοπικῶν ἐκθέσεων καὶ ἀγῶνων, καθὼς καὶ δεξιῶσεως καὶ ξενίας τῶν κατὰ τὸ ἑορτάσιμον ἔτος 1921 μελλόντων νὰ συρρευθῶσιν εἰς Ἀθήνας ξένων καὶ ὁμογενῶν. Ἐπροτάθη πρὸς τοῦτοις ἡ τοποθέτησις προτομῶν τῶν ἡρώων τοῦ 1821 εἰς τὸν Β. κήπον τιθεμένου εἰς χρῆσιν τοῦ κοινοῦ. . . Ἐπειδὴ θὰ καθίστατο ἀδύνατον ἐπισκέπται νὰ παρευρεθοῦν εἰς Ἀθήνας ἐξ ὄλων τῶν μερῶν, καθωρίσθη ἐδικὴ Ἐπιτροπὴ πρὸς κινήματογράφησιν τῶν διαφόρων ἀξιωματικῶν γεγονότων. Ἡ ζωγραφικὴ, τὰ γράμματα κτλ. θὰ ἀντεπροσωπεύοντο, διάφοροι Ἐπιτροπαὶ διὰ τῶν καλλιτεχνημάτων τὰ ὁποῖα ἐκάστη θὰ προσφέρῃ θέλου ἀναπαραστήσῃ τελείως τὸν ἀγῶνα, τὴν ζωὴν κτλ. τῶν ἐνδόξων προγόνων μας. Αἱ εἰδικαὶ Ἐπιτροπαὶ καθηρτίσθησαν ὡς ἐξῆς: Ἐπιτροπὴ μεγάλου μνημείου. Ἐλ. Βενιζέλος, Πρόεδρος, Δημ. Διαμαντίδης, Ἄλ. Σκουζές, Γ. Ἀθέρωφ, Παν. Ἀραβαντινός, Ἄνδρ. Παναγιωτόπουλος, Περ. Μαζαράκης, Σπ. Πάτσης, Ἄλ. Νικολοῦδης. Ἐπιτροπὴ μνημείων ἐπὶ ἱστορικῶν τόπων. Ἀθ. Εὐταξίας, Πρόεδρος, Κ. Λιδωρικῆς, Θ. Κουτούπης, Δ. Τερζάκης, Ν. Σχινᾶς, Δ. Κανελλόπουλος, Σ. Κουγέας, Κ. Κουρεμένος. Ἐπιτροπὴ ἀναπαραστάσεων ἐποχῶν ἐθνικοῦ βίου. Χρ. Τσοῦνας, Πρόεδρος, Θ. Θωμολόγος, Παν. Κοντογιάννης, Γ. Ἰακωβίδης, Π. Βακάς, Πέτρ. Ἀποστολίδης (Νιρβάνας), Ἀθ. Ἀδαμαντίου, Μαργ. Εὐαγγελίδης, Δ. Καμπούρογλου. Ἐπιτροπὴ πνευματικῶν ἀγωνισμάτων. Ἐμμ. Ρέπουλης, Πρόεδρος, Χ. Ἄννιος, Γ. Πάπ, Μ. Βολωνάκης, Ἄρ. Κουρτίδης, Ἐμμ. Λυκούδης, Ι. Φραγκιάς, Ἄλ. Μωραϊτίδης, Ἄντ. Τραυλιαντώνης. Ἐπιτροπὴ ζωγραφικῶν καὶ γλυπτικῶν ἔργων. Π. Καλλιγᾶς, Πρόεδρος, Θ. Βελλιαντίτης, Κωνστ. Χατζόπουλος, Ἀναστ. Χέλης, Ι. Πολέμης, Κ. Κουρουγιώτης, Α. Β. Μελάς, Κ. Σταμπολόπουλος, Ἡλ. Ἀγγελόπουλος. Ἐπιτροπὴ μουσικῶν ἔργων καὶ ἐκτελέσεων. Ἄνδρ. Ἀνδραδάκης, Πρόεδρος, Ἰω. Μαρούδας, Γ. Νάζος, Δ. Λαυράγας, Ζαχ. Παπαντωνίου, Νίνα



τριπλῆν τὴν μορφήν τοῦ ἑορτασμοῦ, α') καθ' ἑαυτὸ Ἑορτάς<sup>1</sup>, β') Μνημεῖα καὶ γ') Δημοσιεύματα.

Καὶ ὅσον ἀφορᾷ μὲν τὰ μνημεῖα καὶ τὰ δημοσιεύματα ἡ ἐκπόνησις προγράμματος εἶνε σχετικῶς εὐκολος, καθόσον αἱ γενικαὶ γραμμαὶ τοῦ τμήματος τούτου τοῦ ἑορτασμοῦ, καθορίζονται ἐξ αὐτοῦ τοῦ θέματος καὶ τῆς ἐν τῷ τόπῳ ἐπιδόσεως τῶν γραμμάτων καὶ τῶν καλῶν τεχνῶν. Δυσκολώτερον ὅμως εἶνε τὸ μέρος τὸ ἀφορῶν τὰς ἑορτάς καὶ πανηγύρεις. Ἐπρεπε νὰ εὑρεθῇ τρόπος ὅπως καθ' ὠρισμένην τινα ἐποχὴν καὶ ἐν συνεχείᾳ διεξαχθοῦν ἑορταὶ καὶ πανηγυρισμοί, οἱ ὅποιοι νὰ διασκεδάζουν μὲν πραγματικῶς, νὰ φρονηματίζουν δὲ ἄνευ ἀνίας. Ἡ διοργάνωσις τοιούτων ἑορτῶν παντοῦ καὶ πάντοτε δὲν εἶνε εὐκολος, εἶνε ὅμως, νομίζω, ἰδιαιτέρως δύσκολος προκειμένου περὶ τῆς Ἑλλάδος, διότι λείπει ἡ παράδοσις ἑορτασμῶν ἀστικῆς φύσεως, καὶ μάλιστα ἑορτασμῶν ἐντὸς μεγαλουπόλεως. Ἐὰν ἐπρόκειτο αἱ ἑορταὶ νὰ διεξαχθοῦν εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν θὰ ἠδύναντο νὰ ληφθοῦν ὡς βάσις αἱ μεγάλαι πανηγύρεις, αἱ ὅποιοι μέχρι σήμερον ἀκόμη διατηροῦν ἰδιότυπον χαρακτήρα, ἀλλὰ δι' ἑορτὴν ἢ ὅποια θὰ τελεσθῇ ἐντὸς μεγαλουπόλεως ἡ νεοελληνικὴ ζωὴ δὲν παρέχει πρότυπα<sup>2</sup> καὶ εἶνε ἐπομένως ἀνάγκη ἄλλοῦ νὰ ζητήσωμεν τὸν τύπον τὸν ὁποῖον ὁ ἑορτασμὸς τῆς Ἑκατονταετηρίδος πρέπει νὰ προσλάβῃ. Αἱ

Φωκᾶ, Μ. Καλομοίρης, Π. Α. Μαυρομιχάλης, Βασ. Μάτσας. Ἐπιτροπὴ ἐκδόσεων. Γ. Χατζιδάκις, Πρόεδρος, Γ. Δροσίνης, Τ. Ἡλιόπουλος, Ἰω. Σοφιανόπουλος, Κ. Τριανταφυλλόπουλος, Ἰωάννα Στεφανόπολι, Παν. Καλογερόπουλος, Δημ. Σακελλάριος, Νικόλ. Ὅθωνατος. Ἐπιτροπὴ καθιερώσεως ἱστορικῶν τόπων καὶ ἐκδόρων. Γ. Σωτηριάδης, Πρόεδρος, Ἰω. Μανέττας, Πολ. Πολυχρονίδης, Ἰω. Τρικούπης, Ἰω. Ἀργυρόπουλος, Σπ. Κορώνης, Γ. Σωτηρίου, Νικ. Καπετανάκης, Ι. Μπουρνιάς. Ἐπιτροπὴ εἰκονογραφίας καὶ κινήματογραφίας. Π. Κονδύλης, Πρόεδρος, Σπ. Κοκκόλης, Γ. Στρατήγη, Ἰω. Δοανίδης, Θ. Βαρώνης, Κ. Κόνσολας, Γ. Μαιτέζος, Ε. Ἰωαννίδης, Ἐμμ. Ἐμμανουήλ. Ἐπιτροπὴ λαϊκῶν πανηγύρεων καὶ ἑορτῶν. Ὅθων Σταθάτος, Πρόεδρος, Ἀλ. Κασαβέτης, Ν. Ξηρός, Ἰω. Μᾶνος, Ἰω. Μινέτας, Π. Στεφανόπουλος, Σκ. Ζερβός, Δημ. Πετροκόκκινος, Ἀθ. Βρυζάκης. Ἐπιτροπὴ ἀναμνηστικῶν σημάτων. Ἰω. Σβορώνος, Πρόεδρος, Θ. Πενθερουδάκης, Σπ. Μπονάνος, Ὁδ. Φωκᾶς, Π. Σάρογλος, Γ. Ἡσαΐας, Γ. Τυπάλδος, Παν. Κελαϊδής.

<sup>1</sup> Εἰς τὰς ἑορτάς συμπεριλαμβάνω καὶ τὰ μουσικὰ καὶ θεατρικὰ ἔργα, τῶν ὁποίων ἡ ἐκτέλεσις θὰ ἦτο σκόπιμον νὰ συμπέσῃ πρὸς τὴν διεξαγωγὴν τῶν ἑορτῶν.

<sup>2</sup> Ἐν τῇ βυζαντινῇ ζωῇ διεξήγοντο ἑορταὶ ἐντὸς τῶν πόλεων. Κέντρον δὲ τῆς ἐπισήμου ζωῆς καὶ πάσης τελετῆς ἦσαν ὁ αὐτοκράτωρ καὶ τὸ ἵπποδρόμιον. Ἵππηρχε δὲ καὶ ὠρισμένη κίνησις περὶ τὰς ἐπαγγελματικὰς ἐνώσεις. Ἡ παράδοσις ὅμως αὐτῆ τῆς ἀστικῆς βυζαντινῆς ζωῆς ἔχει τελείως ἀπολεσθῆ.



παρ' ἡμῖν τελεταὶ καὶ ἑορταὶ συνίστανται, σχεδὸν κατὰ κανόνα, εἰς ἱεροτελεστίας, στρατιωτικὰς παρατάξεις, καὶ ἐκφωνήσεις πανηγυρικῶν λόγων, ἔχουν δὲ συνήθως κάπως μονότονον χαρακτῆρα. Εἰς τὰς τοιαύτας τελετὰς ἢ συμμετοχὴ τοῦ λαοῦ, παρ' ὅλας τὰς προσπάθειάς τῶν ἐκάστοτε ὀργανωτῶν εἶνε μᾶλλον χλιαρά, ἐκτὸς ἐὰν πρόκειται περὶ ἑορτασμοῦ προσφάτου ἐκάστοτε χαρμοσύνου ἐθνικοῦ γεγονότος, τὸ ὁποῖον νὰ ἐνθουσιάζῃ τοὺς πάντας καὶ νὰ καλύπτῃ πᾶσαν ἀνεπάρκειαν ὀργανώσεως ἢ προπαρασκευῆς. Ὅσακις ὁμως συμβῆ νὰ ὀργανωθῇ ἑορτὴ μὲ περιεχόμενον τερπνὸν καὶ ἑλκῦον τὴν γενικὴν προσοχὴν, τότε ἡ συμμετοχὴ πάντων εἶνε αὐθόρμητος, καὶ ἡ τοιαύτη ἑορτὴ χρησιμεύει ταυτοχρόνως πρὸς γενικὸν φρονηματισμὸν καὶ διασκέδασιν ἅμα. Οὕτω ἐσημειώθη πλήρης ἐπιτυχία τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων κατὰ τὸ 1896 καθὼς καὶ κατὰ τὸ 1906, οἱ ὁποῖοι καὶ ἔτερψαν καὶ ἀνύψωσαν τὸ ἐθνικὸν φρόνημα οὐκ ὀλίγον<sup>1</sup>.

ὑπὸ τοιούτων σκέψεων ἀγόμενος καὶ μετὰ ὄριμον ἀνασκόπησιν πάσης δυνατῆς λύσεως, κατέληξα εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ καλλίτερος τρόπος διὰ νὰ ἑορτασθῇ ἡ ἐπέτειος τῆς Ἐκατονταετηρίδος, καθὼς καὶ ἡ τῆς ἀνακηρύξεως τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, εἶνε νὰ ὀργανωθῇ διὰ τὸ ἔτος 1930 Ἑκθεσις βιομηχανικὴ, ἐμπορικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ, εἰς δὲ τὴν ἔκθεσιν ταύτην νὰ κληθοῦν νὰ συμμετάσχουν πάντα τὰ γείτονα ἔθνη τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου καθὼς καὶ τῆς Ἑγγυῆς Ἀνατολῆς. Ἡ συζήτησις κατὰ πόσον ἢ πραγματοποιήσις τοιαύτης ἐκθέσεως εἶνε δυνατὴ, καὶ κατὰ πόσον ὁ ἑλληνισμὸς, καὶ ἰδιαίτερος ὁ πνευματικὸς καὶ ἐπιχειρηματικὸς κόσμος τῶν Ἀθηνῶν, θὰ ἔχῃ τὴν ἱκανότητα νὰ φέρῃ εἰς αἴσιον πέρας σχέδιον τοιαύτης ἐκτάσεως, ἐκφεύγει τῶν ὀρίων τῆς παρουσίας μελέτης. Ἐχῶ ὁμως τὴν πεποίθησιν ὅτι τὸ σχέδιον εἶνε ἀπολύτως κατορθωτόν, ἀρκεῖ νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τοῦδε ἡ σχετικὴ ἐργασία καὶ νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ συνεργασία τῶν καταλλήλων ἐκ τῆς θέσεώς των καὶ ἐκ τῆς ἱκανότητός των προσώπων. Δὲν νομίζω δὲ νὰ διαφεύγῃ τὴν ἀντίληψιν οὐδενὸς ὅτι τοιαύτη ἔκθεσις ἐπιτυχῶς ὀργανουμένη θὰ ἀποτελέσῃ τὸν ἀντάξιον πανηγυρισμὸν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ θὰ ἀποδῇ ἀφορμὴν σπουδαίας προοδευτικῆς κινήσεως ἐν τῷ τόπῳ. Ἡ ἔκθεσις (ἢ ἐποία διὰ τὴν Ἑλλάδα δύναται νὰ ἔχῃ καὶ ἀναδρομικὸν χαρα-

<sup>1</sup> Νομίζω ὅτι ὁ τελευταῖος οὗτος ἰσχυρισμὸς δὲν εἶνε υπερβολικὸς ἰδίως εἴσον ἀφορᾷ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας τοῦ 1896, οἱ ὁποῖοι ἐπροκάλεσαν τότε γενικὸν θαυμασμὸν, ἐτόνωσαν δὲ πολὺ τὸ λαϊκὸν φρόνημα.



κτῆρα) θά ἀποτελέσῃ μοναδικὴν εὐκαιρίαν ἐπιδείξωσ τῆς ἐπιδόσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ κατὰ τὴν σύγχρονον ἐποχὴν καὶ ἀνάλογον πλαισίωμα τῆς πνευματικῆς πρὸς τοὺς ἥρωας τῆς ἐπαναστάσεως ἐπιστροφῆς. Ἡ ἔκθεσις, καὶ μάλιστα ἡ διεθνὴς ἔκθεσις, θά προκαλέσῃ συρροὴν εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἡ δὲ ὅλη κίνησις ἐκ ταιαύτης συγκεντρώσεως, πρωτοφανοῦς ἴσως διὰ τὰς Ἀνατολικὰς ὄχθας τῆς Μεσογείου, εἰς μὲν τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν θά τονώσῃ τὴν αὐτοπεποιθῆσιν καὶ τὸ αἶσθημα εὐγνωμοσύνης πρὸς τοὺς ἐλευθερωτάς, εἰς δὲ τοὺς ἄλλοθενεῖς τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν ἐκτίμησιν διὰ τὴν σημερινὴν δρᾶσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τὴν πρόσφατον τούτου ἱστορίαν. Νομίζω δὲ ὅτι εἶνε σύμφωνον πρὸς τὸ μεταπολεμικὸν πνεῦμα, νὰ κληθῶν καὶ οἱ γείτονες λαοὶ πρὸς συνεορτασμόν εἰς ἐθνικὴν ἑορτὴν, ἡ ὁποία οὕτω παύει νὰ ἔχῃ τὸν χαρακτῆρα ἐγωϊστικῆς ἱμπεριαλιστικῆς ἑορτῆς καὶ μετατρέπεται εἰς πανήγυριν εἰρηνικῶν ἔργων καὶ πνευματικῆς ἀμίλλης, δίδει δὲ εὐκαιρίαν πρὸς ἐγγυτέραν ἐπαφὴν καὶ σύσφιγξιν τῶν φιλικῶν δεσμῶν τῶν λαῶν, οἱ ὁποῖοι ζοῦν ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας. Ὡς ἀρνητικὸν τέλος ἐπιχείρημα, ὑπὲρ τοῦ σχεδίου ὀργανώσεως ἐκθέσεως, δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ἡ δυσκολία εἰς τὴν ὁποίαν θά εὑρεθῇ τις ἐὰν θελήσῃ νὰ ὀργανώσῃ ὠραίας ἑορτὰς ἀποκλειομένης τῆς ἐκθέσεως.

Εἰς τὴν ὀργάνωσιν τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς Ἑκατονταετηρίδος ἀνήκει μὲν ἡ διὰ παντὸς τρόπου ἔξαρσις τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τῆς μετέπειτα ἑλληνικῆς δράσεως, δὲν νομίζω ὅμως ὅτι δύναται ἡ ὀργάνωσις αὐτὴ νὰ συμπεριλάβῃ καὶ τὴν ἴδρυσιν ἄλλων μονίμων ὀργανώσεων, ὅσονδῆποτε χρήσιμοι καὶ ἂν εἶνε αὐταί, ὡς π. χ. τὴν ἴδρυσιν καὶ ἐνίσχυσιν ἱστορικοῦ ἰνστιτούτου ἢ καλλιτεχνικῶν σχολῶν. Διὰ τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς Ἑκατονταετηρίδος πρόκειται μὲ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἤδη ἔχομεν, τὰ ἤδη κεκτημένα, νὰ ἐξάρωμεν καὶ ἑορτάσωμεν ὠρισμένα γεγονότα. Ἡ ἴδρυσις καὶ ὑποστήριξις μονίμων ἱδρυμάτων εἶνε ἔργον τοῦ κράτους καὶ τῶν δήμων, καὶ μόνον αὐτῶν, ἡ δὲ Ἐπιτροπὴ τῆς Ἑκατονταετηρίδος δύναται τὸ πολὺ νὰ συστήσῃ νὰ ληφθῇ σχετικὴ μέριμνα.

Κύριον θέμα τοῦ ἑορτασμοῦ θά εἶνε φυσικὰ ὁ ἀγὼν τῆς Ἐπαναστάσεως, θά ἦτο ὅμως ἀτελής ἐὰν δὲν συμπεριελάμβανε καὶ τὴν ἀμέσως προηγούμενην ἐποχὴν, καθὼς καὶ τὴν μετέπειτα. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὴν πρὸ τοῦ 1821 ἐποχὴν, δὲν φαντάζομαι ὅτι δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀντίρρησις ὅτι εἰς τὴν Ἐπανάστασιν ἀνήκει καὶ ὅλη ἡ προπαρασκευαστικὴ ταύτης περίοδος, ἡ ὁποία ὅμως δὲν ἀνέρχεται πέραν τοῦ 1750.



Δυσχερέστερον εἶνε νὰ ληφθῆ ἀπόφασις διὰ τὴν μετὰ τὸ 1830 ἐποχήν. Νομίζω δὲ ὅτι δὲν εἶνε δυνατόν νὰ καθορισθῆ ἐκ τῶν προτέρων γενικὴ ἀρχή, ἀλλ' ὅτι πρέπει νὰ ληφθῆ ἀπόφασις ἀναλόγως τοῦ ζητήματος κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ προγράμματος.

Εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ προγράμματος πρέπει βεβαίως νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἀποκλειστικῶς ἔθνικαὶ δυνάμεις καὶ ἱκανότητες, οὕτως ὥστε νὰ διατηρηθῆ ὁ ἀμιγῆς ἔθνικὸς χαρακτήρ του.

Πρὸς ἐκτέλεσιν δὲ ὀρισμένων ἔργων δύναται νὰ γίνῃ χρῆσις τοῦ μέσου τῆς προκηρύξεως διαγωνισμῶν. Γενικῶς τὸ σύστημα τῶν διαγωνισμῶν δὲν εἶνε πάντοτε λυσιτελές, διότι ἡ ἀβεβαιότης τῆς ἀμοιβῆς ἀπομακρύνει ἐνίοτε τοὺς σοβαροὺς ἐργάτας, ἰδίως ὅταν ἡ ἐπεξεργασία τοῦ θέματος ἀπαιτεῖ καὶ δαπάνας. Θὰ ἔπρεπε λοιπὸν νὰ γίνῃ φειδωλὴ χρῆσις τῶν διαγωνισμῶν, πάντως δὲ θὰ ἦτο σκόπιμον ὁσάκις προκηρύσσεται διαγωνισμὸς νὰ προκηρῦσσονται καὶ περισσότερα τοῦ ἐνὸς βραβεῖα, ἴσης περίπου ἀξίας, ἵνα προσελκύωνται περισσότεροι συναγωνισταί. Προκειμένου περὶ ἔργων σπουδαίων καὶ ἀπαιτούντων μακρὰν καὶ δαπανηρὰν ἐργασίαν θὰ ἦτο προτιμώτερον νὰ ἐφαρμόζεται τὸ ἐξῆς μικτὸν σύστημα: νὰ ἀνατίθεται ἡ ἐκπόνησις ἢ προμελέτη εἰς ὀρισμένα κατάλληλα πρόσωπα, νὰ καθορίζεται δέ, ἀφ' ἐνὸς μὲν παγία ἀμοιβὴ ἴση δι' ὅλους καταβαλλομένη εἰς ἕκαστον ἐκ τῶν προσώπων αὐτῶν ἅμα τῇ συμπληρώσει τῆς ἀνατεθειμένης ἐντολῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐν ἡ περισσότερα βραβεῖα, ἀπονεμόμενα εἰς τὰ καλλίτερα ἔργα καὶ τὰ ὁποῖα θὰ ἀποτελοῦν εἶδος ἐπιμισθίου.

Τὴν κατὰ μέρος ἐκτέλεσιν τοῦ προγράμματος τοῦ ἑορτασμοῦ θὰ ἐπιδιώξῃ ἡ Ἐπιτροπὴ τῆς Ἐκατονταετηρίδος διὰ τῆς ἰδρύσεως διαφόρων Εἰδικῶν Ἐπιτροπῶν, εἰς ἃς θὰ λάβουν μέρος τὰ κατάλληλα ἐκ τῶν μελῶν τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς προσέτι δὲ καὶ εἰδικοί, ἀναλόγως τοῦ προορισμοῦ ἐκάστης Εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς. Αἱ Εἰδικαὶ αὗται Ἐπιτροπαὶ θὰ βοηθοῦνται εἰς τὸ ἔργον των ὑπὸ τοῦ Γραφείου τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς.

Συμφώνως λοιπὸν πρὸς τὰς προεκτεθείσας γενικὰς βάσεις, κατήρτισα πρόγραμμα ἑορτασμοῦ, τὸ ὁποῖον εἰς τὰς γενικὰς αὐτοῦ γραμμὰς ἔχει ὡς ἐξῆς:

#### Α') Ἐκθεσις.

Κατὰ τὸ 1930 νὰ γίνῃ Ἐκθεσις Ἑλληνικὴ καὶ διεθνῆς, πλουτοπαραγωγικὴ, πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ, διὰ δὲ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀναδρομικῆς ἀνα-



τρέχουσα μέχρι τοῦ 1800 περίπου. Ἐκ τῶν ξένων Κρατῶν νὰ κληθοῦν νὰ συμμετάσχουν τὰ Βαλκανικὰ καὶ τὰ τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς.

Συγχρόνως πρὸς τὴν ἔκθεσιν θὰ λάβουν μὲν χώραν αἱ ἀνάλογοι ἑορταί, (ἐγκαίνια, δεξιώσεις κτλ.) ἰδίως δὲ πρέπει ἐκ τῶν προτέρων νὰ προετοιμαστοῦν τὰ ἑξῆς:

α') Παράστασις δραματικῶν καὶ μελοδραματικῶν ἔργων ἑλληνικῶν, ἢ ἐχόντων σχέσιν πρὸς τὸν πανηγυρισμὸν τῆς Ἑκατονταετηρίδος.

β') Ἐκτέλεισις μουσικῶν ἔργων ἑλληνικῶν, ἢ ἐχόντων σχέσιν πρὸς τὸν πανηγυρισμὸν τῆς Ἑκατονταετηρίδος.

γ') Ἐκτύπωσις ἀναμνηστικῶν μεταλλίων.

δ') Ἐκτύπωσις ἀναμνηστικῶν γραμματοσήμων.

### Β') Μνημεῖα.

Ἀνέγερσις καλλιτεχνικῶν μνημείων καὶ δῆ:

α') Ἀνέγερσις Ἡρώου ἐν Ἀθήναις.

β') Ἀνέγερσις μικροτέρων ἀναμνηστικῶν μνημείων εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ εἰς τὸν τόπον ἰδιαιτέρως ἀξιοσημειώτων ἱστορικῶν συμβάντων.

### Γ') Δημοσιεύματα.

α') Καταλογράφησις τῶν πηγῶν τῶν ἀποκειμένων εἰς τὰ ἀρχεῖα καὶ τὰς βιβλιοθήκας καὶ ἔκδοσις αὐτῶν.

β') Σύνταξις καὶ δημοσίευσις βιβλιογραφίας περὶ τῆς Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως καὶ τοῦ ἀμέσως πρὸ καὶ μετ' αὐτῆν χρόνου.

γ') Περισυλλογὴ καὶ δημοσίευσις ἑλλην. μουσικῶν μελῶν.

δ') Ἐκδοσις τριῶν μεγάλων λευκωμάτων. 1) Προσωπογραφῶν ἐπιφανῶν προσώπων. 2) Ἱστορικῶν τόπων καὶ πόλεων. 3) Σκηνῶν ἰδιωτικοῦ βίου.

ε') Ἐκδοσις ἱστορικῶν ἐπισκοπήσεων τῆς δράσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τοῦ 1800 περίπου καὶ ἐντεύθεν.

Εἰς τὰ ἐπόμενα θὰ ἐπιχειρήσω τὴν ἀνάλυσιν τοῦ προγράμματος τούτου, θὰ ἐπιμείνω δὲ περισσότερον εἰς τὰ Δημοσιεύματα καὶ δῆ εἰς τὰς Ἱστορικὰς ἐπισκοπήσεις.



## Δ.

## Η ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΟΥ 1930

Ἡ ἔκθεσις χρειάζεται χρόνον πολὺν διὰ νὰ προπαρασκευασθῆ προσηκόντως. Θὰ συμπέσῃ λοιπὸν κατ' ἀνάγκην ἢ διεξαγωγή της μὲ τὴν ἀμφιετηρίδα τῆς λήξεως τῆς Ἐπαναστάσεως, διευκολύνεται δὲ μεγάλως ἢ προμελέτη καὶ προετοιμασία ἐὰν ὡς δεύτερον ἐορτάσιμον ἔτος πλὴν τοῦ 1921 καθορισθῆ ὀριστικῶς τὸ ἔτος 1930, ὡς ἐπρότεινεν ἤδη ἡ Ἐκτελεστικὴ Ἐπιτροπὴ Ἐκατονταετηρίδος, ἐπέτειος τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς Ἑλλάδος ὡς ἀνεξαρτήτου κράτους. Ἡ ἐγκαινίασις τῆς ἐκθέσεως καὶ ἡ πανηγυρικὴ ἑναρξίς τοῦ ἐορτασμοῦ, θὰ ἔπρεπε κατὰ προτίμησιν νὰ συμπέσῃ μὲ τὴν ἡμέραν τῆς ὑπογραφῆς τοῦ πρωτοκόλλου διὰ τοῦ ὁποίου καθωρίσθη ὅτι ἡ Ἑλλὰς θέλει ἀποτελέσει «Κράτος ἀνεξάρτητον, καὶ θέλει χαίρει ὅλα τὰ δίκαια πολιτικά, διοικητικά καὶ ἐμπορικά τὰ προσπεφυκότα εἰς ἐντελὴ ἀνεξαρτησίαν», δηλαδὴ μὲ τὴν 22 Ἰανουαρίου<sup>1</sup>, ἀλλ' ἡ ἐποχὴ αὐτῆ τοῦ ἔτους εἶνε ἀκατάλληλος διὰ τοιοῦτου εἴδους ἐορτάς, καὶ θὰ ἦτο ἐπομένως σκόπιμον νὰ προτιμηθῆ διὰ τὴν ἐγκαινίασιν ἡ 25 Μαρτίου 1930. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἔκθεσις θὰ ἠδύνατο νὰ διαρκέσῃ ἐπὶ δύο μῆνας, τὸν Ἀπρίλιον καὶ Μάϊον, οἱ ὁποῖοι εἶνε καὶ ἡ ὠραιότερα ἐποχὴ τοῦ αὐτικοῦ οὐρανοῦ.

Κατὰ τὴν κρατοῦσαν νομοθεσίαν<sup>2</sup> «ἡ πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ διαφήμισιν παντὸς κλάδου τῆς ἐθνικῆς παραγωγῆς διοργανώσεις ἐκθέσεων ἐν Ἑλλάδι μέριμνα» ἀνήκει εἰς τὴν παρὰ τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Ἐθνικῆς

<sup>1</sup> Πρωτόκολλον Λονδίνου τῆς 3 Φεβρουαρίου (22 Ἰανουαρίου) 1830 περὶ ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος μεταξὺ τῆς Μεγάλης Βρετανίας, Γαλλίας καὶ Ρωσίας, φέρον τὰς ὑπογραφὰς τῶν πληρεξουσίων Ἀβερδὴν, Μοντιμορενσύ-Δαβᾶ καὶ Λιεβέν. Πρὸλ. τὸ κείμενον τοῦ πρωτοκόλλου ἐν Ἀλεξ. Ι. Σούτσου, Συλλογὴ τῶν εἰς τὸ Ἐξωτερικὸν Δημόσιον Δίκαιον τῆς Ἑλλάδος ἀναγομένων ἐπισήμων ἐγγράφων, Ἰ. Α. Α., 1858, σελ. 128 κ. ε.

<sup>2</sup> Νόμος 241 τῆς 17 Ἀπριλίου τοῦ 1914, ἄρθρον 15, Β. Α. 17 Ἰουλίου 1914 ἄρθρον 7, Νόμος 1698 τῆς 18 Ἰανουαρίου 1919 περὶ Ὄργανώσεως τῆς λειτουργίας τοῦ Γραφείου Ἐξέσεων καὶ Ἐκθέσεων, ἄρθρα 2 καὶ 4, Β. Α. περὶ Γνωμοδοτικοῦ Συμβουλίου τῆς Αὐτοτελοῦς Ἰγπηρεσίας Ἐξέσεων καὶ Ἐκθέσεων τῆς 25 Μαρτίου 1920, ἄρθρον 4.



Οικονομίας Αυτότελῆ Ὑπηρεσίαν Ἐένων καὶ Ἐκθέσεων, καταρτιζομένης ἐκάστοτε ἐιδικῆς πρὸς τοῦτο ἐπιτροπῆς ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου, ἐν δὲ ἐκ τῶν πέντε τμημάτων εἰς ἃ ὑποδιαιρεῖται τὸ παρὰ τῇ ὑπηρεσίᾳ ταύτῃ Γνωμοδοτικὸν Συμβούλιον ἀσχολεῖται ἐιδικῶς μὲ τὰς ἐκθέσεις. Προκαίμενον ὁμῶς νὰ ἀποφασισθῇ ἡ διοργάνωσις μεγάλης ἐκθέσεως εἰς τὴν ὁποίαν νὰ συμμετάσχουν καὶ ξένα κράτη θὰ ἦτο, νομίζω, ἐπιβεβλημένον νὰ ληφθῇ ἐιδικὴ νομοθετικὴ πρόνοια πρὸς καθορισμὸν τοῦ εἴδους καὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς ἐκθέσεως, καθὼς καὶ τῆς ἐπιτροπῆς ἢ ὁποία θὰ ἀναλάβῃ τὴν ὀργάνωσίν της καὶ τῶν πόρων. Τὴν ἐκθεσιν πρέπει νὰ παρακληθῇ νὰ ἀναλάβῃ ὑπὸ τὴν Ὑψηλὴν αὐτοῦ προστασίαν ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς.

Ὡς τόπος τῆς ἐκθέσεως ἐνδείκνυνται κατ' ἀρχὴν αἱ Ἀθῆναι, ἐξεταστέον δὲ ἐὰν εἶνε ἐφαρμοστὴ ἢ ἰδέα νὰ ὀργανωθοῦν καὶ τοπικαὶ ἐκθέσεις ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν. Πάντως ἐὰν τοῦτο πρόκειται νὰ γίνῃ, θὰ ἔπρεπεν ὡς ἔδρα αὐτῶν νὰ προτιμηθοῦν κατὰ τὸ δυνατόν πόλεις τῆς Θράκης, Μακεδονίας, Κρήτης. Ἡ ἐκθεσις πρέπει νὰ συγκεντρώσῃ ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς σημερινῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς. Θὰ παρουσιάσῃ βεβαίως ὅλα τὰ προϊόντα τῶν διαφόρων πλουτοπαραγωγικῶν κλάδων, γεωργίας, βιομηχανίας, ἐμπορίου, ναυτιλίας. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ περιορισθῇ εἰς τοῦτο μόνον, πρέπει νὰ παρουσιάσῃ καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς πνευματικῆς καλλιτεχνικῆς καὶ κοινωνικῆς τοῦ ἔθνους ἐπιδόσεως, πρὸς τοῦτο δὲ θὰ χρησιμεύσουν καὶ στατιστικοὶ πίνακες καὶ διαγράμματα. Διὰ τὴν Ἑλλάδα πρέπει νὰ ὀργανωθῇ καὶ ἐιδικὴ ἀναδρομικὴ ἱστορικὴ ἐκθεσις, ἀνατρέχουσα μέχρι τοῦ 1800 περίπου, τῆς ὁποίας φυσικὸς ὀργανωτὴς θὰ ἦτο ἴσως ἡ Ἱστορικὴ καὶ Ἐθνολογικὴ Ἑταιρεία, ἡ ὁποία θὰ ἐξέθετε τὰς συλλογὰς της, θὰ ἐζήτει δὲ διὰ τὴν περίστασιν αὐτὴν καὶ ἀπὸ τοὺς ἰδιώτας, ὅσοι κατέχουν ἀξία λόγου ἱστορικὰ κειμήλια, νὰ τὰ δανείσουν προσωρινῶς πρὸς ἐκθεσιν.

Εἰς τὴν ἐκθεσιν, ἡ ὁποία, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχῃ καὶ διεθνῆ χαρακτῆρα, δύνανται νὰ κληθοῦν νὰ συμμετάσχουν καὶ τὰ ὄμορα καὶ γείτονα κράτη μεθ' ὧν ἡ Ἑλλάς εὐρίσκεται ἐν ἐπαφῇ, ὡς τοιαῦτα δὲ νομίζω ὅτι ἐνδείκνυνται ἡ Γιουγκο-Σλαβία, Ῥουμανία, Ἀλβανία, Βουλγαρία, Τουρκία, Ἀρμενία, Συρία, Παλαιστίνη καὶ Αἴγυπτος<sup>1</sup>. Τοιοῦτοτρόπως θὰ δοθῇ εὐκαιρία ὅπως ἐπέλθῃ στενωτέρα γνω-

<sup>1</sup> Ὑποτίθεται ὅτι μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἡ εἰρήνην θὰ ἔχῃ ἐμπεδωθῇ ἐν Ἀνατολῇ.



ριμία και σύνδεσμος μετά των κρατῶν αὐτῶν, μετά των ὁποίων συνδέεται ἡ Ἑλλάς, εἴτε διὰ δεσμῶν φιλίας, εἴτε διὰ κοινῶν πολιτικῶν συμφερόντων, εἴτε δι' ἐμπορικῶν σχέσεων.

Πρὸς ὀργάνωσιν τῆς ἐκθέσεως πρέπει ἐγκαίρως νὰ συσταθῆ ἡ π-  
τ ρ ο π ἡ ἀποτελουμένη ἀπὸ κατάλληλα πρόσωπα, ἀνωτέρους ὑπαλλή-  
λους τοῦ Κράτους, μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Ἑκατονταετηρίδος, ἀντι-  
προσώπου τοῦ τραπεζιτικοῦ, βιομηχανικοῦ, γεωργικοῦ, ἐμπορικοῦ  
καὶ ναυτιλιακοῦ κόσμου.

Διὰ τὰ ἔξοδα τῆς ὀργάνωσεως πρέπει φυσικὰ νὰ ἔλθῃ ἀρωγὸν καὶ  
τὸ Κράτος, παρεχομένων ἀπὸ τοῦδε ἐτησίων πιστώσεων, ἀλλὰ πρέπει  
νὰ ἐξασφαλισθῆ καὶ γενναία συμμετοχὴ τῶν κύκλων τῶν διαφόρων  
ἐπιχειρηματιῶν. Θὰ ἡδύνατο μάλιστα νὰ ἀποφασισθῆ ὅπως ἡ κρατικὴ  
καταβολὴ καθορισθῆ καθ' ὠρισμένην ἀναλογίαν πρὸς τὰς ἐνδεχομέ-  
νας καταβολὰς τῶν ἰδιωτῶν. Εἰς τὴν Μεγ. Βρεττανίαν ἀπεφασίσθη ἡ  
ἐν Λονδίῳ κατὰ τὸ ἔτος 1923 ὀργάνωσις Ἐκθέσεως τῆς Βρεττανι-  
κῆς Αὐτοκρατορίας, διατελούσης ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Βασιλέως  
τῆς Ἀγγλίας καὶ τὴν προεδρείαν τοῦ Διαδόχου τοῦ Ἀγγλικοῦ Θρό-  
νου, τὸ δὲ Κοινοβούλιον ἐψήφισε κατὰ τὸν παρελθόντα Δεκέμβριον  
ποσὸν 100,000 λιρῶν διὰ τὰς δαπάνας τῆς ἐκθέσεως, ὑπὸ τὸν ὄρον  
ὅμως ὅτι θὰ ἐξησφαλίζοντο ἐξ ἄλλων πηγῶν ἕτεραι 500,000 λιρῶν.  
Φρονῶ ὅτι θὰ ἦτο λυσιτελὲς ἡ μέλλουσα νὰ συσταθῆ Ἐπιτροπὴ τῆς  
Ἑλληνικῆς Ἐκθέσεως νὰ παρηκολούθει καὶ τὸ ἔργον τῆς Ἀγγλικῆς  
Ἐκθέσεως, ἡ ὁποία φαντάζομαι ὅτι θὰ ἔχῃ πολλὰς ἐνδιαφερούσας  
καὶ ἀξιωμαμίτους καινοτομίας νὰ παρουσιάσῃ.

Αἱ λεπτομέρειαι τῆς Ἐκθέσεως θὰ εἶνε ἔργον τῆς Εἰδικῆς πρὸς  
τοῦτο Ἐπιτροπῆς, θὰ κανονισθοῦν δὲ αἱ πλείσται ἐν ἡ δύο τὸ πολὺ  
ἔτη πρὸ τῆς ἀνοίξεως τοῦ 1930. Θέλω ἐδῶ μόνον νὰ ἐξάρω σημεῖα  
τινά, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ τύχουν ἰδιαιτέρας ἐπιμελείας καὶ νὰ προε-  
τοιμασθοῦν ἐγκαίρως, τοιαῦτα δὲ εἶνε τὰ ἑξῆς:

α') Ἡ μελέτη περὶ τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ ρυθμοῦ καὶ δια-  
κόσμου ἐξωτερικοῦ καὶ ἐσωτερικοῦ τῶν οἰκοδομημά-  
των τῆς ἐκθέσεως καθὼς καὶ τοῦ διακόσμου τῶν πόλεων  
Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς κατὰ τὰς ἐορτάς. Διὰ τὴν ἐργασίαν αὐτήν,  
ἡ ὁποία παρουσιάζει ὄχι ὀλίγας δυσκολίας καὶ ἡ ὁποία θὰ γίνῃ ἐν  
στενῇ συνεργασίᾳ τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Ἐκθέσεως μετὰ των δημοτι-  
κῶν ἀρχῶν τῶν δύο πόλεων, πρέπει νὰ χρησιμοποιηθοῦν οἱ εἰδικοί  
Ἕλληνες καλλιτέχνηαι οἱ διακριθέντες ἐν γένει εἰς τὴν διακοσμητικὴν,  
οὕτως ὥστε νὰ κατορθωθῆ πρωτότυπος καὶ τελείως καλαισθητικὸς



διάκοσμος. Εἰς τὸ ζήτημα τοῦ διακόσμου ἐν γένει πρέπει νὰ δοθῇ μεγάλη προσοχή, καθόσον ἡ ἐμφάνισις ὥραλου διακοσμητικοῦ ἔργου ἐν τῇ πρωτεύουσῃ εἰς τοιαύτην ἐθνικὴν πανηγύριον θὰ χρησιμεύσῃ καὶ ὡς διδάγμα διὰ τοὺς ἐκ τῶν ἄλλων πόλεων τοῦ ἑλληνισμοῦ συρρέουσοντας.

β') Ἡ ἀνάθεσις συγγραφῆς, ἢ ἡ προκήρυξις διαγωνισμοῦ<sup>1</sup> πρὸς συγγραφὴν δραματικῶν, μελοδραματικῶν καὶ μουσικῶν ἔργων ἐχόντων σχέσιν πρὸς τὴν Ἐπανάστασιν, καὶ ἡ προετοιμασία πρὸς ἀξιопρεπῆ καὶ καλλιτεχνικὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἔργων τούτων, καθὼς καὶ ἄλλων τοιούτων ἤδη προκειμένων καὶ ὅπωςδήποτε συνδεομένων μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν.

γ') Ἡ προκήρυξις διαγωνισμῶν πρὸς ἐκτύπωσιν ἀναμνηστικῶν μεταλλίων καὶ γραμματοσήμων. Μεταλλίων δὲ δύναται νὰ ἐκτελεσθοῦν διάφοροι τύποι, ἄλλα μὲν δι' ὠρισμένους ἀπογόνους ἀγωνιστῶν, ἄλλα διὰ τοὺς ὀργανωτὰς τῆς ἐκθέσεως καὶ τὰ μέλη τῶν διαφόρων Ἐπιτροπῶν.

Θὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ ἐπιτυχία τῆς ἑορτῆς ἐὰν ἀφ' ἐνὸς μὲν γίνῃ ἐγκαίρως ἡ ἀπαιτούμενη προετοιμασία διὰ νὰ συμμετάσχουν εἰς αὐτὴν καὶ τὰ σχολεῖα, συνδουασθῇ δὲ ἡ Ἐκθεσις μετὰ τὴν διεξαγωγὴν ἐν Ἀθήναις Ὀλυμπιακῶν Ἀγώνων. Μόλις καταρτισθῇ ἡ ὀργανωτικὴ τῆς Ἐκθέσεως Ἐπιτροπὴ θὰ ἔπρεπε νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννόησιν μετὰ τὴν τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγώνων Ἑλληνικὴν Ἐπιτροπὴν ὅπως ἐπιτευχθῇ ὁ συγχρονισμὸς ἀγώνων καὶ Ἐκθέσεως ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ 1930, τὸ ὅποσον, ἂν δὲν ἀπατώμαι, συμπίπτει νὰ εἶνε ἔτος τελέσεως τοιούτων ἀγώνων. Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὴν συμμετοχὴν τῶν σχολείων, ἰδίως διὰ χορῶδας, οὐδένα φαντάζομαι ὅτι διαφεύγει ἡ σημασία ταύτης. Ἐθνικὸς ὕμνος καὶ ᾄσματα ἐπιτυχῶς ἀδόμενα ὑπὸ ἑκατοντάδων παιδῶν θὰ ἀπετέλουν καλαισθητικὴν ἀπόλαυσιν καὶ θὰ ἐνίσχουν τὸν λαϊκὸν τόνον, τὸν ὅποσον πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ ἔχῃ τοιαύτη ἑορτὴ.

Ὀλίγη προσοχή ἐὰν δοθῇ καὶ ἐὰν καταβληθῇ ἡ δέουσα φροντίς περὶ τὴν ἀντικειμενικὴν ἐκλογὴν τῶν ὀργανωτῶν, ἢ Ἐκθεσις ἀσφαλῶς θὰ ἐπιτύχῃ, καὶ ὄχι μόνον πιθανώτατα δὲν θὰ ἐπιβαρύνῃ σπουδαίως τὸ δημόσιον ταμεῖον, ἀλλὰ καὶ τὰς δαπάνας τῆς θὰ καλύψῃ ἐν μέρει, θὰ δώσῃ δὲ σπουδαίαν ὠθησιν εἰς τὴν πλουτοπαραγωγικὴν τῆς χώρας κίνησιν.

<sup>1</sup> Διὰ τοιαῦτα ἔργα οἱ διαγωνισμοὶ δὲν φαίνονται ἐνδεικνύμενοι, καλλίτερον δὲ εἶνε νὰ ἐφαρμοσθῇ τὸ ἀνωτέρω προταθὲν μικτὸν σύστημα διαγωνισμοῦ (ἴδε ἄνωτ. σελ. 22).



## Ε.

## ΜΝΗΜΕΙΑ

. Τὸ δυσκολώτερον ἀσφαλῶς μέρος τοῦ ἔργου τῆς Ἐπιτροπῆς θὰ εἶνε ἡ ἀνέγερσις τῶν ἀναμνηστικῶν μνημείων καὶ μάλιστα ἡ τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἑρῴου, διότι καὶ μέγα χρηματικὸν ποσὸν θὰ ἀπαιτηθῆ πρὸς τοῦτο, ἐν γένει δὲ διότι ἡ ἀνέγερσις λαμπρῶν καλλιτεχνικῶν ἔργων παρουσιάζει δυσχερείας, αἱ ὁποῖαι ἀπεδείχθησαν ἀνυπέρβλητοι ἀκόμη καὶ δι' ἔθνη καλλιτεχνικῶς μᾶλλον προηγμένα τοῦ ἰδιοῦ μας.

Ἄφετηρία πάσης ἐργασίας ἐπὶ τῶν μνημείων θὰ εἶνε ἡ σύστασις ἐκ μέρους τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς Εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῶν Μνημείων, ἡ ὁποία, ὑποδιαιρουμένη, ἐν ἀνάγκῃ, εἰς δύο τμήματα, (ἐν διὰ τὸ Ἑρῴον καὶ ἕτερον διὰ τὰ κατὰ τόπους Μνημεῖα), θὰ διεκπεραιώσῃ ἕλον τὸ ἔργον τῆς προπαρασκευαστικῆς μελέτης, προκηρύξεως διαγωνισμῶν, συστάσεως εἰδικῶν τοπικῶν ἐπιτροπῶν κλπ. Εἰς τὴν ἐπιτροπὴν αὐτὴν τῶν μνημείων θὰ ἦτο ἴσως προτιμώτερον νὰ μὴ συμπεριληφθοῦν καλλιτέχναι, ἵνα μὴ οὐδεὶς αὐτῶν ἀποκλεισθῆ τῆς ἀμεσωτέρας συμμετοχῆς εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἔργων, νὰ ἀποτελεσθῆ δὲ αὕτη ἐκ προσώπων ἀσχοληθέντων περὶ τὴν αἰσθητικὴν καὶ τὴν καλλιτεχνίαν ἐν γένει.

Ὡς πρὸς τὸ Ἑρῴον, νομίζω ὅτι ἔχει δίκαιον ὁ προτείνας<sup>1</sup> ὅπως κατὰ πρῶτον προκηρυχθῆ διαγωνισμὸς πρὸς ὑποβολὴν γνησίων περὶ τοῦ ἔργου. Ὁ λόγος δὲ εἶνε ὅτι συνθηστάτα εἶταν προκηρῶσεται καλλιτεχνικὸς διαγωνισμὸς πρὸς ἀνέγερσιν μνημείου τινός, ὀρίζονται εἰς τὴν προκήρυξιν αἱ γενικαὶ γραμμαὶ συμφώνως πρὸς τὰς ὁποίας τὸ μνημεῖον θὰ ἀνεγερθῆ, ἐνίοτε δὲ καὶ καθορίζονται λεπτομέρειαι καὶ ὠρισμένα οὐσιώδη στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα πρόκειται πάντως νὰ περιληφθοῦν εἰς τὸ μνημεῖον. Προκειμένου μάλιστα περὶ μνημείου τόσοσιν σπουδαίου, ὅπως τὸ Ἑρῴον, ὑπάρχουν πλείστα ζητήματα τὰ ὁποῖα πρέπει προηγουμένως νὰ ἐξακριβωθοῦν καὶ περὶ τῶν ὁποίων εὐρεῖα συζήτησις θὰ διευκόλυνε τὴν Ἐπιτροπὴν εἰς τὴν λήψιν ὠρι-

<sup>1</sup> Γ. Δημητριάδης Ἀθηναῖος, γλύπτης. (βλ. ἀνωτέρω σελ. 10)



σμένης απόφάσεως περί τῶν γενικῶν γραμμῶν τοῦ ἀνεγερθησομένου καλλιτεχνήματος. Πρέπει π. χ. νὰ ἐξακριβωθῇ ἐάν τὸ μνημεῖον θὰ στηθῇ ἐντὸς τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ἢ ἐκτὸς ταύτης, καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει εἰς ποῖον ἀκριβῶς σημειοῦν, ἐάν θὰ εἶνε ἀρχιτεκτονικὸν μνημεῖον δυνάμενον νὰ χρησιμοποιηθῇ διὰ δημοσίαν τινὰ χρῆσιν ἢ ἀπλῶς ἀναμνηστικὸν ἠρῶν ἢ πολυάνδριον, ἐάν τὸ μνημεῖον θὰ περιλάβῃ μίαν καὶ μόνην ἀλληγορικὴν σύνθεσιν ἢ καὶ ἀναπαραστάσεις ὠρισμένων διασήμων ἀνδρῶν κτλ. Διὰ τοῦ διαγωνισμοῦ γνωμῶν περὶ τοῦ Ἡρώου φαντάζομαι ὅτι θὰ διευκολυνθῇ σπουδαίως τὸ ἔργον τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Μνημείων, θὰ δοθῇ εὐκαιρία εἰς τὸ νὰ διατυπώσουν γνώμας καὶ οἱ μὴ καλλιτέχναι, καὶ τὸ ἐγκριθησόμενον σχέδιον θὰ εἶνε ἀποτέλεσμα γενικωτάτης συνεργασίας.

Ἡ ἀτομικὴ τοῦ γράφοντος γνώμη περὶ τῆς ἀνεγέρσεως ἠρώου ἐν Ἀθήναις εἶνε ἡ ἑξῆς: Φρόνιμον εἶνε νὰ μὴ ἀνεγερθῇ τὸ ἠρῶν ἐπὶ λόφου (εἰς τὸν Ἀρδηττὸν π. χ. ἢ καὶ τὸν Λυκαθηττὸν), διότι τοιοῦτον οἰκοδόμημα ἀνεγειρόμενον ἐπὶ ὑψηλοῦ καὶ περιόπτου σημείου πρέπει νὰ παρουσιάσῃ ἐξαιρετικὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἐπιτυχίαν, διὰ νὰ εἶνε αἰσθητικῶς ἀνεκτόν, ἐν ᾧ ἐγειρόμενον ἐπὶ ἐπιπέδου ἐδάφους, μὲ ἐλαφρὰν κλίσιν, δύναται εὐκολώτερον νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς καλαισθητικὰς ἀξιώσεις. Ἐκτὸς τούτου προκειμένου εἰδικῶς περὶ μνημείου ἐγειρομένου ἐπὶ ἀθηναϊκοῦ λόφου πρέπει πάντοτε νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι θὰ ἔχῃ νὰ ὑποστῇ τὴν ἐπικίνδυνον καὶ καταθλιπτικὴν σύγκρισιν πρὸς τὰ ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ βράχου κλασικὰ ἀριστουργήματα. Ἐπειδὴ ὑφίσταται ἔλλειψις κήπων ἐν τῇ πρωτευούσῃ φαντάζομαι ὅτι θὰ ἦτο ἰδιαιτέρως ἐπιτυχὲς ἐάν τὸ ἠρῶν, ἀνεγειρόμενον ἐν μέσῳ μεγάλης ἐκτάσεως κειμένης εἰ δυνατόν ἐντὸς ἢ πλησίον τῆς πόλεως, τοιαύτη δὲ εἶνε τὸ πεδῖον τοῦ Ἄρεως, περιεβάλλετο ὑπὸ ὠραίων δενδροφυτειῶν καὶ κήπων. Τὸ ἀναμνηστικὸν τοῦ ἀγῶνος μνημεῖον ἠδύνατο νὰ ἀποτελέσῃ θριαμβευτικὴ ἀψὶς ἀνεγειρομένη ἐπὶ εὐρυτάτης λεωφόρου ἢ ὁποῖα θὰ διασχίξῃ τὸ κατάφυτον πεδῖον τοῦ Ἄρεως. Ἐάν δὲ αἱ βάσεις τῆς ἀψίδος ἀνεγερθοῦν εὐρεῖαι καὶ προεκταθοῦν πρὸς τὰ ἔμπροσθαι καὶ τὰ ὀπίσω θὰ ἔχουν καὶ ἀφθονον χώρον δι' ἀναγλύφους παραστάσεις<sup>1</sup>. Ἡ ἀψὶς ἐθεωρήθη προτιμητέα ἄλλοι εἶδους μνημείου, διότι εἶνε μὲν οἰκοδόμημα μεγαλοπρεπές, δὲν φαίνεται δὲ νὰ παρουσιάσῃ ἀνυπερβλήτους τεχνικὰς καὶ αἰσθητικὰς δυσκολίας κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν.

<sup>1</sup> Ἐχω πρὸ ἐμοῦ τὴν εἰκόνα τοιαύτης ἀψίδος ἢ ὁποῖα πρόκειται νὰ ἀνεγερθῇ ἐν Γαλλίᾳ. Πρὸλ. L' Illustration 17 Δεκ. 1921 σελ. 589-92.



Ὡς πρὸς τὰ κατὰ τόπους μνημεῖα, συμμερίζομαι τὰς ὑπὸ τοῦ κ. Κουγέα διατυπωθείσας γνώμας, αἱ ὁποῖαι μοῦ φαίνονται ὅτι ἀποτελοῦν χρησιμωτάτην προεργασίαν. Ἐνδείκνυται, διὰ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἀναφερομένους πειστικὸς λόγους, ἢ ἀνέγερσις τοπικῶν μνημείων νὰ γίνῃ εἰς τὰς πρωτεύουσας τῶν νομῶν ἢ καὶ τῶν ἐπαρχιῶν, ἐξαιρετικῶς δὲ ὅλως ἢ ἀνέγερσις αὐτῶν νὰ γίνῃ ἀκριβῶς ἐκεῖ ὅπου τὸ μνημονευόμενον ἱστορικὸν γεγονός ἐλαβε χώραν. Ἐπίσης δὲ ἐνδείκνυται καὶ ἡ ἀνέγερσις στήλων καὶ ἐντεῖχισις ἀναμνηστικῶν πλακῶν εἰς τὰ διατηρούμενα «ἀκίνητα λείψανα» τῆς Ἐπαναστάσεως. Νομίζω δὲ ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ ἦτο κύριον μέλημα τῆς Ἐπιτροπῆς νὰ πολλαπλασιάσῃ τὰς στήλας καὶ τὰς πλάκας. Ἀκόμη καὶ ἀπλούστατα μνημεῖα, μὲ ἀπλὴν ἐπιγραφὴν, ἀρκοῦν νὰ ὑπομνήσουν τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, ἀποτελοῦν δὲ σπουδαῖον στοιχεῖον φρονηματισμοῦ καὶ ζωντανῆς ἱστορικῆς διδασκαλίας.

Διὰ τὴν ἀνέγερσιν τῶν κατὰ τόπους μνημείων δύνανται νὰ προκηρυχθοῦν διαγωνισμοί. Ἡ δὲ φροντίς τῆς ἀνεγέρσεως διαφόρων μνημείων θὰ ἀνατεθῇ εἰς κατὰ τόπους εἰδικὰς ὑποεπιτροπὰς, αἱ ὁποῖαι ὅμως θὰ εὐρίσκωνται εἰς ἐπαφὴν μὲ τὴν Ἰκεντρικὴν Ἐπιτροπὴν Μνημείων, εἰς ἣν καὶ θὰ ἀνήκῃ τὸ δικαίωμα ἐποπτείας ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τῶν τοπικῶν ἐπιτροπῶν.

## Z.

### ΤΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ

Ὁ ἑορτασμὸς τῆς ἐπετείου τῆς ἐθνικῆς μας παλιγγενεσίας δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ μὴ συνοδευθῇ καὶ ὑπὸ σοβαρὰς προσπάθειας ἐγγυτέρας ἱστορικῆς ἐξακριβώσεως τῶν τότε διαδραματισθέντων. Πρὸς πληρεστέραν δὲ κατανόησιν τῆς ἐπαναστάσεως εἶνε ἀπαραίτητον νὰ ἀνατρέξῃ ὁ ἔρευνητὴς καὶ εἰς τὴν πρὸ αὐτῆς ἐποχὴν. Καὶ γενικῶς μὲν ἡ ἱστορικὴ ἀναδρομὴ δὲν εἶνε πιθανὸν νὰ παραστῇ ἀνάγκη νὰ ἐκταθῇ ἐν τῷ παρελθόντι πέραν τῶν μέσων τοῦ 18ου αἰῶνος, δι' ὠρισμένα ὅμως θέματα, ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς ζωῆς τῶν λαῶν μεταβάλλονται βραδέως καὶ δυσκόλως, ὡς π. χ. ἡ γλῶσσα, ἡ παιδεία, ἡ ἐκκλησιαστικὴ καὶ πολιτικὴ ὀργάνωσις κ. τ. τ., θὰ εἶνε ἀσφαλῶς



ἐπιβεβλημένη ἢ ἀναδρομὴ μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς ἐποχῆς τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντίου.

Κύριον λοιπὸν θέμα τῶν δημοσιευμάτων τῆς Ἐπιτροπῆς θὰ εἶνε ἡ Ἐπαναστάσις καὶ ἡ πρὸ αὐτῆς ἐποχὴ, νομίζω ὅμως ὅτι θὰ ἦτο ἀτελὲς τὸ ἔργον τῆς Ἐπιτροπῆς ἐὰν ἐθεώρει ὅτι πρέπει ἢ ἀνακήρυξις τῆς Ἑλλάδος ὡς ἀνεξαρτήτου Κράτους ἢ ἡ κἀθοδος τοῦ Βασιλέως Ὅθωνος, νὰ ἀποτελέσουν ὄριον, τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπερβούν τὰ ἐπιμελεῖα καὶ δαπάναις τῆς δημοσιευθησόμενα. Τούναντίον, ἀτελῆς ἀσφαλῶς θὰ ἦτο ὁ ἑορτασμός τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἀτελῆς ἡ περὶ αὐτῆς ἔρευνα, ἐὰν δὲν συνεπληροῦτο καὶ διὰ ἐπιστημονικωτέρας ἀνασκοπήσεως τῆς ἀπὸ τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἐφεξῆς ἐθνικῆς μας δράσεως, καὶ δὲν παρείχετο πλήρης ταύτης εἰκῶν. Οἱ ἀγωνισταὶ τῆς Ἐπαναστάσεως εἶνε εὐκλεεῖς καὶ θαυμαστοὶ ἱδρυταὶ ἐθνικοῦ μνημείου, τὸ ὁποῖον ἦτο προωρισμένον νὰ ἐξιχθῆ εἰς διαστάσεις καὶ λαμπρότητα ἀνελπίζτους ἴσως, καὶ ἐνῶ ἡ Ἐπαναστάσις ἀποτελεῖ τὴν βᾶσιν τοῦ μνημείου τούτου, ἡ κατόπιν ὅμως ἐθνικὴ μας ἐξέλιξις ἀποτελεῖ τὴν οὐσιώδη συμπλήρωσιν τῶν προσπαθειῶν ἐκείνων, καὶ θὰ παρείχετο σφαλερὰ εἰκῶν τῆς σημασίας τῆς Ἐπαναστάσεως ἐὰν περιωρίζετο αὕτη εἰς τὰ ἔτη τῶν πολεμικῶν ἀγῶνων καὶ δὲν συνεπληροῦτο καὶ διὰ τῆς γνώσεως τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἀγῶνων τούτων, τῶν λαμπρῶν ὄντως καρπῶν τῆς ἡρωϊκῆς ἐπταετίας. Ἰδιαίτερον μεγαλοπρέπειαν ἀποκτᾷ ἡ Ἐπαναστάσις ἐὰν μελετηθῆ ἐν σχέσει πρὸς τὰ μετέπειτα γεγονότα. Ὅταν ὁ ἐρευνητῆς ἔχει πρὸ αὐτοῦ ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν κατάστασιν τοῦ ἑλληνισμοῦ ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν σημερινὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους θέσιν ἐν τῇ Ἑγγυῇ Ἀνατολῇ, δταν ἔχει τὰ στοιχεῖα ὅπως ἀναμετρήσῃ τὸ διάστημα τὸ ὁποῖον ἀπὸ πάσης ἀπόψεως χωρίζει τὰ δύο ταῦτα ἄκρα, τότε μόνον θὰ εἶνε πράγματι εἰς θέσιν νὰ ἐκτιμήσῃ τὴν σημασίαν τῆς ἐθνεγεργσίας τοῦ Εἰκοσιένα.

Ἐὰν λοιπὸν τὸ ζήτημα τῆς χρονικῆς ἐκτάσεως τῶν δημοσιευμάτων τῆς Ἐπιτροπῆς ἐξετασθῆ ἀπὸ ἀπόψεως ἑορτασμοῦ, ἀσφαλῶς ἐπιβάλλεται ἢ ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τῶν ἐτῶν τῆς Ἐπαναστάσεως ἐπέκτασις τῶν χρονικῶν ὀρίων τῶν ἱστορικῶν ἐρευνῶν. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως ἐπιβάλλεται ἡ διεξαγωγή τοιοῦτων ἐρευνῶν, ὡς συμβολὴ δηλαδὴ εἰς τὴν πνευματικὴν διαπαιδαγώγησιν τοῦ ἔθνους, καὶ ὡς συμπλήρωσις σημαντικῆς ἐλλείψεως, τὴν ὁποῖαν αἱ παρ' ἡμῶν μέχρι τοῦδε ἔρευναι παρουσιάζουν ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο.



Περὶ τῆς χρησιμότητος τῆς ἱστορίας καὶ τῶν ἱστορικῶν ἐρευνῶν διάφοροι δύνανται νὰ υπάρξουν γνώμαι. Ἐπίσης διάφοροι γνώμαι ὑπάρχουν περὶ τῆς χρησιμότητος τῆς εἰς τὰς λεπτομερείας τῆς παρῶ-  
 χημένης ἱστορίας ἐμβαθύνσεως. Ὑπάρχουν οἱ ἀποδίδοντες ἐν γένει  
 μεγίστην σπουδαιότητα εἰς τὰς ἱστορικός ἐρεύνας, ὑπάρχουν ὁμως καὶ  
 οἱ ἀρνούμενοι οἰανδήποτε χρησιμότητα τῶν ἱστορικῶν μελετῶν καὶ  
 θεωροῦντες ὅτι ἢ εἰς αὐτὰς ἐπίδοσις ἀποτελεῖ σχεδὸν ματαιοσχολίαν.  
 Δὲν ὑπάρχει νομίζω ἀνάγκη νὰ εἰσέλθω εἰς λεπτομερεστέραν ἔρευναν  
 καὶ ἀνάπτυξιν τῶν προβλημάτων τούτων, διότι ἐπὶ τοῦ προκειμένου  
 δὲν πρόκειται περὶ ἱστορικῶν ἐρευνῶν ἀπομεμακρυσμένων χρόνων,  
 ἀλλὰ περὶ μελέτης τῆς νεωτάτης μας καὶ συγχρόνου ἱστορίας, καὶ  
 διότι, ἐὰν δύνανται νὰ υπάρξουν ἀμφιβολία περὶ τῆς σκοπιμότητος  
 τῶν ὑπεράγαν λεπτομερῶν ἱστορικῶν ἐρευνῶν τοῦ ἀπωτέρου καὶ  
 ἀπωτάτου παρελθόντος, οὐδεμία ὁμως χωρεῖ ἀμφιβολία περὶ  
 τῆς μεγίστης χρησιμότητος τῆς ἐρέυνης τῆς νεωτάτης καὶ  
 συγχρόνου ἱστορίας ἐκάστου ἔθνους.

Ἡ δὲ χρησιμότης τῆς μελέτης τῆς ἱστορίας ταύτης ὁσημέραι ἐπὶ  
 μᾶλλον γίνεται ἀντιληπτῆ, διατρανοῦται δὲ καὶ δι' ἄλλων ἐνδείξεων,  
 ἰδίᾳ δὲ διὰ τῆς δημιουργίας ἐιδικῶν πρὸς τοῦτο ἐδρῶν εἰς τὰ Πανεπιστή-  
 μια<sup>1</sup>. Ἄλλοτε ἀπεδίδετο εἰς τὰ Πανεπιστήμια ἐξαιρετικὴ σημασία εἰς  
 τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν. Ἀργότερον ἐχωρίσθη ἡ ἀρχαία ἱστορία, ἢ δὲ  
 μεσαιωνικὴ καὶ νεωτέρα ἀπετέλεσαν ἴδιον μάθημα, ἀλλὰ πάντοτε  
 ἢ προτίμησις ἐδίδετο εἰς τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν. Τέλος ἐπ' ἐσχάτων  
 ἰδρῦθη τὸ μάθημα τῆς «συγχρόνου ἱστορίας», καὶ κατὰ πρῶτον ἐν  
 Γαλλίᾳ ἢ *histoire contemporaine* ἔγινε, πρὸ δύο περίπου γενεῶν,  
 ἀντικείμενον ἰδιαιτέρας σπουδῆς, τὸ δὲ παράδειγμα τοῦτο ἠκολούθησε  
 καὶ ἡ Γερμανία, ὅπου ἤρχισαν νὰ ἰδρῶνται περισσότεραι ἔδραι μέσης  
 καὶ νεωτέρας ἱστορίας, ἥδη δὲ γίνεται προσπάθεια ὅπως δοθῇ μεγα-  
 λυτέρα ὄθησις εἰς τὴν ἴδρυσιν ἐδρῶν τῆς συγχρόνου ἱστορίας, τῆς  
*Zeitgeschichte*. Οἱ εἰς τὴν κίνησιν ταύτην πρωτοστατοῦντες παρα-  
 τηροῦν, ὅτι ἡ μεγάλη πράγματι ἱστοριογραφία ὑπῆρξε πάντοτε ἱστο-  
 ριογραφία συγχρόνων σχεδὸν γεγονότων, ὅτι ἡ σύγχρονος ἱστορία  
 ἀποτελεῖ ἰδιαιτερον πεδῖον ἐρευνῶν, ἰδιαιτερον ἐπιστημονικὸν κλάδον  
 ἔχοντα ἰδίᾳς πηγὰς καὶ ἰδιαίτουσαν μέθοδον, καὶ ἐπομένως ζητοῦν  
 ὅπως εἰς ὅλα τὰ Πανεπιστήμια καθιερωθῇ ἢ ἔρευνα τῆς συγχρόνου

<sup>1</sup> Professuren für Zeitgeschichte, von einem Hochschullehrer, ἐν Βερλίνῃ  
 Tageblatt 20 Σεπτεμβρίου 1921.



ιστορίας δλων τών ἐκδηλώσεων τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς καλλιιεργείας, γίνεται δὲ σκέψις περὶ ἰδρύσεως εἰδικοῦ περιοδικοῦ χάριν τών σπουδῶν αὐτῶν. Ζητεῖται ἡ ἰδρυσις τεσσάρων ἐδρῶν ἱστορίας εἰς τὰ Πανεπιστήμια, ἀρχαίας, μέσης, νεωτέρας καὶ συγχρόνου ἱστορίας. Ἡ δὲ τελευταία αὐτὴ θὰ ἐρευνᾷ ἱστορικῶς τὴν σύγχρονον πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν κατάστασιν, τὰ πολιτικὰ κόμματα, τὸν τύπον, τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα κττ. τῆς συγχρόνου ἐποχῆς.

Καὶ ταῦτα μὲν συζητοῦνται ἐν Γερμανίᾳ περὶ τοῦ θέματος τούτου, ἀκόμη δὲ πλέον πειστικὴ θὰ φανῆ ἡ ὑπὲρ τῶν ἱστορικῶν σπουδῶν συνηγορία Ἐγγλων σοφῶν, ἀνηκόντων δηλαδὴ εἰς ἔθνος φημιζόμενον διὰ τὴν σκοπιμότητα τῶν ἐνεργειῶν του καὶ τὸ πρακτικόν του πνεῦμα. Κατὰ τὸν παρελθόντα Ἰούλιον ἔλαβε χώραν ἐν Ὁξφόρδῃ τὸ δευτέρον συνέδριον ἀντιπροσώπων τῶν Πανεπιστημίων τῆς Βρεττανικῆς Αὐτοκρατορίας<sup>1</sup>. Προήδρευσε τοῦ Συνεδρίου ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν μαρκήσιος Curzon, ὁ καὶ πρῦτανις τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὁξφόρδης, ἡ δὲ συζήτησις περιστράφη περὶ τὰ γενικώτατα τῶν ἀνωτέρων σπουδῶν ζητήματα<sup>2</sup>. Μεταξὺ δὲ ἄλλων ὁ Dr. C. H. Desch, καθηγητῆς τῆς μεταλλουργίας εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Sheffield ἀνέπτυξεν διὸ ὁ σπουδάσας ὠρισμένον εἰδικὸν ἐπιστημονικὸν κλάδον χωρὶς νὰ ἔχη σαφῆ ἔννοιαν τῆς σχέσεως τοῦ κλάδου τούτου πρὸς τὴν λοιπὴν ἀνθρωπίνην γνῶσιν εἶνε ἀτελῶς πεπαιδευμένος. Ἡ τιοιαύτη στενότης ἀντιλήψεως ἀποτελεῖ μέγα μειονέκτημα εἴτε διὰ τὸν διευθυντὴν βιομηχανικῆς ἐπιχειρήσεως, εἴτε διὰ τὸν διοικητικὸν ὑπάλληλον. Τὸ δὲ μοναδικὸν μέσον ὅπως καταπολεμηθῆ ἡ τιοιαύτη στενότης ἀντιλήψεως εἶνε τὸ ἱστορικὸν πνεῦμα.

Ἐθεώρησα λυσιτελὲς νὰ ἐπιμείνω ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου, ὅπως πεισθοῦν καὶ οἱ τυχόν ἀντιδοξοῦντες περὶ τῆς χρησιμότητος τῆς ἐρεύνης τῆς νεωτάτης μας καὶ συγχρόνου ἱστορίας, καὶ περὶ τῆς πολυτίμου συμβολῆς, τὴν ὁποίαν τὰ δημοσιεύματα τῆς ἑκατονταετηρίδος θὰ ἀποτελέσουν ὡς πρὸς τοῦτο. Ἄλλοτε ἡ νεοελληνικὴ ἐπιστήμη ἔπασχεν

<sup>1</sup> Τὸ πρῶτον συνέδριον εἶχε λάβει χώραν πρὸ ἑννέα ἐτῶν. Περὶ τοῦ δευτέρου τούτου συνεδρίου πρβλ. The New World Mind, Empire Congress at Oxford ἐν The Times 6 Ἰουλίου 1921.

<sup>2</sup> Ἄν καὶ εἶνε ἐκτὸς τοῦ θεματός μου θὰ ἤθελα νὰ σημειώσω τὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ Dr. L. R. Farnell, ἀντιπρυτάνεως τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὁξφόρδης, ὅστις ἐξῆρε τὴν σημασίαν τῶν κλασικῶν σπουδῶν καὶ ὑπέβαλε τὴν γνώμην, ὅτι πληρεστέρα γνῶσις τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ τῆς πολιτικῆς φιλοσοφίας ἤθελε βοηθήσει εἰς τὴν ἐπίλυσιν τῶν σημερινῶν κοινωνικῶν προβλημάτων.



ἀσφαλῶς ἀπὸ ὑπερβολικὸν «ἱστορισμόν». Ἴσως ὁ ἱστορισμὸς οὗτος, ἀποτέλεσμα ῥωμαντικωτέρας ἐπιστροφῆς λαοῦ ἄρτι ἀποκτησαντος τὴν ἐλευθερίαν τῆς σκέψεως καὶ τῆς ἐρεύνης πρὸς σελίδας παρελθούσης ἱστορίας ἐξαιρετοῦ λαμπρότητος, νὰ ἦτο ἀπολύτως δικαιολογημένος, τοῦτο ὁμως δὲν ἐμποδίζει νὰ ὑπῆρξε καὶ βλαπτικὸς ἐφόσον ἐξῶθει ἐνίοτε καὶ πρὸς ἀληθῆ ἀρχαιομανίαν καὶ δουλικὴν τοῦ ἀρχαίου μίμησιν. Τὴν κατὰ τοῦ τοιοῦτου ἱστορισμοῦ ἀντίδρασιν, ἡ ὁποία νικηφόρως ἐπετελέσθη εἰς τὴν νεοελληνικὴν διανόησιν, δὲν εἶνε δυνατὸν παρὰ νὰ χαιρετίσῃ εὐφροσύνως πᾶς ὁ κηδόμενος τῆς προόδου ὄχι μόνον τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστημονικῆς σκέψεως, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς ἐθνικῆς δράσεως.

Διὰ τῶν ὑπ' ἐμοῦ ὁμως προτεινομένων δημοσιευμάτων πρὸς ἑορτασμόν τῆς ἑκατονταετηρίδος, δὲν φοβοῦμαι νὰ δικαιώσω τὴν μομφὴν ὅτι εἰσηγοῦμαι τὴν ἐπαναφορὰν πνεύματος ἄκρου ἱστορισμοῦ, διότι αἱ μελέται περὶ ὧν ἐναυθὰ πρόκειται ἀφοροῦν ἐποχὴν τόσον στενῶς συνδεδεμένην πρὸς τὴν σημερινὴν μας ζωὴν, ὥστε δὲν ἀποτελοῦν ἔρευναν τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἔρευναν τοῦ παρόντος, ἡ δὲ ἀκριβεστέρα γνῶσις τῶν τελευταίων ἑκατὸν ἐτῶν θὰ εἶνε ἀσφαλῶς πολὺτιμον διδάγμα καὶ βοήθημα διὰ τὴν ἐπίλυσιν τῶν παρόντων καὶ μελλόντων προβλημάτων.

Θὰ ἦτο δὲ ἰδιαιτέρως εὐχάριστον ἐὰν ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ ἑορτασμοῦ ἐπραγματοποιεῖτο ἡ ἔρευνα τῆς νεωτάτης μας ἱστορίας, διότι εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἡ ἑλληνικὴ ἐπιστήμη παρουσιάζει αἰσθητὸν κενόν. Πράγματι, ἐν ᾧ προκειμένου περὶ τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ ἐν μέρει τοῦ βυζαντινοῦ, ἀρκετὴ ἐγένετο καὶ γίνεται ἔργασία, ὑπάρχουν δὲ χάριν τῶν σπουδῶν αὐτῶν εἰδικαὶ πανεπιστημιακαὶ ἔδραι καθὼς καὶ ὄργανωμένα εἰδικὰ ἰδρύματα, ἡ μετὰ τὴν Ἄλωσιν περίοδος ἔχει τελείως παραμεληθῆ. Ἴσως πρέπει τοῦτο νὰ ἀποδοθῆ εἰς τὸ γεγονός ὅτι αἱ ἐπιστημονικαὶ ἐργασίαι διεξάγονται παρ' ἡμῖν κυριώτατα ἐπὶ τῇ βᾶσει ξένων προτύπων καὶ ξένων ὑποδείξεων καὶ ὅτι ἐπομένως ἐμελετήθη ὑπὸ τῆς νεαρᾶς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης ἐκεῖνη ἰδιαιτέρως ἡ ἐποχὴ, ἡ ὁποία προσεῖλκυεν ἤδη τὴν προσοχὴν τῶν ἄλλοθενῶν. Δὲν ἐννοῶ δὲ ποσῶς ὅτι ἡ ἀρχαία καὶ μέση ἱστορία τῆς πατρίδος μας πρέπει νὰ μὴ ἐρευνηθοῦν, νομίζω μόνον ὅτι ἐκ παραλλήλου πρὸς αὐτὰς καὶ ἐν ἴσῃ πρὸς αὐτὰς μοίρα, πρέπει ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων νὰ ἐρευνηθῆ καὶ ἡ νεωτέρα καὶ νεωτάτη ἱστορία, τοσοῦτο μᾶλλον καθόσον εἶνε πιθανὸν οἱ ἄλλοδαποὶ τὴν περίοδον ταύτην ἢ ἐντελῶς νὰ ἀγνοήσουσιν, ἢ ἐπιπολαιῶς ὀλιῶς νὰ μελετήσουσιν, ἢ τέλος νὰ ἐρευνησοῦν μὲν



ἀλλ' ὑπὸ τὸ κράτος ὄρισμένων προκαταλήψεων στρεφομένων ἴσως καθ' ἡμῶν. Ὅπως δὴ ποτε, αἱ σπουδαὶ αὐταί, αἱ ὁποῖαι θὰ ἔπρεπε νὰ ἦσαν ἐκ τῶν κυριωτάτων μελετημάτων τῆς νεοελληνικῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης, ἔχουν μέχρι τοῦδε ἀφεθῆ εἰς τὴν πρωτοβουλίαν ὀλιγαριθμῶν ἐρευνητῶν, οὐδεμία δὲ γενναία ἐκ μέρους τοῦ δημοσίου παρεσχέθη μέχρι τοῦδε ἀρωγή, οὐδ' εἰς αὐτὴν τὴν Ἱστορικὴν καὶ Ἐθνολογικὴν Ἑταιρείαν, ἣ ὁποία ἀποτελεῖ καὶ τὴν μοναδικὴν ὀργανῶσιν τὴν σχετιζομένην μὲ τὴν νεωτέραν μας ἱστορίαν. Ὡς γνωστὸν δὲ ἄτομα στερούμενα ἐξαιρετικῶν μέσων, ἐργαζόμενα ἐν μέσῳ ἐλλείψεως βοηθημάτων, ἔχοντα εἰς τὴν διάθεσίν των τὰς ἐλλιπεστάτας δυστυχῶς βιβλιοθήκας μας, αἱ ὁποῖαι στεροῦνται καὶ βιβλίων καὶ ἀπαιτουμένης πρὸς διευκόλυνσιν τῶν ἐρευνητῶν ὀργανώσεως, στερούμενα παντὸς βιβλιογραφικοῦ βοηθήματος, δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ μεμονωμένα σημεῖα τῆς ἱστορίας νὰ μελετήσουν καὶ ἐξιχνιάσουν. Εἶνε λοιπὸν ἐπιγούσα ἀνάγκη νὰ ἔλθῃ πλέον τὸ κράτος βοηθὸν εἰς τὴν συμπλήρωσιν τοῦ κενοῦ τούτου καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ τῆς Ἑκατονταετηρίδος νομίζω δτι θὰ ἠδύνατο νὰ συντελέσῃ σπουδαίως εἰς τοῦτο.

Τὰ δημοσιεύματα τῆς Ἐπιτροπῆς θὰ εἶχον καὶ τὸ πλεονέκτημα, δτι συντασσόμενα ὑπὸ ἐκλεκτῶν συνεργατῶν καὶ ὑπὸ ἐνιαίον ἐπιστημονικὸν πνεῦμα, θὰ ἀποτελοῦν ἐν ὄλῳ καὶ θὰ παρέχουν, ὅσον εἶνε δυνατόν, ὁμοιόμορφον εἰκόνα τῆς μελετηθείσης ἐποχῆς. Ἐν τῇ παρουσίᾳ ἐκθέσει πρόκειται μόνον περὶ τῆς ἐκπονήσεως ἐπιστημονικῶν δημοσιευμάτων, χωρὶς ὅμως νὰ ἀποκλείεται ἡ δημοσίευσίς καὶ ἐκλαϊκευτικῶν πραγματειῶν καὶ λευκωμάτων, οὔτε νὰ παραγνωρίζεται ἡ ἀξία καὶ χρησιμότης των. Ἐθεωρήθη μόνον δτι πρέπει νὰ προηγηθῶν τὰ ἐπιστημονικὰ δημοσιεύματα καὶ νὰ ἐπακολουθήσουν τὰ ἐκλαϊκευτικά, τῶν ὁποίων ἡ σύνταξις, δταν προῦπάρξουν τὰ πρῶτα, θὰ εἶνε εὐκολος.

Τὴν ἔποπτεῖαν τῶν δημοσιευμάτων θ' ἀναλάβῃ ὀλιγομελής Ἐπιτροπὴ Δημοσιευμάτων, εἰς τὴν ὁποίαν πρέπει φυσικὰ νὰ συμπεριληφθῶν μόνον ἐξέχοντα πρόσωπα τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν γραμμάτων, καὶ ἡ ὁποία θὰ διεξαγάγῃ τὴν ἀποστολὴν τῆς ἡ ἀναθέτουσα τὴν ἐκπόνησιν ὄρισμένου ἔργου εἰς ὄρισμένα ἄτομα, (ὡς π.χ. ὁ κατάρτισμός των λευκωμάτων, περὶ ὧν κατωτέρω θὰ γίνῃ λόγος, δύνανται νὰ ἀνατεθῆ, ἐκάστου λευκώματος εἰς ἓν ἄτομον), ἢ ἀναθέτουσα εἰς εἰδικὰς ἐπιτροπὰς τὴν ἔποπτεῖαν καὶ ἐκτέλεσιν ὄρισμένου ἔργου. Προκειμένου δὲ περὶ τοῦ καθορισμοῦ τῶν ἐπιστημῶν καὶ λογίων, εἰς τοὺς ὁποίους πρόκειται νὰ ἀνατεθῆ ἡ ἐκπόνησις ὄρισμένου ἔργου, ἢ ἡ ἐκτέλεσις ὄρισμένης ἐπιστημονικῆς ἐργασίας, νομίζω



δτι ἡ προκήρυξις διαγωνισμῶν πρέπει ἐκ τῶν προτέρων νὰ ἀποκλεισθῆ. Ἐὰν προκηρυχθοῦν διαγωνισμοὶ φοβοῦμαι διὲ ἡ δὲν θὰ παρουσιασθοῦν οἱ συναγωνισθησόμενοι ἢ θὰ παρουσιασθοῦν μὲν, θὰ ἀπόσχουν ὁμῶς οἱ σοβαρώτεροι καὶ ἰκανώτεροι, διότι δὲν εἶνε πιθανὸν νὰ ἀποδυθῆ σοβαρὸς ἐπιστήμων εἰς ἔρευναν καὶ μελέτην χωρὶς νὰ ἔχη τὴν βεβαιότητα ὠρισμένης ἀμοιβῆς.

Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο νὰ ἀποφασισθῆ καὶ νὰ καταστῆ δυνατὴ ἡ ὑπὸ εὐρὺ πνεῦμα πραγματοποιήσις τῆς ἐκδόσεως τῶν δημοσιευμάτων, καθόσον ἐκ τῶν τριῶν τρόπων ἑορτασμοῦ τῆς Ἑκατονταετηρίδος ὁ διὰ τῶν δημοσιευμάτων φαίνεται δτι θὰ παρουσιάσῃ τὴν μεγαλητέραν ἐπιτυχίαν. Ἐν συγκρίσει μάλιστα πρὸς τὰ μνημεῖα ἢ σύνταξις καὶ δημοσίευσίς τοῦ μεγίστου μέρους τῶν ὑπ' ἐμοῦ κατωτέρω προτεινομένων συγγραμμάτων καὶ ἐκδόσεων καὶ ὀλιγώτερον χρόνον καὶ πολὺ μικροτέραν δαπάνην θὰ ἀπαιτήσῃ. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἐπειδὴ παρ' ἡμῖν μέχρι τοῦδε τὰ γράμματα ἔχουν καλλιεργηθῆ πολὺ περισσότερον παρὰ ἡ καλλιτεχνία, εἶνε κατ' ἀρχὴν πιθανὸν δτι τὰ δημοσιεύματα θὰ εἶνε σχετικῶς τελειότερα τῶν μνημείων.

Τὰ δημοσιεύματα τὰ ὁποῖα θὰ ἔπρεπε, κατὰ τὴν γνώμην μου, νὰ ἐκπονηθοῦν καὶ ἐκδοθοῦν ἐπιμελείᾳ τῆς Ἐπιτροπῆς, καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν ὁποίων ἐκθέτω κατωτέρω λεπτομερέστερον, εἶνε, ὡς προεῖπον, τὰ ἑξῆς:

- 1) Καταλογάφῃσις τῶν πηγῶν τῶν ἀποκειμένων εἰς τὰ ἀρχεῖα καὶ βιβλιοθήκας καὶ ἔκδοσις αὐτῶν.
- 2) Σύνταξις καὶ δημοσίευσίς βιβλιογραφίας καὶ βιβλιογραφικοῦ δελτίου.
- 3) Περιυναγωγὴ καὶ ἔκδοσις ἑλληνικῶν μουσικῶν μελῶν καὶ ρυθμῶν.
- 4) Ἐκδοσις τριῶν λευκωμάτων.
- 5) Δημοσίευσίς ἱστορικῶν ἐπισκοπήσεων περὶ τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τῆς πρὸ αὐτῆς ἐποχῆς καθὼς καὶ περὶ τῆς κατὰ τὴν διαρρέουσαν ἔκτοτε Ἑκατονταετηρίδα ἐθνικῆς μας δράσεως.

Ἐκ τούτων τὰ μὲν τέσσαρα πρῶτα εἶδη δημοσιευμάτων ἀφοροῦν τὴν περιυναγωγὴν, τακτοποίησιν καὶ διάσωσιν ἱστορικῶν πηγῶν καὶ ἱστορικοῦ ὕλικου, τὸ δὲ πέμπτον τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν γνωστῶν ἱστορικῶν πηγῶν καθὼς καὶ τῶν εἰδικῶς πρὸς τοῦτο ἐρευνηθησομένων, καὶ τὴν συστηματικὴν διατύπωσιν τῶν ἐξ αὐτῶν πορισμάτων.



## Z.

## ΤΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ

(Συνέχεια)

1. Αἱ Πηγαί. 2. Ἡ Βιβλιογραφία. 3. Τὰ Μουσικά μέλη. 4. Τὰ Δευκώματα.  
5. Αἱ Ἱστορικαὶ Ἐπισκοπήσεις.

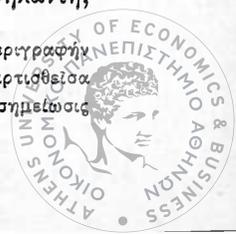
## 1. Αἱ Πηγαί.

Ἐκ τῶν πρώτων μελημάτων τῆς Ἐπιτροπῆς πρέπει νὰ εἶνε ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ περίσωσις, ἐὰν παρίσταται ἀνάγκη, τῶν γραπτῶν μνημείων τὰ ὁποῖα σχετίζονται μὲ τὴν προπαρασκευὴν τοῦ ἀγῶνος, αὐτὸν τοῦτον τὸν ἀγῶνα καὶ τὴν κατόπιν ἐποχὴν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ δημοσίευσίς τοῦ περιεχομένου τούτων.

Ὡς πρὸς τὴν περίσωσιν, δηλαδὴ τὴν ἐναποθήκευσιν τῶν γραπτῶν μνημείων εἰς ἀσφαλὲς μέρος, (π. χ. τὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, τὴν Ἱστορικὴν καὶ Ἐθνολογικὴν Ἐταιρείαν), καὶ τὴν σχετικὴν τακτοποίησιν αὐτῶν, φαντάζομαι ὅτι ἡ Ἐπιτροπὴ δὲν θὰ ἐχῆ πολλὰ νὰ ἐπιτελέσῃ, καθόσον ὑποθέτω ὅτι αἱ σπουδαιότεραι Ἱστορικαὶ μας συλλογαί, δημόσιοι ἢ ἰδιωτικά, εὐρίσκονται πλέον ἐν ἀσφαλείᾳ. Ἐὰν ὅμως ἐξακριβωθῇ ὅτι ὑπάρχουν παρ' ἰδιώταις ἐγγράφα ἀξία λόγου, κινδυνεύοντα νὰ ἀπολεσθοῦν, θὰ ἔπρεπε βεβαίως ἡ ἐπιτροπὴ νὰ προβῆ εἰς διαβήματα καὶ συστάσεις ὅπως ἐξασφαλισθοῦν ταῦτα, εἴτε παραδόμενα εἰς τὴν εἰδικὴν πρὸς τοῦτο κρατικὴν ὑπηρεσίαν, εἴτε ἄλλως πως.

Κύριον ὅμως μέλημα τῆς ἐπιτροπῆς θὰ εἶνε ἡ δημοσίευσίς τοῦ περιεχομένου τῶν ἐγγράφων τῶν ἀφορώντων τοὺς περὶ τὴν Ἐπανάστασιν χρόνους. Ἐκ τῆς ἀνωτέρω παρατεθείσης ἐπιστολῆς τοῦ εἰδικοῦ περὶ τὰ τοιαῦτα κ. Ἰ. Βλαχογιάννη σαφῶς προκύπτει ὁ ὄγκος τῆς προκειμένης ἐργασίας. Πρόκειται περὶ μεγάλου ἀριθμοῦ ἐγγράφων ἀποκειμένων εἰς διαφόρους συλλογὰς, εἰς τὰ Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην, τὴν Ἱστορικὴν καὶ Ἐθνολογικὴν Ἐταιρείαν, εἰς τὸ ἐν Βερολίᾳ τουρκικὸν ἀρχεῖον, τὴν πρόσωπικὴν συλλογὴν τοῦ κ. Βλαχογιάννη<sup>1</sup>, τὴν συλλογὴν τῆς οἰκογενείας Ὑψηλάντη,

<sup>1</sup> Περὶ τῆς συλλογῆς τοῦ ἐξέδωκεν ὁ ἰδιοκτῆτης συντομωτάτην περιγραφὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Συλλογὴ ἱστορικῶν ἐγγράφων καὶ χειρογράφων, καταρτισθεῖσα ὑπὸ Ἰωάννου Βλαχογιάννη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1888 μέχρι τοῦ ἔτους 1913 (σημείωσις



εις άλλας τοπικάς και ιδιωτικάς συλλογὰς (π.χ. τὸ Ὑδραϊκὸν ἀρχεῖον). Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν διαφόρων συλλογῶν<sup>1</sup> δὲν εἶμαι εἰς θέσιν νὰ παράσχω πληροφορίας, ἢ ἐξακριβώσις δὲ τῶν στοιχείων αὐτῶν θὰ ἀποτελέσῃ μίαν τῶν πρώτων φροντίδων τῆς εἰδικῆς ἐπιτροπῆς ἢ ὅποια πρέπει νὰ συσταθῇ διὰ τὰ σχετιζόμενα πρὸς τὰς ἱστορικὰς πηγὰς. Διὰ νὰ γίνῃ ἡ δέουσα ἐργασία ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν πηγῶν δύο τινὰ πρέπει νὰ προηγηθοῦν. Πρῶτον ἡ δημοσίευσις πλήρους κατὰ τὸ δυνατόν καταλόγου τῶν ἀρχείων καὶ συλλογῶν ἐγγράφων, δημοσίων καὶ ιδιωτικῶν, κατ' ἀναλογίαν τοῦ Hand und Adressbuch der deutschen archive τοῦ C. A. H. Burkhardt (B' ἔκδ. Lg 1887), οὕτως ὥστε νὰ ὑπάρξῃ πλήρης καὶ ἀσφαλῆς γνῶσις τοῦ ὑπάρχοντος ὕλικου. Δεύτερον νὰ συνταχθῇ καὶ δημοσιευθῇ ἐπιμελεία τοῦ ἀρμόδιου Ὑπουργείου λεπτομερῆς κανονισμὸς περὶ τῆς μεθόδου καθ' ἣν πρέπει νὰ τηρῶνται, κατατάσσονται καὶ καταλογραφῶν-

τῆς προσλεύσεως καὶ τοῦ περιεχομένου αὐτῆς)» σελ. 6 εἰς μέγα 4ον. Προκειμένου δὲ νὰ ἐξαγορασθῇ (ὡς ἐπιβάλλεται) ἡ συλλογὴ αὕτη ὑπὸ τοῦ κράτους ἐξετιμήθη ὑπὸ εἰδικῆς ἐπιτροπῆς, ἀποτελεσθεῖσης ἐκ τῶν καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου κυρίων Ν. Πολίτου, Δ. Παπούλια καὶ Σ. Β. Κουγέα, ἧτις καὶ ὑπέβλεψεν πρὸς τὸ ἀρμόδιον Ὑπουργεῖον τὴν ἀπὸ 5ης Ἰουλίου 1919 ἔκθεσιν τῆς περιλαμβάνουσάν καταλόγον τῶν δημοσίων ἐγγράφων, ιδιωτικῶν ἐγγράφων, δημοσίων χειρογράφων βιβλίων καὶ ιδιωτικῶν χειρογράφων τὰ ὅποια ἀπαρτίζουν τὴν συλλογὴν καὶ τὴν χρηματικὴν ταύτης ἀποτίμησιν.

<sup>1</sup> Ἡ περὶ τῶν ἀρχείων τοῦ κράτους νομοθεσία παρ' ἡμῖν περιλαμβάνει τοὺς ἐξῆς νόμους α') Νόμος 380 τῆς 18 Νοεμβρίου 1914 περὶ ἰδρύσεως ὑπηρεσίας τῶν ἀρχείων τοῦ Κράτους, δι' οὗ ἰδρύθησαν τὰ «Γενικά ἀρχεῖα τοῦ Κράτους» σκοποῦντα ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγωγὴν καὶ ἐποπτείαν πάντων τῶν δημοσίων ἀρχείων τῶν περιλαμβανόντων ἔγγραφα πρὸ πεντηκονταετίας χρονολογούμενα. Ὡς δημόσια ἀρχεῖα χαρακτηρίζονται 1) τὰ τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν, 2) τῶν δήμων, 3) τῶν κοινοτήτων, 4) τῶν συμβολαιογραφείων καὶ 5) τῶν μοναστηρίων. Ἐπιτρέπεται ἡ ἰδρυσις μόνιμων τοπικῶν ἱστορικῶν ἀρχείων. β') Β.Α. 12 Μαρτίου 1916 περὶ κανονισμοῦ τῆς ὑπηρεσίας τῶν γεν. ἀρχείων. γ') Νόμος 1331 τῆς 27 Ἀπριλίου 1918 δι' οὗ ὑποχρεοῦνται οἱ ιδιώται νὰ υποβάλλουν κατάλογον τῶν δημοσίων ἐγγράφων τὰ ὅποια κατέχουν. δ') Νόμος 1289 τῆς 16 Ἀπρ. 1918 δι' οὗ ἰδρύεται μὲν ἐν Ὑδρᾷ μόνιμον ἱστορικὸν τοπικὸν ἀρχεῖον ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Ὑδρας» συντηρούμενον δαπάναις τῆς κοινότητος Ὑδρας, καθορίζεται δὲ ὅτι ἐπιτρέπεται ἐφεξῆς καὶ Β. Α. ἰδρυσις τοπικῶν ἀρχείων. Περὶ δὲ τῆς δράσεως τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους πρὸς τὰς δύο ἐκθέσεις τῶν πεπραγμένων τὰς ὁποίας ἐδημοσίευσεν ἡ ὑπηρεσία αὐτῶν. (Γενικά ἀρχεῖα τοῦ Κράτους. Ἐκθέσεις τῶν πεπραγμένων ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτῶν μέχρι τέλους τοῦ 1916, Ἀθ. [1917] σελ. 14 8ον, καὶ Ἐκθέσεις τῶν πεπραγμένων ἀπὸ τοῦ 1917 μέχρι τοῦ 1918 Ἀθ. [1919] σελ. 30 8ον).



ται τὰ ἀρχεῖα, οὕτως ὥστε πᾶσα ἡ περὶ τὰ ἀρχεῖα ἐργασία ἢ ἔρευνα ἐκτελεῖται κατὰ ἐνιαῖον τρόπον συμφώνως πρὸς ἐνιαίους κανόνας.

Θὰ ἐπεθύμουν νὰ ἐξετάσω ἐδῶ λεπτομερέστερον ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν δημοσίευσιν τῶν ἱστορικῶν πηγῶν. Λέγων δημοσίευσιν τῶν πηγῶν δὲν ἀκριβολογῶ, διότι ἐκεῖνο τὸ ὅποσον καθ' ἑαυτὸ ἐννοῶ εἶνε ἰδίως ἢ γνωστοποιήσις τοῦ περιεχομένου τῶν πηγῶν, ἢ κοινοποίησις τοῦ περιεχομένου των<sup>1</sup>. Ὅταν λέγωμεν «δημοσίευσίς» ἐννοοῦμεν συνήθως τὴν ἐκδοσιν δλοκλήρων τῶν κειμένων, ἐνῶ ἐκεῖνο τὸ ὅποσον ἐπὶ τοῦ προκείμενου ἐπιθυμῶ νὰ εἶπω, εἶνε ὅτι ἐπιβάλλεται ἢ σύνταξις λεπτομερῶν ἐδρετηρίων τῶν ἀρχείων, ἢ δὲ ἐκδοσίς τῶν κειμένων πρέπει νὰ περιορισθῇ μόνον εἰς τὰ σπουδαιότερα. Ἡ ἐπιστήμη ὁμοφώνως παραδέχεται ὅτι οὔτε δυνατὴ εἶνε οὔτε χρήσιμος ἢ ἐκδοσίς ὄλων τῶν κειμένων τῶν ἀνηκόντων εἰς ἐποχάς, αἱ ὁποῖαι κατέλιπον πλοῦσιον ὕλικόν ἱστορικῶν πηγῶν<sup>2</sup>,

<sup>1</sup> Αὐτὸ ποῦ οἱ Γερμανοὶ λέγουσιν «Erschliessung» καὶ οἱ Ἄγγλοι «disclosure».

<sup>2</sup> Πρὸς. A. Giry, V<sup>o</sup> Archives ἐν Grande Encyclopédie τόμος Γ' (σελ. 747-62) ἰδίως εἰς τὴν σελίδα 755, Ch. V. Langlois καὶ Ch. Seignobos Εἰσαγωγή εἰς τὰς Ἱστορικὰς Μελέτας, μετ. Σ. Π. Αάμπρου Ἄθ. 1902, οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου λέγουσιν τὰ ἑξῆς: «Τὰρχαῖα ἱστορικὰ μνημεῖα εἶνε σήμερον συνηγμένα καὶ διατηροῦνται κατ' ἀρχὴν ἐν τοῖς δημοσίοις ἐκείνοις καθιδρύμασιν, ἅτινα καλοῦνται ἀρχεῖα, βιβλιοθήκαι καὶ μουσεῖα (σελ. 31). Ἄν δ' ἀποδεχθῶμεν, ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν ἱστορικῶν μνημείων διαφυλάσσονται σήμερον ἐν καθιδρύμασι δημοσίοις ἢ ἑδρετικῇ [ἢ ἐπιστήμῃ ἢ ἀσχολουμένη μετὰ τὴν ἀναζητήσιν καὶ περισυλλογὴν τῶν μνημείων, ἢ Heuristik] θὰ ἦτο λίαν εὐχερὴς. Ἦρκει μόνον νὰ συνετάσσοντο καλοὶ περιγραφικοὶ κατάλογοι ἀπασῶν τῶν ὑφισταμένων συλλογῶν μνημείων καὶ νὰ ἐπλουτίζοντο οἱ κατάλογοι οὗτοι διὰ πινάκων ἢ νὰ ἐγίνοντο καθολικὰ ἐδρετήρια τῶν τοιούτων καταλόγων, ἀλφαθητικά, καθ' ὕλην καὶ ἄλλα, τέλος δὲ νὰ καθίστατο δυνατὴ ἢ ὁπωσδήποτε μελέτη ἀπάντων τούτων τῶν καταλόγων καὶ τῶν ἐδρετηρίων αὐτῶν. Ἄλλ' ἀπεναντίας ἡ ἑδρετικὴ εἶνε λίαν ἐπώδυνος ἐπειδὴ οἱ ὅροι οὗτοι δυστυχῶς ἔχουσιν ἥκιστα πραγματοποιηθῆναι προσηκόντως.» (σελ. 33). «Ἡ δὲ τοιαύτη κατάστασις τῶν πραγμάτων εἶνε λίαν δυσάρεστος. Πράγματι τὰ μνημεῖα τὰ περιλαμβανόμενα ἐν ἀποθήκαις καὶ συναγωγαῖς μὴ καταγεγραμμένας εἶνε ὡς εἰ μὴ ὑπῆρχον διὰ πάντας τοὺς ἐρευνητὰς τοὺς μὴ ἔχοντας τὴν ἀναγκαίαν ἄνεσιν, ὅπως ἐξερευνήσουσιν αὐτοὶ ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον τὰς ἀποθήκας ταύτας καὶ συναγωγὰς. Εἶπομεν ἀνωτέρω, ὅτι ἔνθα δὲν ὑπάρχουσι μνημεῖα, δὲν ὑπάρχει ἱστορία. Ἄλλ' ἡ ἔλλειψις καλῶν περιγραφικῶν καταλόγων τῶν ἀποθηκῶν ἐν αἷς ἐναπόκεινται μνημεῖα συνεπιφέρει ἐν τῇ πράξει τὸ ἀδύνατον τῆς γνώσεως τῶν μνημείων ἄλλως ἢ ἐκ τύχης. Εἶπομεν λοιπόν, ὅτι αἱ πρόοδοι τῆς ἱστορίας ἐξαρτῶνται κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῶν προόδων τοῦ γενικῶς καταλόγου τῶν ἱστορικῶν μνημείων (σ. 35)». Ὁ δὲ πολὺς Ernst Bernheim εἰς τὴν Einleitung in die Geschichtswissenschaft (ἔκδ. Β' Βερολ.



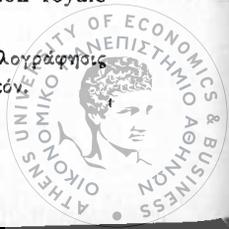
καὶ ὅτι ἐξυπηρετεῖται ἐπαρκέστατα ἢ ἐπιστήμη, ἐὰν συνταχθοῦν καὶ δημοσιευθοῦν λεπτομερῆ εὐρετήρια (καταγραφαί, κατὰ-λογοί) τῶν ὑπαρχόντων εἰς τὰς βιβλιοθήκας καὶ τὰ ἀρχεῖα γραπτῶν μνημείων, ἐκδοθοῦν δὲ μόνα τὰ ἀξιολογώτερα ἐξ αὐτῶν<sup>1</sup>.

Ἡ δὲ ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν πηγῶν Εἰδικὴ Ἐπιτροπὴ δὲν πρέπει νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν τῆς μόνον πρὸς τὰς ἑλληνικὰς συλλογὰς, ἀλλὰ νὰ φροντίσῃ ὅπως διευκολύνῃ τοὺς Ἕλληνας ἐρευνητὰς εἰς τὴν χρησιμοποίησιν καὶ τῶν ἀλλοδαπῶν συλλογῶν. Τοῦτο δὲ θέλει ἐπιτευχθῆ

καὶ Λειψ. 1921, σελ. 114) λέγει τὰ ἐξῆς : «Τὰς πηγὰς τῶν ἐποχῶν, αἱ ὁποῖαι κατέλιπον τόσον ὀλίγα μνημεῖα ὥστε καὶ αὐτὸ τὸ ἐποισιωδέστερον ἔγγραφον, καὶ αὐτὸ τὸ μᾶλλον ἑλλιπὲς χρονογραφικὸν σημεῖωμα νὰ εἶνε πολὺτιμα, πρέπει νὰ δημοσιεύωμεν πάσας μετὰ τῆς θεούσης προσοχῆς. Τοῦναντίον ὁμοίως, οὔτε δυνατὸν εἶνε οὔτε ἀνάγκη νὰ δημοσιεύωμεν οἱ ὄγκοι τῶν ἱστορικῶν πηγῶν, αἱ προερχόμεναι ἐξ ἐποχῶν αἱ ὁποῖαι κατέλιπον πλοῦσιον ὕλικόν μνημείων. Εἰς τοιαύτην περίπτωσιν πρέπει νὰ γίνῃ ἐπιλογή, νὰ καταστῆ δυνατὴ ἢ διὰ ἐπιτομῶν καὶ εὐρετηρίων (Regesten, regestes) ἐπισκόπησις τῶν περιχομένων, ὃ δὲ ἐρευνητῆς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πληροφοριῶν τούτων νὰ συμβουλευθῆ τὰς πλήρεις πηγὰς εἰς τὸν τόπον ὅπου φυλάσσονται».

Περὶ τῶν πηγῶν καὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν πρέπει νὰ γίνωσι τὰ ἐπιστημονικὰ τῶν ἀρχείων εὐρετήρια παρέχει πληροφορίας τὸ ἐκτενέστερον σύγγραμμα τοῦ E. Bernheim, Lehrbuch der historischen Methode, (τοῦ ὁποιοῦ ἡ 5ῃ καὶ 6ῃ ἐκδοσίς ἐδημοσιεύθη εἰς τὰ 1908), εἰς τὰς σελίδας 271 κέ, 553 κέ, 560 κέ. Χρησιμώτατον βοήθημα διὰ τὴν τακτοποίησιν καὶ καταλογράφησιν ἀρχείων εἶνε τὸ ἐξῆς : Dr S. Muller, Dr J. A. Feith et Dr Fruin Th. A., Manuel pour le classement et la description des archives. La Haye 1910, (σελ. II+158 μέγ. 8ον), γαλλικὴ μετάφρασις ἐκ τῆς δευτέρας ἐκδόσεως τοῦ Ὀλλανδικοῦ πρωτοτύπου, τοῦ ὁποίου ὑπάρχει καὶ γερμανικὴ μετάφρασις, εἰς τὰς σελίδας 68 κέ, 88 κέ, καὶ 114 κέ, παρέχοντα λεπτομερέστατα ἐδηγία περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν πρέπει νὰ συνταχθοῦν τὰ εὐρετήρια τῶν ἀρχείων, εἰδικῶς δὲ εἰς τὰς σελίδας 133-6 γίνεταί λόγος περὶ τῶν ἐκ τῶν ἀρχείων δημοσιευτέων κειμένων. Ὁ θέλων ἀκόπως νὰ πληροφορηθῆ περὶ ἀρχείων καὶ τῆς σχετικῆς περὶ αὐτῶν βιβλιογραφίας δύναται νὰ ἀνατρέξῃ εἰς τὸ ἔργον τοῦ Gustav Wolf (Einführung in das Studium der neueren Geschichte, Berlin 1910 σελ. 665-728) ὅπου παρέχονται ἱκανὰ περὶ ἀρχείων, τῆς ἱστορίας των, τῶν κρατούντων διὰ τὴν τήρησιν καὶ καταλογράφησιν κανόνων, τοῦ σκοποῦ των. Εἰς τὰς σελίδας δὲ 729-745 τοῦ αὐτοῦ συγγράμματος ἐρευνᾶται τὸ πρόβλημα τῆς δημοσιεύσεως τῶν ἐγγράφων, οἱ κρατούντες περὶ τὴν δημοσίευσιν κανόνες, γίνεταί δὲ λόγος καὶ περὶ τῶν Ἰνστιτούτων τῶν ἀσχολουμένων μετὰ τὴν δημοσίευσιν ἱστορικῶν ἐγγράφων (Record Commission, Rolls Commission, Comité des documents inédits, Βελγικὴ Commission royale d'histoire, Berliner Akademie, Wiener Akademie).

<sup>1</sup> Δι' αὐτὸ ὠμίλησα περὶ δημοσιεύσεως, εἰδὼς ἢ ἀπλῆ πάλιν καταλογράφησις δὲν θὰ ἀντεπεκρίνετο εἰς τὸν ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς ἐπιδιωκόμενον σκοπόν.



ἐὰν ἀφ' ἑνὸς μὲν μεταφρασθοῦν ἐκ τῶν καταλόγων τῶν ἀλλοδαπῶν συλλογῶν αἱ περικοπαὶ αἱ περιγράφουσαι τὰ πρὸς τὴν πατρίδα μας σχετιζόμενα κείμενα, ἀφ' ἑτέρου δέ, ἐφ' ὅσον κατάλογοι ἔντυποι δὲν πρόκεινται, ἐὰν ληφθῇ πρόνοια ὅπως συνταχθῇ περιγραφή τῶν τοιούτων ἐγγράφων. Τὰ ἀρχεῖα τῶν ἐξ Εὐρωπαϊκῶν μεγάλων Δυνάμεων πρέπει ἰδίως νὰ προσελκύσουν τὴν προσοχὴν, ὁμοίως δὲ καὶ τὰ τῶν ὁμόρων κρατῶν, ἐπιβάλλεται δὲ νὰ ἀρχίσῃ ἡ ἐργασία ἀπὸ τὰ ρωσικὰ ἀρχεῖα διότι καὶ σπουδαιότατα εἶνε, οἱ δὲ κατάλογοι καὶ αἱ ἐκδόσεις γίνονται εἰς γλῶσσαν ἀκατάληπτον εἰς τοὺς πολλοὺς<sup>1</sup>.

Τέλος συμπεριλαμβάνονται εἰς τὴν περὶ τὰς πηγὰς φροντίδα καὶ ἡ μέριμνα τῆς μεταφράσεως ξένων συγγραμμάτων περιεχόντων πρωτοτύπους περὶ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος πληροφορίας, ὡς καὶ ἡ ἀνατύπωσις σπουδαίων συγγραμμάτων τὰ ὅποια εἶνε ἤδη δυσεύρετα. Θὰ ἠδύνατο δὲ ἴσως νὰ μελετηθῇ ἡ ἐκδοσις «Βιβλιοθήκης κειμένων περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας ἀπὸ τῆς ἀλώσεως»<sup>2</sup>.

## 2. Ἡ Βιβλιογραφία<sup>3</sup>.

Βιβλιογραφιῶν ὑπάρχουν, ἀναλόγως τοῦ θέματος ἐκάστης, πολλὰ εἶδη. Τὰ βιβλιογραφικὰ ἔργα δύνανται νὰ καταγράφουν α) ὁλόκληρον

<sup>1</sup> Τὰς βιβλιοθήκας καὶ τὰ ἀρχεῖα ὠρισμένων κέντρων τῆς Ἰταλίας καὶ Αὐστροουγγαρίας εἶχεν ἐπισκεφθῆ πρὸς εὑρεσιν πηγῶν τῆς νεωτέρας Μακεδονικῆς Ἱστορίας ὁ Σ. Λάμπρος. Πληροφορίαι περὶ τῶν ἐρευνῶν του εὑρίσκονται εἰς τὸν Ν. Ἑλληνομνήμονα (τ. 8, σ. 257 κ.έ.), τὸν ὑπ' ἀριθ. ΡΗΕ' φέκελλον τῶν καταλοῶν του (βλ. Γ. Χαριτάκη, Σπυρίδωνος Π. Λάμπρου, τὰ μετὰ θάνατον εὑρεθέντα, ἐν Ν. Ἑλληνομνήμονι τ. ΙΔ' σ. 241-2) καὶ εἰς τὴν πρὸς τὸ Ἵπ. τῶν Ἐξωτερικῶν σχετικὴν ἐκθέσιν του. Εἰς ἄρθρον ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἱστορικὰ Ἀρχεῖα», δημοσιευθὲν εἰς τὴν ἐφημ. «Ἀθήναι» τῆς 8 Αὐγούστου 1916 ὁ κ. Θ. Βελλιανίτης κάμνει λόγον περὶ τῶν δημοσιευμάτων τῆς ρωσικῆς ἱστορικῆς Ἐταιρείας, καὶ διατυπώνει τὴν γνώμην ὅτι «πάντα τὰ ἱστορικὰ ἔγγραφα, ἅτινα περιλαμβάνονται εἰς τὴν συλλογὴν ταύτην τῆς ρωσικῆς ἱστορίας, τὰ σχετιζόμενα μὲ τὴν ἰδικὴν μας, πρέπει νὰ μεταφρασθοῦν καὶ δημοσιευθοῦν».

<sup>2</sup> Ὡς πρότυπον διὰ τὸν καταρτισμὸν τοιαύτης βιβλιοθήκης ὡς καὶ ἐν γένει διὰ τὴν ἐκδοσιν ἱστορικῶν πηγῶν θὰ ἠδύνατο νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν τὰ μνημειώδη Monumenta Germaniae historica, εἰδικώτερον δέ, ὡς ἐγγύτερον κατὰ τὸ θέμα, τὸ Recueil des Historiens des Croisades, δημοσιευόμενον τῇ φροντίδι τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιγραφῶν καὶ τῆς Φιλολογίας, πρβλ. καὶ τὸ προμνησθὲν σύγγραμμα τοῦ Wolf σελ. 729 κ. έ.

<sup>3</sup> Περὶ βιβλιογραφίας πρβλ. F. J. Kleemeier, Handbuch der Bibliographie 1903 σ. 200 κ. έ., A. Graesel, Handbuch der Bibliothekslehre Lg. 1902, σελ.



τὴν φιλολογοῖαν πάσης χώρας, ἐποχῆς καὶ ἐπιστήμης<sup>1</sup>, β) ἐκλογὴν τῶν σημαντικωτέρων δημοσιευμάτων πάσης χώρας, ἐποχῆς καὶ ἐπιστήμης, γ) τὰ δημοσιεύματα ὠρισμένης χώρας<sup>2</sup> (ἐθνικαὶ βιβλιογραφίαι), δ) τὰ δημοσιεύματα ὠρισμένης ἐποχῆς, ε) τὰ δημοσιεύματα τὰ ἀφορῶντα ὠρισμένην χώραν (κατ' ἔθνος βιβλιογραφίαι)<sup>3</sup>, ς) τὰ δημοσιεύματα τὰ σχετικὰ πρὸς ὠρισμένον ἐπιστημονικὸν κλάδον<sup>4</sup>, ζ) τὰ ἀφορῶντα ὠρισμένην τάξιν προσώπων, ἢ ὠρισμένα πρόσωπα<sup>5</sup>, η) τὰ δημοσιεύματα ὠρισμένου εἴδους ἀπὸ ἀπόψεως βιβλιοφιλίας. Αὐτὰ εἶνε τὰ κυριώτερα εἶδη βιβλιογραφιῶν, δύνανται δὲ νὰ νοηθοῦν καὶ βιβλιογραφίαι μικτοῦ χαρακτήρος ἐκ συνδυασμοῦ τῶν δύο τούτων.

Ἡ Ἑλληνικὴ ἐπιστῆμη στερεῖται δυστυχῶς βιβλιογραφικῶν βοηθημάτων σχετικῶν πρὸς τὴν πάτριον ἱστορίαν. Καὶ ἐφόσον μὲν πρόκειται περὶ τῆς ἀρχαίας καὶ μεσαιωνικῆς ἱστορίας, καθὼς καὶ περὶ τῶν ζητημάτων ἐκεῖνων, εἰς τὰ ὅποια εἶνε ἀναμειγμένα καὶ ἄλλα ἔθνη

161, 465, H. Stein Fragments d'une théorie générale de la bibliographie. Le bibliographie moderne I. 1897, σ. 1-15. G. Wolf, Einführg in d. Stud. d. neueren Geschichte Berlin 1910 σελ. 75-94, ἔπου περὶ τῶν βιβλιογραφικῶν ἔργων καὶ βοηθημάτων.

<sup>1</sup> Αὐτὴ ὑπῆρξεν ἡ πρώτη μορφή, ὑπὸ τὴν ὅποιαν ἤρχισαν νὰ δημοσιεύωσι τὰ βιβλιογραφίαι.

<sup>2</sup> Εἶτε ἐφάπαξ, ἐφόσον πρόκειται περὶ τῶν ἐν τῷ παρελθόντι δημοσιευθέντων, εἶτε διὰ περιοδικῶν δελτίων. Ἡ «Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία» ἡ ὑπὸ τοῦ Ν. Γ. Πολίτου ἀπὸ τοῦ 1909 ἐν τῇ Ἐπιστημονικῇ Ἐπετηρίδι τοῦ Πανεπιστημίου δημοσιευθεῖσα, ἀνήκειν εἰς τὴν τάξιν αὐτήν. Τὰς τιαυτάς βιβλιογραφίας ὀνομάζουσι ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ Nationalbibliographie, National Bibliography, νομίζω δὲ ὅτι θὰ ἠδυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν αὐτάς ὡς ἐθνικὰς βιβλιογραφίας. Βιβλιογραφίαν τῶν ἐθνικῶν βιβλιογραφιῶν ἐδημοσίευσεν ὁ R. A. Peddie, National Bibliographies: a descriptive catalogue of the works which register the books published in each country, Lond. 1912 σελ. 34 8ον.

<sup>3</sup> Εἶνε ἡ λεγομένη lokale Bibliographie, τὴν ὅποιαν πρὸς διάκρισιν τῆς ἀνωτέρω καθορισθείσης ἐθνικῆς βιβλιογραφίας, νομίζω ὅτι δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν κατ' ἔθνος βιβλιογραφίαν. Τοιαύτην βιβλιογραφίαν ἀπετέλει ὁ ὑπὸ τοῦ Ν. Γ. Πολίτου δημοσιευθεὶς «Κατάλογος συγγραμμάτων ἀναφερομένων εἰς τὴν μέσσην καὶ νεωτέραν ἑλληνικὴν ἱστορίαν καὶ φιλολογοῖαν», ὅστις ὁμοῦς ἦτο καὶ χρονικῶς περιωρισμένος, περιλαμβάνων ἐκάστοτε μόνον τὰ ἐντὸς ὠρισμένου χρονικοῦ διαστήματος δημοσιευθέντα. Βλ. Δελτίον τῆς Ἰστ. καὶ Ἐθν. Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος τ. Α' σ. 169-180, 731-752, Β' σ. 166-192.

<sup>4</sup> Fachbibliographie.

<sup>5</sup> Personale Bibliographie.



της δύσεως, (π. χ. Σταυροφορίες, Φραγκοκρατία, Βενετοκρατία) δύναται ὁ Ἑλληὴν ἐρευνητὴς νὰ προστρέξῃ εἰς τὰ ξένα βοηθήματα, προκειμένου ὁμοῦς διὰ τὴν μετὰ τὴν ἀλωσιν περίοδον βασιλεύει πραγματικὸν χάος καὶ οὐδὲν συστηματικὸν ὑπάρχει βοήθημα, καθόσον αἱ μέχρι τοῦδε προσπάθειαι δὲν κατέληξαν εἰς συγκεκριμένα καὶ οὐσιώδη ἀποτελέσματα<sup>1</sup>. Ἡ Ἐπιτροπὴ θὰ ἠδύνατο νὰ συμπληρώσῃ μέρος τῆς ἐλλείψεως ταύτης, παραμένουσα δὲ ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἀποστολῆς τῆς, νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἐκδοσιν α) καταλόγου τῶν ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς τυπογραφίας εἰς τὴν χώραν δημοσιευθέντων, καὶ β) κατάλογον τῶν ἀφορώντων τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν ἡμεδαπῶν καὶ ἀλλοδαπῶν συγγραμμάτων. Τὸ δεύτερον μέρος τοῦ προγράμματος δύναται βεβαίως νὰ ἐπεκταθῇ καὶ νὰ συμπεριληφθοῦν καὶ οἱ πρὸ καὶ οἱ μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν χρόνοι, ἀλλὰ ἡ τοιαύτη ἐπέκτασις θὰ ἠῤῥξανε καταπληκτικῶς τὴν δυσχέρειαν τοῦ ἔργου.

Καίτοι ὁμοῦς ἀναγνωρίζω ἀνεπιφυλάκτως τὴν χρησιμότητα τῆς δημοσιεύσεως βιβλιογραφίας τῆς μεσαιωνικῆς μας καὶ νεωτέρας ἱστορίας, τὰ τῆς συντάξεως βιβλιογραφίας συμπεριλαμβάνω μόνον διὰ τῶν ὀλίγων αὐτῶν καὶ μετὰ πολλῆς ἐπιφυλάξεως εἰς τὸ παρὸν πρόγραμμα, διότι εἶμαι τῆς γνώμης ὅτι δὲν εἶνε ἔργον δυνατόν νὰ ἀχθῇ εἰς πέρας ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς, ἢ ὁποία δὲν διαθέτει τὴν πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένην γραφειοκρατικὴν ὀργάνωσιν. Ἡ σύνταξις βιβλιογραφίας ἀπαιτεῖ μόνιμον ἐγκατάστασιν καὶ προσωπικὸν πολυάριθμον καὶ εἰδικόν, ταῦτα δὲ πάντα δὲν δύναται νὰ ἐξασφαλισθοῦν παρὰ διὰ τῆς ἰδρύσεως εἰδικῆς δημοσίας ὑπηρεσίας, ἢ ὁποία, κατ' ἐμὲ κριτὴν, θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποτελέσῃ ἴδιον τμήμα ἐν τῇ Ἐθν. Βιβλιοθηκῇ<sup>2</sup>.

<sup>1</sup> Ὁ κ. Ι. Βλαχογιάννης μὲ ἐπληροφόρησεν ὅτι ἔχει συναξει ὄλικὸν βιβλιογραφίας τοῦ ἀγῶνος, τὸ ὄλικόν δὲ τοῦτο θὰ ἔπρεπε βεβαίως νὰ χρησιμοποιηθῇ. Ὁ Σπυρ. Π. Λάμπρος εἰς τὴν προμνησθεῖσαν μετάφρασιν τοῦ ἐγχειριδίου τῶν Langlois-Seignobos (σελ. 46, σημ. 1) ἀναφέρει ὅτι ἐπειράθη τὴν σύνταξιν βιβλιογραφίας «τῶν ἐν ἰδίαις συγγραφαῖς καὶ ἐν περιοδικαῖς συγγραμμασί καὶ ἡμερολογίοις γραφέντων περὶ τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν ἀγῶνος ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ φροντιστηρίῳ τῇ ἔτει 1895, ὅτε καὶ κατεγράφη μέγας ἀριθμὸς δελτίων ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν αὐτοῦ παρὰ τῶν μετεχόντων τοῦ φροντιστηρίου, ἤθελε δὲ περατωθῇ τότε τὸ ἔργον, εἰ μὴ ἀνεκοπτε αὐτὸ ἢ κατ' ἐκείνο τὸ ἔτος μακρὰ φοιτητικῆ ἀπεργία». Ἄγνοῶ τί ἐγέναν τὰ δελτία αὐτά, πάντως δὲ εἶνε λυπηρὸν ὅτι δὲν συνεχίσθη καὶ δὲν ἤχθη εἰς πέρας τὸ σπουδαῖον αὐτὸ ἔργον.

<sup>2</sup> Ἀπὸ καιροῦ μελετῶ, κατ' ἴδιαν, σχέδιον ἀναδιοργανώσεως τῶν βιβλιοθηκῶν μας ὑπὸ ἑνιαῖον πνεῦμα καὶ μὲ γενικὸν πρόγραμμα πλουτι-



### 3. Τὰ μουσικὰ μέλη.

Ἔργον τῆς Ἐπιτροπῆς πρέπει νὰ εἶνε καὶ ἡ περισυλλογὴ καὶ διάσωσις τῶν ἄσμάτων καὶ τῶν χορῶν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, τοῦτο δὲ δύναται νὰ γίνῃ διὰ φωνογράφων, φωτογραφίας καὶ κινηματογράφων. Ἐκ τούτων δὲ τὰ μᾶλλον ὠραῖα καὶ χαρακτηριστικὰ δύναται νὰ δημοσιευθοῦν. Τὸ ἔργον τῆς αὐτῆς Ἐπιτροπῆς Ἐκατονταετηρίδος θὰ ἡδύνατο νὰ φέρῃ εἰς πέρας εἴτε ἐρχομένη ἀρωγὸς εἰς τὴν νομοθετηθεῖσαν ἡδὴ ὑπηρεσίαν πρὸς καταρτισμὸν «Ἐθνικῆς Μουσικῆς Συλλογῆς», εἴτε συνδυάζουσα τὰς ἐνεργείας τῆς πρὸς τὰς ἐνεργείας τῆς ὑπηρεσίας αὐτῆς<sup>1</sup>.

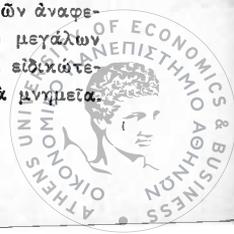
### 4. Τὰ λευκώματα.

Πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἔργου τῆς διασώσεως καὶ περισυλλογῆς τῶν μνημείων τοῦ προσφάτου μας παρελθόντος, (ἐφόσον τοῦτο εἶνε δυνατὸν διὰ δημοσιευμάτων νὰ ἐπιτελεσθῇ)<sup>2</sup>, προτείνω τὴν δημοσίευσιν τριῶν λευκωμάτων, τῶν ἐξῆς:

σμοῦ, οὕτως ὥστε νὰ καταστοῦν πράγματι κέντρα ἐρεύνης καὶ μελέτης ὑποδοθηθῶντα τοῖς μελετητάς. Μέχρι τοῦδε τοῦτο δὲν ἐπιτυχάνεται παρ' ὅλην τὴν ἀδιαφειλονίκητον καλὴν θέλησιν ἐνίων ἐκ τῶν ἐντεταλμένων τὴν διοίκησιν τῶν ἱδρυμάτων τούτων. Εἰς δὲ τὸ σχέδιον αὐτὸ συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ ὀργάνωσις ὑπηρεσίας βιβλιογραφικῆς ἐν τῇ Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ. Περὶ τῶν σκέψεών μου αὐτῶν εἶχον διὰ μακρῶν ὁμιλήσει εἰς τὸν πρύτανιν τῶν Ἑλλήνων βιβλιογράφων, ἀείμνηστον καθηγητὴν καὶ σεβαστὸν φίλον Ν. Γ. Πολίτην, ὁ ὁποῖος τὰς ἤκουσε μὲ πολλὴν εὐμένειαν καὶ μὲ ἐνεθάρρυνεν εἰς τὴν ἐπιδίωξιν τῆς πραγματοποιήσεώς των, ἐνέκρινε δὲ τὸ περιεχόμενον μακροῦ ὑπομνήματος περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι βιβλιογραφίας, τὸ ὁποῖον συνταχθὲν ὑπ' ἐμοῦ τῷ εἶχον ὑποβάλλω.

<sup>1</sup> Διὰ τοῦ νόμου 432 τῆς 2 Δεκεμβρίου 1914 ἐλήφθη πρόνοια ὅπως καταρτισθῇ «Ἐθνικὴ Μουσικὴ Συλλογὴ» πρὸς διάσωσιν καὶ περισυλλογὴν τῶν ᾠμάτων, τῶν χορῶν καὶ τῶν μουσικῶν ὀργάνων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἡ διεξαγωγὴ τῆς σχετικῆς ἐρεύνης καὶ περισυναγωγῆς διευθύνεται ὑπὸ πενταμελοῦς ἐπιτροπῆς καὶ διατίθεται ὑπὲρ αὐτῆς πίστωσις μέχρι 5000 δρα. ἐτησίως. Ὡς ἐπιληροφορήθην οὐδὲν μέχρι τοῦδε ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης ἐπετελέσθη, διότι δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ ἀγορὰ τῶν ἀπαραιτῶν μηχανημάτων (εἰδικῶν φωνογράφων) πρὸς περισυλλογὴν τῶν μουσικῶν μελῶν.

<sup>2</sup> Θὰ ἔπρεπε νὰ ληφθῇ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τοῦ εορτασμοῦ ἀπαξ διὰ παντὸς πρόνοια καταλογογραφίσεως καὶ διασώσεως τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μνημείων, τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν Ἐπαναστάσιν. Τοῦτο θὰ ἡδύνατο εὐκόλως καὶ ἀνευ μεγάλων προσθέτων δαπανῶν νὰ ἀναλάβῃ ἡ κρατικὴ ἀρχαιολογικὴ ὑπηρεσία, καὶ εἰδικώτερον τὸ τμήμα αὐτῆς τὸ ἀσχολούμενον μὲ τὰ βυζαντινὰ καὶ χριστιανικὰ μνημεῖα.



α) Λεύκωμα προσωπογραφικόν, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ συμπεριληφθοῦν αἱ εἰκόνες τῶν προσώπων τὰ ὁποῖα ἀνήκουν εἰς τὴν σύγχρονον ἑλληνικὴν ἱστορίαν, ἀπὸ τοῦ 1750 περίπου μέχρι σήμερον, ἐξαιρουμένων τῶν ζώντων. Ἐπειδὴ δὲ σκοπὸς τῆς τοιαύτης ἐκδόσεως θὰ εἶνε νὰ ἀποτελέσῃ ἐπιστημονικὸν βοήθημα, θὰ συμπεριληφθοῦν καὶ ἀφανέστερα πρόσωπα, ἐφόσον ταῦτα συνειργάσθησαν εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος.

β) Λεύκωμα ἱστορικῶν τοπειῶν, περιλαμβάνον εἴτε σημερινὰς φωτογραφίας, εἴτε ἀναπαραστάσεις παλαιῶν ἀπεικονίσεων, τοπειῶν ἢ μνημείων, τὰ ὁποῖα εἶδον διαδραματιζομένας σελίδας τῆς συγχρόνου μας ἱστορίας (π.χ. πεδία μαχῶν, φρούρια, ὠρισμένα οἰκοδομήματα κτλ.). Εἰς τὸ λεύκωμα αὐτὸ θὰ συμπεριληφθοῦν καὶ τοπογραφικὰ διαγράμματα πόλεων, φρουρίων, πεδίων μαχῶν. Μεγάλην δὲ θὰ ἀποτελέσῃ ἐπιτυχίαν ἐὰν διὰ τὴν φωτογράφησιν τοπειῶν γίνῃ χρήσις τῆς ἀφ' ὑψηλοῦ, ἐξ ἀεροπλάνου φωτογραφίσεως, ἢ ὁποῖα ὡς γνωστὸν ἀποδίδει τὰ οὕτω φωτογραφούμενα ἀντικείμενα μὲ μεγάλην ζωηρότητα. Αἱ τοιαῦται φωτογραφίαι ἐκτὸς τοῦ ὅτι μετὰ μεγίστης σαφηνείας καὶ ἀκριβείας ἀναπαριστοῦν τὰ φωτογραφούμενα ἀποτελοῦν αὐτόχρημα καλλιτεχνικὰ ἔργα.

γ) Λεύκωμα σκηνῶν τοῦ νεοελληνικοῦ βίου, τὸ ὁποῖον εἰς συμπλήρωσιν τῶν δύο προηγουμένων θὰ δεικνύῃ τὸν νεοελληνικὸν κόσμον «ἐν κινήσει» καὶ θὰ περιέχῃ ἀναπαραστάσεις τοῦ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ βίου τῆς νέας Ἑλλάδος (τελετὰς δημοσίας, πολιτικὰς, στρατιωτικὰς καὶ θρησκευτικὰς, σκηνὰς τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς, στολὰς καὶ ἐνδυμασίας, ἐσωτερικὸν οἰκιῶν ὅπου νὰ φαίνωνται τὰ κυριώτερα καὶ χαρακτηριστικώτερα σκευῆ τῆς οἰκιακῆς χρήσεως κτλ.). Ἰδιαιτέρα προσοχὴ πρέπει νὰ δοθῇ εἰς τὴν ἀναπαράστασιν τῶν σκηνῶν τῆς πλουτοπαραγωγικῆς ἐθνικῆς δράσεως, αἱ ὁποῖαι θὰ ἀπεικονίζουσι τὰ διάφορα ἐπαγγέλματα καὶ τὴν ἐξάσκησιν αὐτῶν.

Εἰς τὰ λευκώματα αὐτά, ἕκαστον τῶν ὁποίων δύναται νὰ ἀνατεθῇ εἰς εἰδικὸν πρόσωπον, πρέπει νὰ προτιμηθοῦν πάντως αἱ ἀνατυπώσεις συγχρόνων πρὸς τὰ ἱστορικὰ γεγονότα εἰκόνων.

Προκειμένου δὲ περὶ λευκωμάτων, ἀν καὶ κατ' ἀρχὴν ἐν τῷ παρόντι δὲν θὰ γίνῃ λόγος περὶ ἐκλαϊκευτικῶν δημοσιευμάτων ἢ προπαγανδιστικῶν τοιούτων, δὲν θεωρῶ ἄσκοπον νὰ προσθέσω ὅτι τὰ ἄριστον ἐκλαϊκευτικὸν καὶ προπαγανδιστικὸν ἅμα δημοσίευμα, θὰ ἴη τοῦ ἢ ἐκτύπωσις μεγαλοπρεποῦς λευκώματος, τὸ ὁποῖον νὰ



περιέχῃ περιωρισμένην ἐπιλογὴν ἐκ τῶν τριῶν ἀνωτέρω περιγραφηθέντων λευκωμάτων συνδυαζομένην πρὸς σύντομον ἱστορικὸν κείμενον, διαγράφων τὰς γενικὰς γραμμὰς τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἀγῶνος καὶ τοῦ κατόπιν ἐθνικοῦ μας βίου.

### 5. Ἱστορικαὶ ἐπισκοπήσεις.

Ὡς πρὸς τὴν χρησιμότητα τῆς συντάξεως καὶ δημοσιεύσεως τῶν ἱστορικῶν ἐπισκοπήσεων ἀναφέρομαι εἰς ὅσα ἀνωτέρω ἐκτενῶς ἀνέπτυξα περὶ τῆς χρησιμότητος τῆς συγχρόνου ἱστορίας. Ἄρκει μόνον νὰ προσθέσω ὅτι τὰ ἐπιστημονικὰ πλεονεκτήματα, τὰ ὁποῖα δικαιουῦνται τις νὰ ἀναμένῃ ἐκ τῶν δημοσιευμάτων ἐν γένει, θὰ πραγματοποιηθοῦν ἰδιαίτατα διὰ τῶν ἐπισκοπήσεων, αἱ ὁποῖαι θὰ καταστήσουν κοινὸν κτῆμα τὰ γεγονότα καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν διδάγματα. Συνηγορίαν ὑπὲρ τῶν ἱστορικῶν ἐπισκοπήσεων ἀποτελεῖ, νομίζω, καὶ ὁ κατωτέρω δημοσιευόμενος πίναξ κατατάξεως τοῦ περιεχομένου ἐκάστης ἐξ αὐτῶν, διότι ἐκ τοῦ πίνακος αὐτοῦ δύναται πᾶς τις νὰ συναγάγῃ τὴν σπουδαιότητα καὶ χρησιμότητα τῆς συλλογῆς.

Τὰ ἀφορῶντα τὰ τῶν ἐπισκοπήσεων θὰ ἐποπτεύῃ ἡ «Ἐπιτροπὴ Δημοσιευμάτων», ἡ ὁποία, χωρὶς νὰ γίνῃ ὑπεράγαν πολυάριθμος, (διότι, ὡς γνωστόν, αἱ μεγάλαι ἐπιτροπαὶ δὲν καταλήγουν εὐκολα εἰς συγκεκριμένα ἀποτελέσματα), θὰ ἔπρεπε νὰ συμπεριλάβῃ εἰδικούς ἐξ ὄλων τῶν κλάδων τῆς ἐπιστήμης καὶ τέχνης, οἱ ὁποῖοι ἐγκύρως νὰ ἐπιστατήσουν ἐν γένει μὲν τὰ τῶν Δημοσιευμάτων, εἰδικῶς δὲ τὰς ἐπισκοπήσεις. Ἡ Ἐπιτροπὴ Δημοσιευμάτων θὰ ἔχῃ ὡς πρὸς τὰς ἱστορικὰς ἐπισκοπήσεις νὰ καθορίσῃ τρία τινά, πρῶτον τὴν ἐπιστημονικὴν μέθοδον καθ' ἣν θὰ συνταχθοῦν αὐταὶ καὶ τὰς ἄλλας ἐκδοτικὰς λεπτομερείας, δεῦτερον τὸ περιεχόμενον αὐτῶν καὶ τρίτον τοὺς συγγραφεῖς ἐκάστης πραγματείας.

Ὡς πρὸς τοὺς συγγραφεῖς, νομίζω ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ ἀνατεθῇ ἐκάστη πραγματεία εἰς τὸ κατὰ τὴν γνώμην τῆς Ἐπιτροπῆς Δημοσιευμάτων καταλληλότερον πρόσωπον, τὸ ὁποῖον ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε ἐπιστημονικῆς του δράσεως, θὰ φαίνεται ἱκανὸν διὰ νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἔργον. Ἐκ τῆς ἐκλογῆς τῶν συγγραφέων θὰ ἐξαρτηθῇ βεβαίως ἡ ἐπιτυχία τοῦ μέρους τούτου τοῦ ἑορτασμοῦ, ὁ δὲ ἐλληνικὸς ἐπιστημονικὸς κόσμος ἔχει ἀρκετὰ πρόσωπα δυνάμενα νὰ φέρουν εἰς αὐτὸν



τέρμα τὸ ἔργον, ὥστε θὰ εἶνε μέλημα τῆς Ἐπιτροπῆς νὰ χρησιμοποιηθοῦν πάντες καὶ νὰ ἐπιτευχθῇ τὸ ποθούμενον<sup>1</sup>.

Νομίζω ὅτι ἡ ἐκλογή τῶν συγγραφέων δὲν πρέπει νὰ γίνῃ διὰ διαγωνισμῶν, ἀλλὰ νὰ ἀνατεθῇ εἰς ὄρισμένον πρόσωπον (τὸ ἐκάστοτε καταλληλότατον κατὰ τὴν γνώμην τῆς Ἐπιτροπῆς), ὄρισμένον ἔργον, ὀριζομένης ταῦτοχρόνως καὶ τῆς ἀμοιβῆς καὶ τοῦ χρονικοῦ διαστήματος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου πρέπει νὰ παραδοθῇ ἡ πραγματεία. Ἡ κατὰ τυπογραφικὸν φύλλον ἀμοιβὴ τῶν συγγραφέων πρέπει νὰ εἶνε γενναία, διότι αἱ συγγραφαὶ θὰ ἐξυπηρετοῦν εἰδικὸν σκοπὸν καὶ διότι θὰ εἶνε περιωρισμένοι κατ' ἔκτασιν. Νομίζω ὅτι ὡς βᾶσις ἀξιοπρεποῦς ἀμοιβῆς δύναται νὰ ληφθῇ τὸ ποσὸν τῶν πεντακοσίων δραχμῶν κατὰ τυπογραφικὸν φύλλον<sup>2</sup>.

Ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον ἐκάστης τῶν ἐπισκοπήσεων, ἀναφέρομαι εἰς τὸν ἀμέσως κατωτέρω παρατιθέμενον πίνακα, τὸν ὅποιον δημοσιεύω διὰ νὰ διευκολύνω τὴν Ἐπιτροπὴν Δημοσιευμάτων εἰς τὸ ἔργον τῆς, καὶ ὁ ὁποῖος δύναται ἴσως νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀφετηρία συζητήσεως τοῦ ζητήματος.

Ὡς πρὸς τὴν μέθοδον τέλους καὶ τὰς ἐκδοτικὰς λεπτομερείας, θὰ εἶχα τὰς ἐξῆς γνώμας νὰ υποβάλω.

Αἱ ἐπισκοπήσεις θὰ ἀποτελέσουν σειρὰν, ἐκδιδόμεναι ὅλαι εἰς ὁμοίμορφον σχῆμα<sup>3</sup>, ἐκάστη εἰς χωριστὸν τεῦχος καί, κατὰ τὸ δυνατόν, μὲ ὁμοίμορφον μέθοδον, θὰ συμπεριλάβουσι δὲ τὴν προπαρασκευαστικὴν τῆς Ἐπαναστάσεως περίοδον, τὴν Ἐπανάστασιν καὶ τὴν κατόπιν ἐποχὴν. Ὅπως δὲ ἐπιτευχθῇ μείζων ἀκρίβεια καὶ ἀμεροληψία, νομίζω ὅτι θὰ ἦτο σκόπιμον νὰ ἀποφευχθῇ ἡ ἐκθεσις γεγονότων ἐφόσον εὐρίσκονται ἀκόμη ἐν τῇ ζωῇ οἱ ἀμέσως πρὸς αὐτά, καὶ δὴ ἐν πρωτεύουσῃ θέσει, συμμετασχόντες. Ἀλλὰ γενικὸν τούτου μέτρον, ὡς

<sup>1</sup> Τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς Δημοσιευμάτων θὰ δύνανται μὲν, δὲν θὰ εἶνε ὁμοῦ ὑποχρεωμένα νὰ ἀναλάβουσι τὴν συγγραφὴν ὀρισμένου πονήματος.

<sup>2</sup> Τὸ ζήτημα τῆς ιδιοκτησίας τῶν κειμένων χρήζει ἀκριβεστέρου καθορισμοῦ. Νομίζω ὅτι ἡ Ἐπιτροπὴ πρέπει νὰ εἶνε ιδιοκτῆτις τῶν συγγραμμάτων ἐπὶ ὀρισμένον χρονικὸν διάστημα (π. χ. πενταετίαν ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως), κατόπιν δὲ νὰ ἐπιτρέπεται ἀνατύπωσις ἐκ μέρους τοῦ συγγραφέως ἢ καὶ νεωτέρα ἐκδοσις.

<sup>3</sup> Ὡς σχῆμα νομίζω ὅτι τὸ προτιμότερον εἶνε τὸ μέγα ὄγθον τῆς Βιβλιοθήκης Μαρασλῆ, ἀλλὰ μὲ πολὺ πικνωτέραν τύπωσιν πρὸς ἐξοικονομησὴν χάρτου. Τὸ μέγα ὄγθον ἔχει τὸ πλεονέκτημα ὅτι εἶνε σχῆμα ἐπιτρέπον τὸν πλουτισμὸν τῶν δημοσιευμάτων δι' εἰκόνων. Εἰς ἕκαστον τεῦχος θὰ σημειοῦται ὅτι εἶνε δημοσίευμα τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τὸ ὄνομα τοῦ συνεργάτου.



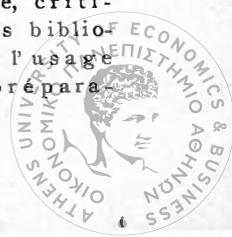
προεΐπον, δὲν θὰ εἶνε δυνατόν νὰ καθορισθῆ, ἀλλὰ θὰ ληφθῆ ὠρισμένη ἀπόφασις ἐν σχέσει πρὸς ἕκαστον θέμα.

Αἱ ἐπισκοπήσεις πρέπει νὰ εἶνε βραχεῖαι, περιλαμβάνουσαι ἑκάστη ὀλίγα τυπογραφικὰ φύλλα. Μόνον δὲ διὰ τὰς ἐπισκοπήσεις μὲ ἔξαιρητικῶς σπουδαῖον καὶ ἐκτενὲς θέμα πρέπει νὰ ἐπιτραπῆ ὅπως αὐταὶ ὑπερβοῦν τὰ δέκα τυπογραφικὰ φύλλα, εὐρυτέρα δὲ ἀνάπτυξις ἐν γένει διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐπαναστάσεως.

Ἐκάστη πραγματεία θὰ περιέχῃ δύο τμήματα, τὴν κυρίως ἱστορικὴν ἔκθεσιν τοῦ θέματος τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ πραγμάτευθῆ, καὶ δεύτερον τὴν σχετικὴν πρὸς τὸ θέμα βιβλιογραφίαν, ἢ ὅποια θὰ δημοσιεύεται ἐν τέλει ἑκάστου τεύχους. Ἡ βιβλιογραφία αὕτη, ἢ ὅποια θὰ περιλαμβάνῃ ὄχι μόνον τὰ αὐτοτελῆ συγγράμματα καὶ μονογραφίας, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄρθρα περιοδικῶν, πρέπει νὰ εἶνε κριτικὴ. Εἶνε ἐπιστημονικὸς κανὼν ὅτι ἐὰν ἐπιτρέπεται μὲν ἡ σύνταξις γενικῶν βιβλιογραφικῶν ἄνευ διατυπώσεως κρίσεων περὶ τῶν καταγεγραμμένων συγγραμμάτων, προκειμένου ὁμοῦ περὶ εἰδικῆς βιβλιογραφίας, ἐπιβάλλεται νὰ συνοδεύωνται τὰ ἀναφερόμενα ἔργα καὶ μὲ κρίσεις περὶ τῆς ἀξίας των<sup>1</sup>, τοῦτο

<sup>1</sup> Νομίζω ὅτι πάντα ἀντιδοξοῦντα θὰ πείσουν τὰ ἑξῆς περὶ τοῦ ζητήματος λεγόμενα ὑπὸ τοῦ γάλλου βιβλιογράφου Henri Stein, τὰ ὅποια παραθέτω, διότι εἶνε δυσσεύρετον τὸ δημοσιεῖμα του· «Mais non seulement il est indispensable que la bibliographie, pour être vraiment utile, se spécialise de plus en plus; il est encore nécessaire qu'elle soit raisonnée et expliquée. Ce n'est pas tout d'aligner à la file de longues listes de livres et d'articles de périodiques, ce n'est pas tout de bien classer ses fiches et de bien corriger ses épreuves, il faut lire, comprendre et critiquer. La véritable Bibliographie doit être faite à tête reposée, par des gens connaissant la matière traitée, et pouvant donner un avis utile sur la façon dont elle est traitée. Un bibliographe digne de ce nom ne doit pas être un enregistreur mécanique qui copie sans comprendre et ne sait pas mettre en garde contre les livres mauvais. Il doit être un spécialiste et pouvoir discerner l'ivraie du bon grain. Il ne me chaut guère de savoir s'il existe sur une question quelconque, 30 livres et 200 articles de Revues, si le répertoire bibliographique que je consulte ne m'indique pas le meilleur livre à consulter dans tel cas ou à tel point de vue qui me concerne particulièrement».

«L'avenir est à la bibliographie spéciale, critique et raisonnée; il n'est pas aux catalogues bibliographiques généraux et universels, dont l'usage semble aussi inutile aujourd'hui que la préparation» (Le Bibliographe Moderne, τ. Α' 1897, σελ. 124-5).



δὲ εἶνε ἔτι μᾶλλον ἐπιβεβλημένον, προκειμένου περὶ συγγραφῶν μὲ περιωρισμένον θέμα ὅπως εἶνε αἱ ἱστορικαὶ ἐπισκοπήσεις. Ὅπου πρόκειται περὶ τῆς ἐξιστορήσεως πνευματικῆς κινήσεως, τὸ μὲν κύριον κείμενον τῆς ἐπισκοπήσεως θὰ πραγματευέται τὴν ἐξέλεξιν τῆς περὶ ἧς πρόκειται κινήσεως, ἢ δὲ βιβλιογραφία θὰ περιλαμβάνη ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰς ὁμοίας πραγματείας περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι κινήσεως, αἱ ὁποῖαι ἔχουν τυχὸν ἤδη δημοσιευθῆ, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ ἑλληνικὰ ἔργα τὰ ὁποῖα ἐκπροσωποῦν τὴν μελετωμένην ἐν Ἑλλάδι πνευματικὴν κίνησιν. Προκειμένου λ. χ. περὶ τῆς ἐπισκοπήσεως τῆς ἐν Ἑλλάδι λαογραφικῆς ἐρεῦνης, εἰς μὲν τὸ κείμενον θὰ μελετᾶται καὶ κρίνεται ἡ κίνησις αὕτη, ἐν τέλει δὲ ἡ βιβλιογραφία θὰ περιέχη ἀφ' ἑνὸς μὲν κατάλογον τῶν πραγματειῶν περὶ λαογραφίας ἐν Ἑλλάδι, αἱ ὁποῖαι ἔχουν τυχὸν ἤδη δημοσιευθῆ, ἀφ' ἑτέρου δὲ πίνακα τῶν ἑλληνικῶν λαογραφικῶν ἐν γένει δημοσιευμάτων. Ἡ δὲ βιβλιογραφία αὕτη θὰ περιέχη καὶ κρίσεις περὶ τῶν ἀναφερομένων συγγραφῶν.

Ὅταν δὲ πρόκειται περὶ τῆς ἐξιστορήσεως ἐκδηλώσεως τῆς ἐθνικῆς ζωῆς, ἢ ὁποῖα ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐμφανίζεται διὰ πράξεων, ἀφ' ἑτέρου ὅμως δύναται νὰ γίνῃ ἀντικείμενον ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης, τότε θὰ τηρεῖται μὲν κατ' ἀρχὴν τὸ αὐτὸ σύστημα, μὲ τὴν διαφορὰν ὅμως ὅτι ἐν τῷ κειμένῳ τῆς ἐξιστορήσεως θὰ προτάσσεται ἡ ἐπισκόπησις τῶν γεγονότων καὶ θὰ ἀκολουθῆ ἡ τῆς σχετικῆς ἐπιστημονικῆς κινήσεως. Ἡ περὶ τοῦ ἐμπορίου π. χ. ἐν Ἑλλάδι ἱστορικὴ ἐπισκόπησις θὰ ἀκολουθῆ τὴν ἐξῆς σειρὰν Α) Κείμενον τῆς ἱστορικῆς ἐπισκοπήσεως, α) ἢ ἐν Ἑλλάδι ἐμπορικὴ κίνησις, β) ἢ ἐν Ἑλλάδι περὶ ἐμπορίου ἐπιστημονικὴ κίνησις, Β) Βιβλιογραφία, α) αἱ περὶ τοῦ ἐν Ἑλλάδι ἐμπορίου μελέται, β) τὰ περὶ ἐμπορίου Ἑλληνικὰ δημοσιεύματα<sup>1</sup>. Ὅταν ἡ ἐπισκόπησις ἀφορᾷ καλλιτεχνικὰ ἔργα, θὰ ἔπρεπε νὰ προστίθεται κατάλογος τῶν μελετωμένων ἔργων κατὰ καλλιτέχνας. Ἐν γένει δὲ πρέπει νὰ καταβληθῆ πᾶσα προσπάθεια ὅπως αἱ πραγματεῖαι συνοδεύωνται ὑπὸ πινάκων καὶ καταλόγων, οἱ ὁποῖοι νὰ διευκολύνουν τὴν

<sup>1</sup> Τὸ συνεράνισμα βιβλιογραφίας, ἔστω καὶ εἰδικωτάτης, οὔτε εὐκολον εἶνε, οὔτε καὶ ἀκρως τερπνόν. Ὅπως διευκολυνθοῦν λοιπὸν οἱ συνεργάται καὶ συγγραφεῖς ἐπισκοπήσεων προτείνω ὅπως, πρὸς σύνταξιν τῶν βιβλιογραφικῶν δελτίων καὶ ἀπάνθισιν τῶν περιοδικῶν προσληφθοῦν εἰδικοί ἐπὶ ἀμοιβῇ συνεργάται. Σκόπιμον δὲ θὰ ἦτο ἂν οἱ συνεργάται οὗτοι ἐξελέγοντο μεταξὺ τῶν ἀποτελούντων τὸ προσωπικόν τῶν βιβλιοθηκῶν, οἱ ὁποῖοι εἶνε οἱ καταλληλότεροι διὰ τοιαύτην ἔργασίαν. Ἐὰν ἐλαμβάνετο πρόνοια τὰ δελτία νὰ συντάσσωνται εἰς τριπλοῦν, θὰ εἶχομεν ἤδη τὰς βάσεις βιβλιογραφίας νεοελληνικῆς.



έποπτεΐαν τοῦ μελετωμένου θέματος, ἐπίσης καλὸν θὰ ἦτο νὰ κοσμωνται καὶ μὲ καταλλήλους εἰκόνας (προσωπογραφίας, πανομοιότυπα γραφῆς, ἀπεικονίσεις ἐγκαταστάσεων, οἰκοδομῶν κλπ.), αἱ ὁποῖαι ἀναμφιβόλως θὰ προσδίδουν ζωὴν εἰς τὸ ἔλρον.

Οἱ συνεργάται οἱ ἀναλαμβάνοντες τὴν ἐκπόνησιν ὠρισμένης ἐπισκοπήσεως θὰ ἀφίωνται ἀπολύτως ἐλεύθεροι εἰς τὸ ἔργον των, τὸ ὅποτον ὁμως πρὸ τοῦ δημοσιευθῆ θὰ ὑποβάλλεται προηγουμένως εἰς τὴν ἔγκρισιν τῆς Ἐπιτροπῆς Δημοσιευμάτων. Πρέπει ὁμως νὰ ληφθῆ πρόνοια ὅπως ἡ ἐκλογή τῶν συνεργατῶν ὑπάρξῃ τοιαύτη, ὥστε ἡ τελικὴ κρίσις νὰ ἔχῃ μᾶλλον τυπικὸν χαρακτῆρα. Περὶ τῶν ζητημάτων περὶ τῶν ὁποίων δύνανται νὰ ὑπάρξουν δύο ὄλως ἀντίθετοι γνώμαι (ὅπως π. χ. εἶνε τὸ γλωσσικὸν ζήτημα) θὰ ἔπρεπε νὰ συνταχθοῦν δύο ἐπισκοπήσεις ἀντιπροσωπεύουσαι τὰς ἀντιμαχομένας τάσεις<sup>1</sup>.

Ἐνῶ ὁμως οἱ συγγραφεῖς θὰ ἀφεθοῦν ἐλεύθεροι ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν τῆς ἐργασίας των, δὲν νομίζω ὅτι πρέπει νὰ ἐφαρμοσθῆ τὸ αὐτὸ καὶ ὡς πρὸς τὴν μέθοδον, ἣν θὰ ἀκολουθήσουν εἰς τὸ ἔργον των. Ὡς πρὸς τὴν μέθοδον θὰ ἔπρεπε νὰ καθορισθῆ ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς Δημοσιευμάτων ἡ γενικὴ βᾶσις, αἱ γενικαὶ ἐπιστημονικαὶ ἀρχαί, συμφώνως πρὸς τὰς ὁποίας αἱ ἐπισκοπήσεις πρέπει νὰ ἐκπονηθοῦν. Ἰδοῦ δὲ ποία θὰ ἔπρεπε νὰ εἶνε ἡ εἰς τὰς ἐπισκοπήσεις ἐφαρμοστέα μέθοδος.

Αἱ ἱστορικαὶ ἐπισκοπήσεις καίτοι πρόκειται νὰ πραγματοποιηθοῦν διάφορα ἐκάστη θέματα, ἔχουν ὁμως τὸ κοινὸν χαρακτηριστικὸν ὅτι εἶνε ἱστορικαὶ καὶ εἰς τὸ στοιχεῖον τοῦτο πρέπει νὰ ζητηθῆ ἡ βᾶσις πρὸς καθορισμὸν τῆς ἐνείαιας των μεθόδου, διότι τὸ θέμα δὲν μεταβάλλει τὴν ἐπιστημονικὴν μέθοδον τῆς ἐξιστορήσεως. Θὰ ἐφαρμοσθῆ λοιπὸν ἡ νεωτέρα ἱστορικὴ μέθοδος, ὡς αὕτη διατυπῶνται ἐν τῇ ἐπιστῆμῃ τῆς ἱστορικῆς μεθολογίας<sup>2</sup>.

Θὰ μοῦ ἐπιτραπῆ δὲ νὰ ἐκθέσω λεπτομερέστερον ποία εἶνε ἡ ἐφαρμοστέα αὕτη μέθοδος.

Ἡ ἱστορικὴ ἐπιστῆμη ἔχει μέχρι τοῦδε γνωρίσει τρεῖς διαφόρους

<sup>1</sup> Αὐτὸ ἔγινε καὶ εἰς τὴν Grande Encyclopédie, ὅπου ὑπάρχουν δύο ἄρθρα περὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ μὲν ἀνιπροσωπεῖον τὴν καθολικὴν ἄποψιν, τὸ δὲ τὴν ὀρθολογιστικὴν λεγομένην ἄποψιν.

<sup>2</sup> Περὶ τῆς ἱστορικῆς μεθόδου πρὸλ. τὰς ἀνωτέρω σημειωθείσας πραγματείας τῶν Bernheim καὶ Langlois-Seignobos, προσέτι τὸ ὠραῖον ἄρθρον « Histoire » τῶν Ch. et V. Mortet (ἐν Grande Encyclopédie τόμος Κ' σελ. 121-130), καὶ τὸ σύντομον ἀλλὰ περιεκτικώτατον ἔργον τοῦ Aloys Meister, Grundzüge der historischen Methode Lg. 1913 ἰδίου σελ. 3-6.



τρόπους έκθέσεως τῶν γεγονότων, τοὺς ἐξῆς, 1ον) τὴν ἀφηγηματικὴν ἱστορίαν (referierende Geschichte) κύριον ἔχουσαν σκοπὸν τὴν ὥραϊαν ἔκθεσιν τῶν γεγονότων, (\*Ἔπος, Ἡρόδοτος), 2ον) τὴν διδακτικὴν ἱστορίαν (pragmatische Geschichte), ἐπιδιώκουσαν ἰδίως ἠθικοὺς ἢ πολιτικο-πατριωτικοὺς σκοποὺς καὶ σκοποῦσαν ἐκ τοῦ παρελθόντος νὰ ἐξαγάγῃ συμπεράσματα (διδάγματα) περὶ τοῦ μέλλοντος (Θουκυδίδης) καὶ 3ον) τὴν ἐξελικτικὴν ἱστορίαν (gene-tische Geschichte) ἢ ὁποία προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ πῶς αἱ πράξεις καὶ ἐκδηλώσεις τῶν ἀνθρώπων συνέχονται πρὸς ἀλλήλας καὶ νὰ δείξῃ πῶς ἐν τῇ ἐξελίξει των τὰ γεγονότα ἀποτελοῦν ἄλυσσον συνεχῆ. Ἡ δὲ κατὰ τὸν τελευταῖον τοῦτον τύπον ἱστορικὴ ἔκθεσις παρέχει τὴν ἀκριβεστέραν εἰκόνα τῶν γεγονότων καὶ εἶνε ἢ κατὰ κανόνα σήμερον ἐφαρμοζομένη, χωρὶς φυσικὰ νὰ ἀποκλείηται καὶ ἡ ἐν ὠρισμένῳ μέτρῳ τῶν δύο ἄλλων ἐφαρμογῆ, δηλαδὴ ἡ καλαισθητικὴ τῶν γεγονότων ἔκθεσις καὶ ἡ ἐκ τούτων ἐξαγωγή γενικῶν τιμῶν διδασκαλιῶν<sup>1</sup>. Περὶ τοῦ ἱστορικοῦ τούτου εἴδους ἐλέχθη «ὅτι σκοπὸς τῆς ἱστορίας εἶνε ὄχι τὸ ἀρέσκειν, οὐδὲ τὸ παρέχειν πρακτικὰ παραγγέλματα τοῦ φέρεσθαι, οὐδὲ τοῦ συγκινεῖν, ἀλλ' ἀπλῶς τὸ γινώσκειν»<sup>2</sup>. Τὰ δὲ συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχὰς ταύτας συντασσόμενα ἐπιστημονικὰ ἐγχειρίδια (τοιαῦτα δὲ ἱστορικὰ ἐπιστημονικὰ ἐγχειρίδια θὰ εἶνε καὶ αἱ περὶ οὗ πρόκειται ἱστορικαὶ ἐπισκοπήσεις) «εἶνε συλλογαὶ ἐν αἷς γεγονότα κτηθέντα εὐρηνηται: τεταγμένα κατὰ τάξιν μεθοδικὴν καὶ ἐκτεθειμένα ὑπὸ τύπον ἀπορρέοντα ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων μετὰ τῶν ἀντιστοίχων ἀποδείξεων ἄνευ λογοτεχνικοῦ διακόσμου. Οἱ δὲ συγγραφεῖς τῶν τοιούτων ἐγχειριδίων, μόνον σκοπὸν ἔχουσι τὴν κατάστρωσιν λεπτομεροῦς εὐρετηρίου τῶν κτηθεισῶν γνώσεων, ἵνα ἐμποιηθῇ εἰς τοὺς ἐργαζομένους εὐκολώτερον καὶ γοργότερον ἢ γνῶσις τῶν πορισμάτων τῆς κριτικῆς καὶ παρασχεθῇ εἰς αὐτοὺς ἀφετηρία πρὸς νέας ἐρεῦνας»<sup>3</sup>.

Αἱ ἱστορικαὶ λοιπὸν ἐπισκοπήσεις τὰς ὁποίας θὰ δημοσιεύσῃ ἡ Ἐπιτροπὴ δὲν πρέπει νὰ μεταβληθοῦν εἰς λυρικο-ρωμαντικὰς ἀφηγήσεις τῶν γεγονότων, ἀλλὰ περιοριζόμεναι ἐν τῇ ἀφηγησεί εἰς τὰς γενικὰς γραμμὰς νὰ ἀνατρέχουν ἀμέσως εἰς τὰ γεγονότα καὶ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν νὰ παρέχουν τὴν εἰκόνα τοῦ μελετωμένου παρελθόντος. Αἱ πηγαί, ἀφοῦ ὑποβληθοῦν εἰς κριτικὸν ἔλεγχον καὶ ἐξα-

<sup>1</sup> Πρὸλ. Meister ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 3-4, Bernheim, Einleitung κλ. σελ. 16 κ.ε.

<sup>2</sup> Langlois-Seignobos ἐνθ. ἀνωτ. ἑλλ. με-ἀφρ. σελ. 311.

<sup>3</sup> Langlois-Seignobos, ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 316.



κριθωθή τὸ ἀξιόπιστον αὐτῶν, πρέπει πάντοτε νὰ ἀναφέρωνται ἀκριθῶς καὶ εἰς αὐτὰς νὰ παραπέμπεται ὁ ἀναγνώστης, ἰδίως ὁσάκις πρόκειται περὶ πραγμάτων, τὰ ὁποῖα παρουσιάζουν δυσκολίας περὶ τὴν πλήρη ἐξακριβωσιν. Πρέπει νὰ ἐξηγηθῆται τίνι τρόπῳ ἕκαστον γεγονός συνδέεται πρὸς τὰ πρὸ αὐτοῦ καὶ τὰ μετ' αὐτό, καὶ νὰ παρέχεται πλήρης ἢ ἀλληλουχία τῆς ἐξελιξεως. Δὲν ἄρκει δὲ νὰ ἐκτίθεται σαφῶς καὶ ἐξηγηθῆται ἡ ἐξέλιξις τῶν γεγονότων, ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ, ὁσάκις καὶ ὅπου παρίσταται ἀνάγκη, νὰ ἐκτίθεται ὁ σύνδεσμος τῶν ἐλληνικῶν πραγμάτων πρὸς τὰ συμβαίνοντα ἐν τῇ ἐγγύς Ἀνατολῇ, καθὼς καὶ ὁ σύνδεσμός των πρὸς τὴν Δύσιν, ἐξ ἧς τοσαύτας ἐδέχθημεν καὶ δεχόμεθα ἐπιρροάς. Ἐκάστη σημαντικωτέρα ἐκδηλώσις τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς δύναται νὰ γίνῃ ἀντικείμενον ἐρεύνης ἀπὸ τριπλῆς ἀπόψεως, στενῆς ἐλληνικῆς, εὐρυτέρας ἀνατολικῆς καὶ εὐρυτάτης εὐρωπαϊκῆς—παγκοσμίου. Ἡ τριπλῆ αὕτη ἄποψις δὲν πρέπει νὰ παραμεληθῆ, διότι ἄλλως θὰ παρασχεθῆ ἑλλιπῆς εἰκὼν. Καθορισμός τῶν γεγονότων καὶ συσχέτισις τῶν γεγονότων πρὸς ἄλληλα καὶ τὰ ὁμοειδῆ, ἰδοὺ ἢ ἀποστολῆ τῶν ἱστορικῶν ἐπισκοπήσεων.

Ἐκ τῶν προεκτεθέντων προκύπτουν οἱ ἐξῆς γενικοὶ κανόνες, οἱ ὁποῖοι θὰ ἔπρεπε νὰ τηρηθοῦν κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν ἱστορικῶν ἐπισκοπήσεων. 1) Ἐξακριβωσις τῶν δι' ἕκαστον θέμα ὑπαρχουσῶν πηγῶν. 2) Κριτικὴ τῶν πηγῶν, ὡς πρὸς τὸ ἀξιόπιστον αὐτῶν, 3) Ὀλιγόλογος ἔκθεσις τῶν γεγονότων, μετὰ λεπτομερῶν παραπομπῶν εἰς τὰς πηγάς, 4) Ἐξιστόρησις τοῦ ἐν τῇ ἐξελίξει των συνδέσμου τῶν γεγονότων πρὸς ἄλληλα, 5) Συσχέτισις ἐκάστης ἐκδηλώσεως τοῦ ἐλληνικοῦ βίου πρὸς τὰς ὁμοειδεῖς τοῦ βίου τῶν ἄλλων ἐθνῶν τῆς βαλκανικῆς καὶ τῆς ἐγγύς Ἀνατολῆς, καθὼς καὶ τῆς Δύσεως.



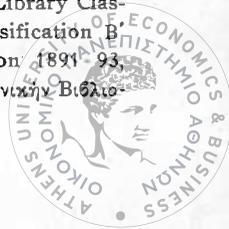


## ΣΧΕΔΙΟΝ ΥΠΟΔΙΑΙΡΕΣΕΩΣ ΤΗΣ ΥΛΗΣ ΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΕΩΝ

Αἱ ἱστορικαὶ ἐπισκοπήσεις πρέπει κατὰ τὸ δυνατόν νὰ περιλάβουν πάσας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς, εἶνε λοιπὸν ἀνάγκη νὰ γίνῃ ἡ διανομὴ τῶν διαφόρων ἐκδηλώσεων τῆς ζωῆς εἰς τὰς διαφόρους ἐπισκοπήσεις, νὰ συνταχθῇ ἐπομένως πίναξ εἰς τὸν ὅποιον νὰ φαίνωνται αἱ ὑποδιαίρεσεις, καθ' ἃς θὰ γίνῃ ἡ ἐπεξεργασία τῶν ἐκδηλώσεων τούτων. Ἡ σύνταξις τοιοῦτου πίνακος, ὁ ὅποιος θὰ καθοδηγήσῃ τὴν Ἐπιτροπὴν Δημοσιευμάτων εἰς τὴν διανομὴν τῆς ὕλης μεταξὺ τῶν συνεργατῶν, εἶνε ἀπαραίτητος, καθόσον ἄλλως θὰ βασιλεύσῃ πλήρης ἀταξία καὶ δὲν θὰ εἶνε δυνατόν νὰ ἐξακριβωθῇ οὔτε ἂν βλαί αἱ ἐκδηλώσεις ἔχουν συμπεριληφθῇ εἰς τὰς ἐπισκοπήσεις, οὔτε ἂν ὀρισμένη ἐκδήλωσις ἔτυχεν ἐκ παραδρομῆς διπλῆς μελέτης ὑπὸ δύο διαφόρων συνεργατῶν. Σχῆδιον τοιαύτης ὑποδιαίρεσεως τῆς ὕλης τῶν ἱστορικῶν ἐπισκοπήσεων παραθέτω κατωτέρω. Πρὸς σύνταξιν τοῦ σχεδίου τούτου ἐχρησιμοποίησα διάφορα βιβλιογραφικὰ συστήματα ἐπιστημονικῆς κατατάξεως<sup>1</sup>, προσεπάθησα δὲ ἰδίως νὰ λάβω ὑπ' ὄψιν μου τὰς ἐπιστημονικὰς τῆς χώρας παραδόσεις καὶ συνηθείας καὶ δι' αὐτὸ δὲν ἠκολούθησα τυφλῶς οὐδὲν γνωστὸν σύστημα. Οὐδεμία κατάταξις εἶνε δυνατόν νὰ τύχῃ ἀπολύτου καὶ γενικῆς ἐπικροτήσεως, πᾶσαι δὲ αἱ δυναταὶ κατατάξεις ἔχουν μόνον σχετικὴν ἀξίαν. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὴν τελικὴν ἀπόφασιν περὶ τῆς ὑποδιαίρεσεως τῆς ὕλης τῶν ἐπισκοπήσεων θὰ ἔχῃ ἡ Ἐπιτροπὴ τῶν Δημοσιευμάτων καὶ οἱ ἴδιοι οἱ συγγραφεῖς, οἱ ὅποιοι ὡς εἰδικώτεροι θὰ ὑποδείξουν ἕκαστος διὰ τὸν κλάδον<sup>2</sup> του τὰς ἀναγκαίας ὑποδιαίρεσεις.

Ἡ ὕλη ἔχει ὑποδιαιρεθῆ εἰς 18 ὑποδιαίρεσεις, αἱ ὅποια συγκροτοῦντοῦνται εἰς ἑπτὰ τμήματα, 1) Ἱστορίας καὶ βοήθητικῶν ταύτης ἐπι-

<sup>1</sup> Πρὸβλ. A. Graesel, ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 508 κ. ἐ., J. D. Brown, Library Classification and Cataloguing Lond. 1916, τοῦ αὐτοῦ Subject Classification B. ἐκδ. London 1914, C. A. Cutter, Expansive Classification, Boston 1891, 93, καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Ν. Γ. Πολίτου ἐφαρμοσθὲν σύστημα εἰς τὴν «Ἑλληνικὴν Βιβλιογραφίαν» Β' Ἀθ. 1911.



στημών, 2) Κοινωνικῶν καὶ οικονομικῶν φαινομένων, 3) Φιλοσοφίας καὶ Φιλολογίας, 4) Ἐκκλησίας, 5) Ἀρχαιολογίας καὶ Τεχνῶν, 6) Φυσικομαθηματικῶν καὶ 7) Ἰατρικῆς, τὰ ὅποια πρέπει νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν καὶ κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς Δημοσιευμάτων, ἵνα ἀντιπροσωπεύωνται ὅλα ἐν αὐτῇ. Ἡδύνατο νὰ γίνῃ σκέψις ὅπως δι' ἕκαστον ἐκ τῶν μεγάλων τμημάτων, ἢ δι' ἑκάστην τῶν 18 μικροτέρων ὑποδιαιρέσεων συνταχθῆ πραγματεία περιγράφουσα τὴν συνολικὴν ἐν ἑκάστῳ κλάδῳ κίνησιν, ἀλλ' ἀπέσχον τῆς τοιαύτης προτάσεως, διότι φρονῶ ὅτι τοιαῦται γενικαὶ ἐπισκοπήσεις τότε μόνον θὰ καταστῆ δυνατὸν νὰ συνταχθοῦν μὲ πραγματικὴν ἐπιστημονικὴν σπουδαιότητα, ἀφ' οὗ προηγουμένως δημοσιευθῆ τὸ σύνολον τῶν ἄλλων εἰδικωτέρων πραγματειῶν. Αἱ τοιαῦται γενικώταται ἐπισκοπήσεις ὅπως καὶ τὰ ἐκλαϊκευτικὰ ἔργα θὰ ἀκολουθήσουν τὸν δι' ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν καθορισμὸν τῶν καθέκαστα λεπτομερειῶν, καὶ θὰ βασισταῖον ἐπ' αὐτοῦ.

## ΣΧΕΔΙΟΝ ΥΠΟΔΙΑΙΡΕΣΕΩΣ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ ΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΕΩΝ

### ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

#### ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΒΟΗΘΗΤΙΚΑΙ ΤΑΥΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ

##### Α. Ἱστορία.

**Ι. Πολιτικὴ Ἱστορία.** Ἰδιαιτέρα προσοχὴ πρέπει νὰ δοθῆ εἰς τὴν ἑκάστοτε κρατήσασαν πολιτικὴν ἰδεολογίαν καὶ εἰς τὰ βαθύτερα πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ ρεύματα καθὼς καὶ εἰς τὰ διπλωματικὰ γεγονότα. Ἡ ὕλη θὰ ἡδύνατο ἴσως νὰ ὑποδιαιρεθῆ ὡς ἑξῆς: 1) Ἡ παρασκευὴ τῆς Ἐθνεγεροσίας, 2) Ἡ Ἐπανάστασις, 3) Ἐποχὴ Καποδιστρίου, 4) Ὀθωνος βασιλεία, α) ἀντιβασιλεία, β) μέχρι τοῦ 1843, γ) μέχρι τῆς ἐξώσεως, 5) Μεταπολίτευσις, 6) Βασιλεία Γεωργίου τοῦ Α'. Θὰ ἔπρεπε νὰ γίνῃ σκέψις περὶ συγγραφῆς ὀρισμένου ἀριθμοῦ βιογραφικῶν ἐξόχων τινῶν ἀνδρῶν. Ἡ συγγραφὴ τῆς Πολιτικῆς Ἱστορίας θὰ ἀποτελέσῃ βεβαίως καὶ ἀναγκαστικῶς σπουδαιότατον τμηματικῶν Ἱστορικῶν Ἐπισκοπήσεων καὶ τὸ μᾶλλον ἐκτεταμένον. Περί τῶν λεπτομερειῶν τῆς κατατάξεως τῆς ὕλης εἰς τὸ τμηματικὸν αὐτὸ ἦτο ἀδύνατον νὰ γίνῃ λόγος εἰς τὸ παρὸν σχέδιον, ἀφαιμένων τούτων εἰς τὴν



πρωτοβουλίαν ἢ τῆς Ἐπιτροπῆς Δημοσιευμάτων ἢ κάλλιον εἰς τοὺς ἐρευνητάς, οἱ ὅποιοι θὰ ἀναλάβουν τὴν συγγραφὴν.

**II. Ἱστορία Ἑλληνικῆς Κοινωνίας.** Ἐκθesis κατὰ γενικὰς γραμμὰς τοῦ ἰδιωτικοῦ ἰδίως κοινωνικοῦ βίου. Ἰδιαιτέρα προσοχὴ πρέπει νὰ δοθῆ εἰς τὴν μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν κοινωνικὴν ζύμωσιν, νὰ ἐρευνηθῆ ὑπὸ τίνας μορφὰς διεπλάσθη ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι ἡ ἀστικὴ κοινωνικὴ ζωὴ καὶ πῶς ἡ Ἑλληνικὴ κοινωνία, ἀπομακρυνομένη τῶν συνθηεῶν τοῦ κατὰ μικρὰς ἰδίως γεωργικὰς οἰκίας ζώντος λαοῦ, διεμορφώθη ὡς ἀστικὴ τοιαύτη, κατ' ἀρχὰς μικροαστικὴ, ἐξελιχθεῖσα βαθμιαίως εἰς εὐρύτεραν μορφήν. Περί τῶν παραδόσεων καὶ ἐθίμων, τὰ ὅποια ἐκληρονόμησεν ὁ λαὸς ἐκ τοῦ παρελθόντος, μόνον συντομωτάτος θὰ ἔπρεπε νὰ γίνῃ λόγος, καθόσον ἡ μελέτη τούτου εἶνε ἀντικείμενον ἰδιαιτέρας ἐπιστήμης, τῆς λαογραφίας.

**III. Ὁ ἔξω Ἑλληνισμός.** Πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ἱστορία τῶν ἐκτὸς τοῦ βασιλείου ἑλληνικῶν κοινοτήτων, κατὰ τὰς γενικὰς μόνον γραμμὰς, καθόσον ἐλλείψει προεργασίας θὰ καταστῆ ἀσφαλῶς δύσκολος ἡ λεπτομερεστερὰ ἐπεξεργασία τοῦ θέματος.

**IV. Ἡ ἱστοριογραφία ἐν Ἑλλάδι.** Κατέλιπε σχεδὸν συμπληρωμένην περὶ τούτου πραγματείαν ὁ ἀείμνηστος Σπυρίδων Λάμπρος, ἥτις συμπληρουμένη, δύναται νὰ ἐκδοθῆ, προστιθεμένης ὅμως καὶ πραγματείας περὶ τοῦ ἔργου τοῦ ἰδίου τοῦ συγγραφέως καὶ τῶν καταλοίπων του.

**V. Αἱ λαογραφικαὶ μελέται.** Ἐνθα ἰδίως θὰ γίνῃ λόγος περὶ τῆς δράσεως τοῦ ἀείμνηστου Νικολάου Πολίτου καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν του καταλοίπων.

## B. Στρατιωτικὴ Ἱστορία.

Χωριστὰ ἢ κατὰ ξηρὰν καὶ χωριστὰ ἢ κατὰ θάλασσαν. Ἐν τῇ στρατιωτικῇ ἱστορίᾳ εἶνε φανερόν ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐπαναληφθοῦν τὰ ἀνήκοντα εἰς τὴν πολιτικὴν ἱστορίαν, ἀλλὰ νὰ ἐκτεθοῦν ἰδίως τὰ στρατιωτικὰ γεγονότα καὶ νὰ διατυπωθῆ ἡ ἀπὸ στρατηγικῆς καὶ τακτικῆς ἀπόψεως ἐκτίμησις αὐτῶν.

## Γ. Βιβλίον καὶ Βιβλιογραφία.

Τὸ τμήμα τοῦτο θὰ περιλάβῃ τὴν δρᾶσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὰ ἐξῆς θέματα: 1) Τὸ βιβλίον παρ' ἡμῖν, ἢ περὶ αὐτὸ κίνησις γενικῶς, ἢ βιβλιογραφία καὶ τὰ σχετικὰ πρὸς αὐτὴν δημοσιεύματα, 2) Ἡ τυπογραφία, 3) Ἐκδόσεις καὶ βιβλιοεμπόριον, 4) Περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες, 5) Βιβλιοθήκαι, δημόσιαι καὶ ἰδιωτικαὶ συλλογαὶ χειρογράφων, ἀρχεῖα, 6) Ἐγκυκλοπαιδεία, Ἐγκυκλοπαιδικὰ Λεξικά, 7) Ἐπιστημονικὰ (τὰ μὴ ἐπιστημονικὰ εἰς τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα) σωματεῖα καὶ ἐταιρεῖαι μὲ γενικὸν καὶ πολυμερῆ χαρακτῆρα (τὰ μὲ εἰδικὸν ἐπιστημονικὸν σκοπὸν εἰς τοὺς καθ' ἕκαστα κλάδους).



## Δ. Γεωγραφία.

Αί γεωγραφικαί (περιλαμβάνουσαι τήν φυσικο-και άνθρωπογεωγραφίαν) μελέται ἐν Ἑλλάδι.

### ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

#### ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ

#### Ε. Δίκαιον και Πολιτικά Ἐπιστήμαι.

Εἰς τὰς περὶ Δικαίου πραγματείας θὰ μελετᾶται ἡ ἱστορικὴ ἐκάστου θεσμοῦ ἐξέλιξις, σαφῶς δὲ διακρινόμεναι ἀπ' ἀλλήλων ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ νομοθετικὴ, ἀφ' ἑτέρου ἡ ἐπιστημονικὴ εἰς ἕκαστον κλάδον κίνησις, κατὰ τὰς μεγάλας αὐτῶν γραμμὰς ὑποδεικνυομένων τῶν κατευθυντηρίων τάσεων, 1) Ἱστορία δικαίου, 2) Συντάγματα, 3) Διοικήσεις (Κεντρικὴ Διοικήσεις, Νομοί, Ἐπαρχίαι, Δήμοι, Κοινότητες), 4) Ἰδιωτικὸν Δίκαιον, 5) Ἐμπορικὸν Δ., 6) Δικονομία, τὸ Δικαστήριον, 7) Ἐκκλησιαστικὸν Δ., 8) Διεθνὲς Δ., 9) Ποινικὸν Δ., 10) Φυλακαί, 11) Ἀσφάλεια, 12) Πολιτικά κόμματα.

#### Ζ. Κοινωνικά φαινόμενα.

1) Τὰ ἐν Ἑλλάδι κοινωνικά ζητήματα ἐν γένει, 2) Ἡ κοινωνιολογικὴ ἐπιστήμη, 3) Ἐργατικὸν ζήτημα, ἐργατικὸν κόμμα, 4) Ἐργατικαὶ νομοθεσίαι καὶ κοινωνικῆς προνοίας, 5) Ἐπαγγελματικαὶ ἐνώσεις (πλὴν τῶν γεωργικῶν), 6) Ἡ γυνὴ καὶ ἡ δρᾶσις αὐτῆς, 7) Περίθαλψις καὶ φιλανθρωπία (περὶ τῶν σχετικῶν ἰδρυμάτων), 8) Δωρεὰ καὶ κληροδοτήματα, 9) Σύλλογοι μὲ γενικὸν χαρακτήρα (πλὴν τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ ἐπαγγελματικῶν, π.χ. λέσχαι, ἐλεύθεροι τέκτονες κ.τ.τ.).

#### Η. Οἰκονομικαὶ ἐπιστήμαι.

1) Ἡ ἐπιστήμη τῆς Πολιτ. Οἰκονομίας, τῆς Δημοσιονομίας καὶ Στατιστικῆς ἐν Ἑλλάδι, 2) Ἡ παραγωγή καὶ αἱ ἐν γένει μορφαὶ αὐτῆς, 3) Δημοσιονομία, (φόροι, προϋπολογισμός, ἐθνικὰ δάνεια κτλ.,) 4) Δημολογία καὶ Μετανάστευσις.

#### Θ. Ἐμπόριον, Βιομηχανία καὶ Γεωργία.

1) Ἐμπόριον ἐν γένει, (καὶ περὶ ἐκθέσεων ἐμπορικῶν καὶ βιομηχανικῶν, εἴτε ἐν Ἑλλάδι εἴτε περὶ συμμετοχῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς ἐκθέ-



σεις ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ), 2) Ἐμπορικὴ ναυτιλία καὶ ναυπηγία, 3) Τράπεζαι καὶ Χρηματιστήρια, 4) Νόμισμα καὶ Τραπεζογραμμάτιον, 5) Βιομηχανία ἐν γένει καὶ καθ' ἕκαστον (βιομηχανικὴ κίνησις ἐν Ἑλλάδι, μεταλλεῖα, ἠλεκτρολογία, χημικαὶ βιομηχανίαι, οἰκοδομαί, ξυλουργικὴ, ὕφαντουργικὴ κτλ.). Εἰς τὸ τμήμα αὐτὸ οἱ διάφοροι ἐπαγγελματικοὶ κλάδοι, αἱ διάφοροι ἐκδηλώσεις τῆς βιοτεχνίας καὶ χειροτεχνίας, θὰ ἐξετασθοῦν ἰδίως ἀπὸ πλουτοπαραγωγικῆς ἀπόψεως, κατωτέρω δὲ ἄλλη πραγματεία θὰ ἐρευνήσῃ τὰ προϊόντα τῆς χειροτεχνίας καὶ βιοτεχνίας ἀπὸ καλαισθητικῆς ἀπόψεως), 6) Συγκοινωνίαι, (Δημόσιαι καὶ ἰδιωτικαὶ ὁδοί, σιδηρόδρομοι, ἄλλα μέσα συγκοινωνίας, ποταμοὶ καὶ ποταμοπλοῖα), 7) Τηλέγραφοι, τηλέφωνα, ταχυδρομεῖα), 8) Ἡ Γεωργία ἐν Ἑλλάδι, 9) Κτηνοτροφία, 10) Ἀλιεῖα καὶ Ἀλυσκαί, 11) Δασονομία κτλ.

## ΤΜΗΜΑ ΤΡΙΤΟΝ

### ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

#### I. Φιλοσοφία.

Ἡ ἐν Ἑλλάδι φιλοσοφικὴ κίνησις ἐν γένει, τὰ συγγράμματα καὶ ἡ διδασκαλία περὶ Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας, Λογικῆς, Ψυχολογίας, Μεταφυσικῆς, Ἠθικῆς, Αἰσθητικῆς.

#### K. Κλασικαὶ σπουδαὶ καὶ γλῶσσα.

Περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐρευνῶν ἐν σχέσει μὲ τὴν κλασικὴν ἀρχαιότητα (πλὴν τῶν περὶ τὴν ἀρχαιολογίαν στρεφομένων) καὶ τῶν σχετικῶν σπουδῶν, 1) Γενικῶς περὶ τῶν κλασικῶν σπουδῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ ἰδίᾳ τῶν φιλολογικῶν, 2) Γλωσσολογία καὶ Λεξικά, 3) Γλωσσικὸν ζήτημα. (Νὰ συνταχθοῦν δύο πραγματεῖαι, μία ὑπὸ ἑνὸς δημοτικιστοῦ καὶ ἑτέρα ὑπὸ προσώπου ἀποδεχομένου τὴν καθαρεύουσαν, διότι ἀμερόληπτος ἐπισκόπησις φαίνεται ἀδύνατος).

#### Λ. Νεωτέρα λογοτεχνία.

Ἐπισκόπησις τῆς ἐν τῇ Λογοτεχνίᾳ κινήσεως κατὰ τὰς ἐξῆς περιόδου ὑποδιαίρεσις. 1) Γενικὴ ἐπισκόπησις τῆς λογοτεχνικῆς κινήσεως, λογοτεχνικοὶ καὶ φιλολογικοὶ σύλλογοι καὶ περιοδικά, 2) Θεάτρον (νὰ γίνῃ μνεῖα καὶ τοῦ λαϊκοῦ θεάτρου), 3) Ποίησις, 4) Διήγημα, 5) Ἐναὶ Φιλολογίαι, (ἐλληνικαὶ μελέται περὶ τῶν ξένων φιλολογικῶν μεταφράσεις καὶ ἐπιρροὴ αὐτῶν), 6) Παιδικὰ συγγράμματα, 7) Ἐπιτο-



ρική ἐν Ἑλλάδι (οἱ πολιτικοὶ καὶ οἱ ἐπιστημονικοὶ ρήτορες. Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ρητορικῆς θὰ γίνῃ λόγος ἐν τῇ θεολογίᾳ). Ἐν ἐκάστη τῶν πραγματειῶν νὰ παρατίθεται ἐν τέλει λεπτομερῆς βιβλιογραφικὸς πίναξ τῶν συγγραμμάτων τῶν μελετωμένων συγγραφέων.

### Μ. Ἐκπαίδευσις.

1) Ἡ ἐν Ἑλλάδι παιδαγωγικὴ ἐπιστήμη, 2) Τὰ ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα καὶ αἱ ἄλλαι ἐκπαιδευτικαὶ ὀργανώσεις (π.χ. Σύλλογοι, ἱστορία καὶ ὀργανώσεις αὐτῶν), 3) Ἐκπαίδευσις, α) δημοτικὴ, β) μέση, γ) ἀνωτέρα, δ) τεχνικὴ καὶ λαϊκὴ, 4) Ἀθλητισμὸς, παιδιὰ, ἀσκήσεις.

## ΤΜΗΜΑ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

### ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

### Ν. Ἐκκλησία, Θεολογία, Θρησκεία.

1) Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, 2) Ἱστορία τῶν Ὁρθόδοξων Πατριαρχείων Ἀνατολῆς, 3) Ἡ ἐν Ἑλλάδι ἐπιστημονικὴ κίνησις εἰς τοὺς διαφόρους κλάδους τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης, π.χ. α') Ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν, β') Δογματικὴν, γ') Ἀπολογητικὴν, δ') Ἠθικὴν, ε') Συμβολικὴν, ζ') Βιβλικὴν Θεολογίαν, ζ') Πατρολογίαν, η') Ποιμαντορικὴν καὶ Ὀμιλητικὴν κλπ., θ') Λειτουργικὴν κτλ., 4) Αἱ ἐν Ἑλλάδι θρησκευτικαὶ αἱρέσεις, 5) Αἱ ἐν Ἑλλάδι μελέται περὶ θρησκευμάτων πλὴν τοῦ χριστιανικοῦ (ἀρχαίων καὶ νεωτέρων).

## ΤΜΗΜΑ ΠΕΜΠΤΟΝ

### ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

### Ξ. Ἀρχαιολογία.

**Ι. Μελέτη ἀρχαίου κόσμου.** 1) Αἱ ἐν Ἑλλάδι ἀρχαιολογικαὶ ἔρευναι γενικώτατα. Ἡ ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία, αἱ ξέναι ἀρχαιολογικαὶ σχολαί, σχετικὴ βιβλιογραφία, 2) Αἱ ἀρχαιολογικαὶ ἔρευναι κατ' ἀρχαιολογικοὺς τόπους, 3) Αἱ ἀρχαιολογικαὶ ἔρευναι ἐξεταζόμεναι κατὰ συστηματικὴν ἐπιστημονικὴν κατὰταξιν τῶν διαφόρων ἐκδηλώσεων· αἱ ἐν Ἑλλάδι μελέται περὶ α') ἀρχιτεκτονικῆς, β') γλυπτικῆς, γ') ζωγραφικῆς καὶ μωσαϊκῶν, δ') ἀγγείων κτλ., 4) Αἱ ἐν Ἑλλάδι μελέται περὶ ἀρχαιοτήτων δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ βίου.



**II. Βυζαντινὴ Ἀρχαιολογία.** 1) Ἐν γένει, 2) κατ' ἀρχαιολογικοὺς τόπους, 3) κατὰ ἐπιστημονικοὺς κλάδους.

### Ο. Εἰκαστικαὶ Τέχναι.

Ἐπισκόπησις τῆς κινήσεως εἰς τὰς εἰκαστικὰς τέχνας καὶ ἀναγραφή τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας καθὼς καὶ τῶν καλλιτεχνῶν μετὰ συντόμου βιογραφίας αὐτῶν καὶ ἐφόσον εἶνε δυνατόν πλήρους καταλόγου τῶν ἔργων ἐκάστου, κατὰ τὰς ἐξῆς περίπου ὑποδιαιρέσεις. 1) Ἀρχιτεκτονική, 2) Γλυπτική, 3) Ζωγραφική, 4) Διακοσμητική, 5) Ἐφηρμοσμένα τέχνη (τορευτική, χρυσοχοία, ἀγγειοπλαστική, ἐργόχειρα κτλ.). Εἰς τὰς πραγματείας αὐτάς θὰ ἐρευνηθοῦν τὰ προΐόντα τῶν διαφορῶν βιοτεχνικῶν καὶ χειροτεχνικῶν ἐπαγγελματικῶν κλάδων ἀπὸ καλαισθητικῆς ἀπόψεως· θὰ μελετηθῇ ποῖοι διακοσμητικοὶ ρυθμοὶ ἐφηρμόσθησαν, ποῖα πρότυπα ἑλληνικὰ ἢ ξένα ἠκολουθήθησαν κτλ.

### Π. Μουσική.

1) Ἐκκλησιαστικὴ Μουσική, 2) Μουσικὴ (αἱ ἑλληνικαὶ συνθέσεις [συνθέται καὶ ἔργα τῶν], ἢ ἐν Ἑλλάδι καλλιέργεια τῆς μουσικῆς, Ὡδεῖα, σχετικὴ βιβλιογραφία).

## ΤΜΗΜΑ ΕΚΤΟΝ

### ΦΥΣΙΚΟΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ

#### Ρ. Μαθηματικαὶ καὶ Φυσικαὶ Ἐπιστήμαι.

1) Μαθηματικαὶ Ἐπιστήμαι, 2) Φυσική, 3) Χημεία, 4) Ἀστρονομία, 5) Γεωλογία, 6) Πετρογραφία, 7) Παλαιοντολογία, 8) Μεταλλειολογία, 9) Μετεωρολογία, 10) Βιολογία, 11) Βοτανική, 12) Ζωολογία, 13) Ἀνθρωπολογία καὶ Ἐθνολογία.

## ΤΜΗΜΑ ΕΒΔΟΜΟΝ

### ΙΑΤΡΙΚΗ

#### Σ. Ἱατρική.

1) Ἀνατομία καὶ Φυσιολογία, 2) Ὑγιεινὴ, 3) Θεραπευτικὴ, 4) Παθολογία, 5) Χειρουργική, 6) Ὀφθαλμολογία, 7) Στοματολογία καὶ Ὀτολογία, 8) Γυναικολογία, 9) Δερματολογία, 10) Νοσοκομεία καὶ 11) Ἱατροδικαστικὴ.



## ΓΕΝΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Τὰ Μουσεῖα, τὰ Σωματεῖα, αἱ Ἑταιρεῖαι μὲ ἐιδικὸν σκοπὸν θὰ μελετηθοῦν ἐν τῷ τμήματι εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκουν, πλὴν τῶν ἐχόντων πολυσχιδῆ σκοπὸν, τὰ ὁποῖα θὰ συμπεριληφθοῦν εἰς τὴν ὑποδιαίρεσιν Γ. Ἐν ἐκάστῳ κλάδῳ θὰ μελετᾶται καὶ ἡ διδασκαλία αὐτοῦ, ὡς ἐπραγματοποιήθη παρ' ἡμῖν. Εἰς τὰ τμήματα τὰ ὁποῖα ἀφοροῦν ἰδίως ἐξωτερικευσιν δι' ἔργων (π.χ. πολιτεία, ὀργάνωσις, δίκαιον, ἐμπόριον, βιομηχανία κτ.) κατὰ πρῶτον μὲν θὰ ἐκτεθοῦν τὰ γεγονότα καὶ ἔπειτα ἡ σχετικὴ ἐπιστημονικὴ κίνησις. Περὶ τῶν ἀνδρῶν οἱ ὁποῖοι ἐν ἐκάστῳ κλάδῳ ἔδρασαν, θὰ παρατίθενται σόντομοι καὶ οὐσιώδεις βιογραφικαὶ πληροφορίες, τῶν δὲ ἐπιφανεστέρων ἡ προσωπογραφία, πανομοιότυπον γραφῆς κτλ. Ἐν γένει δὲ αἱ ἐπισκοπήσεις νὰ κοσμηθοῦν δι' εἰκόνων, χαρτῶν, διαγραμμάτων, τὰ ὁποῖα θὰ τὰς καθιστοῦν σαφεστέρως καὶ τερπνοτέρως.

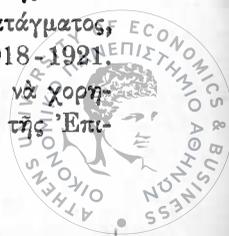
### I.

#### ΜΕΣΑ ΕΚΤΕΛΕΣΕΩΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Ἵπολείπεται ὅπως ἐξετάσω τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον θὰ γίνῃ δυνατὴ ἡ ἐκτέλεσις τοῦ προγράμματος τοῦ ἑορτασμοῦ, ἀδιαφόρως πρὸς τὸ λεπτομερέστερον περιεχόμενόν του.

Τὰ τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Ἑκατονταετηρίδος κανονίζουσι α) ὁ νόμος 1375 τῆς 28 Ἀπριλίου 1918 περὶ συστάσεως αὐτῆς, β) τὸ Β. Δ. τῆς 11 Μαΐου 1918, δι' οὗ ἐκανονίσθησαν αἱ λεπτομέρειαι τῶν ἐργασιῶν τῆς καὶ γ) τὸ Β. Δ. τῆς 27 Μαρτίου 1921, δι' οὗ ἰδρύεται ἡ Ἐκτελεστικὴ Ἐπιτροπὴ.

Ὁ νόμος 1375 ἐκήρυσσε τὸ ἔτος 1921 ἑορτάσιμον (ἄρθρον 1) καὶ καθώριζεν ὅτι τὸ πρὸς κάλυψιν τῶν δαπανῶν τῆς Ἐπιτροπῆς ἀπαιτούμενον ποσὸν θέλει χορηγηθῆ κατὰ δόσεις διὰ Β. Διατάγματος, ὀριζομένας εἰς βᾶρος τῶν προϋπολογισμῶν τῶν ἐτῶν 1918-1921. Ἀήγοντος ἐπομένως τοῦ ἔτους 1921, οὐδὲν ποσὸν δύναται νὰ χορηγηθῆ τοῦ λοιποῦ ἐκ μέρους τοῦ Δημοσίου, ἢ δὲ ἀποστολῇ τῆς Ἐπι-



τροπής παύει ἀφ' ἑαυτῆς. Παρίσταται ἐπομένως ἀνάγκη νὰ νομοθετηθῇ 1) ἡ παράτασις τῆς λειτουργίας τῆς Ἐπιτροπῆς, 2) ὁ καθορισμὸς ἑορτασίμου ἔτους τοῦ 1930, (ἐὰν γίνουσι ἀποδεκτὰ τὰ ἀνωτέρω ἐκτιθέμενα), 3) ὁ καθορισμὸς ἐτήσιας πιστώσεως ἀναγραφομένης εἰς τοὺς ἐκάστοτε προϋπολογισμοὺς. Ἡ δὲ πίστωσις αὕτη δὲν νομίζω ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ εἶνε κατωτέρα τοῦ ἐνὸς ἑκατομμυρίου κατ' ἔτος, ἐὰν πρόκειται ἔστω καὶ μέρος τοῦ προγράμματος νὰ ἐκτελεσθῇ. Ἐὰν δὲ γίνῃ ἀποδεκτὴ ἡ ἰδέα τῆς ὀργανώσεως μεγάλης ἐκθέσεως κατὰ τὸ ἔτος 1930, τότε ἀφ' ἐνὸς μὲν θὰ χρειασθῶσι μεγαλύτερα ποσά, ἀφ' ἑτέρου ὅμως πρέπει νὰ ἐπιδιωχθῇ, ὡς προεξέθηκα, καὶ ἡ συμμετοχὴ ἰδιωτικῆς καταβολῆς.

Ἡ περὶ τοῦ προγράμματος ὀριστικὴ ἀπόφασις ἀνήκει εἰς τὴν Κεντρικὴν, ἡ δὲ ἐκτέλεσις ἐν ταῖς λεπτομερείαις εἰς τὴν Ἐκτελεστικὴν Ἐπιτροπὴν. Νομίζω ὅτι ἡ ἐξουσία τῆς Ἐκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς δὲν πρέπει νὰ περιορισθῇ, μᾶλλον δὲ νὰ ἐπεκταθῇ, παρεχομένου εἰς αὐτὴν τοῦ δικαιώματος νὰ διορίζῃ καὶ τὰ μέλη τῶν εἰδικῶν ἐπιτροπῶν, διότι μόνον δι' ὀλιγομελοῦς ἐπιτροπῆς δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἐκτέλεσις πολυσχιδοῦς προγράμματος<sup>1</sup>. Πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν διαφόρων τμημάτων τοῦ προγράμματος πρέπει νὰ δημιουργηθοῦν Εἰδικαὶ Ἐπιτροπαί, εἰς ἃς νὰ συμμετάσχουν μὲν ὠρισμένα μέλη τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς, νὰ συμπεριληφθοῦν ὅμως καὶ πρόσωπα ἐκτὸς αὐτῆς, ἔχοντα δὲ τὰς ἀπαιτουμένας εἰδικότητας. Πᾶσαι αἱ εἰδικαὶ ἐπιτροπαὶ καὶ ὑποἐπιτροπαὶ θὰ ἐξαρτῶνται ἀμέσως ἐκ τῆς Ἐκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς. Κατ' ἐμὲ κριτὴν, πρέπει νὰ σχηματισθοῦν τρεῖς μὲν μεγάλαὶ Εἰδικαὶ Ἐπιτροπαὶ καὶ διάφοροι μικρότεροι ὑποἐπιτροπαί. Οὕτω πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ ἀνωτέρω προταθέντος προγράμματος ἑορτασμοῦ θὰ ἔπρεπε νὰ σχηματισθοῦν αἱ ἐξῆς περίπου ἐπιτροπαί, μὴ ἀποκλειομένου τοῦ σχηματισμοῦ καὶ ἄλλων.

Α') Ἐπιτροπὴ Ἐκθέσεως, (ὀργανώσις τῆς ὄλης ἐκθέσεως), ἣτις θὰ ἐσχημάτιζε τὰς ἐξῆς βοηθητικὰς ἐπιτροπάς.

<sup>1</sup> Μετὰ τὴν ψήφισιν νέου νόμου περὶ τῆς Ἐπιτροπῆς θὰ ἔπρεπε νὰ δημοσιευθῇ καὶ ἰδίως τὰς σχέσεις Κεντρικῆς καὶ Ἐκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τὴν δικαιοδοσίαν ἑκατέρας. Εἶνε, νομίζω, φανερόν ὅτι ἡ πολυμελής Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ δὲν δύναται νὰ συμμετέχῃ τῆς ἐκτελέσεως, πρέπει δὲ νὰ περιορισθῇ εἰς τὸ ἀποφασιστικόν τῆς ἔργου, ἐγκρίνουσα τὸν προϋπολογισμὸν τῶν δαπανῶν καὶ τὰ ἐκτελεστέα ἔργα ἐν ταῖς γενικωτάταις αὐτῶν γραμμαῖς.



α) Ἐπιτροπή δραματικῶν ἔργων (φροντίς συγγραφῆς καὶ ἐκτελέσεως).

β) Ἐπιτροπή μελοδραμάτων καὶ μουσικῶν ἔργων, (φροντίς συνθέσεως καὶ ἐκτελέσεως).

γ) Ἐπιτροπή μεταλλίων καὶ γραμματοσήμων.

Β') Ἐπιτροπή Μνημείων, ὑποδιαιρουμένη εἰς:

α) Ἐπιτροπήν Ἡρώου.

β) Ἐπιτροπήν ἀναμνηστικῶν κατὰ τόπους μνημείων, με ὑποεπιτροπὰς εἰς τοὺς διαφόρους νομούς.

Γ') Ἐπιτροπή Δημοσιευμάτων, ἣ ὁποία θὰ ἐποπεύσῃ τὸ ὄλον ἔργον τῆς συγγραφῆς καὶ ἐκδόσεως δημοσιευμάτων, εἰδικῶς δὲ τὴν σύνταξιν τῶν ἱστορικῶν ἐπισκοπήσεων καὶ τὴν ἐκτύπωσιν λευκωμάτων, ἅτινα πάντα θὰ ἀνατεθοῦν εἰς εἰδικούς συνεργάτας, διὰ δὲ τὸ ὑπόλοιπον ἔργον τῆς θὰ βοηθηθῆ ὑπὸ τῶν ἐξῆς ἐπιτροπῶν:

α) Ἐπιτροπήν Πηγῶν καὶ Βιβλιογραφίας.

β) Ἐπιτροπήν Περισυλλογῆς μουσικῶν μελῶν.

Αἱ τρεῖς μεγάλαι Εἰδικαὶ Ἐπιτροπαὶ πρέπει νὰ συνίστανται ἐκ δεκαπέντε τὸ πολὺ μελῶν ἐκάστη, αἱ δὲ βοηθητικαὶ Ἐπιτροπαὶ ἐκ πέντε τὸ πολὺ μελῶν ἐκάστη.

BIBLIOTECA  
ΑΡΧ.  
ΟΙΚΟΝΟΜ.







